

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

201 TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin Szende)**

A szerkesztőség: Kubinszky Mihály köszöntése <i>Die Redaktion: Begrüßung von Mihály Kubinszky</i>	203
Kubinszky Mihály műveinek válogatott bibliográfiája <i>Bibliographie von Mihály Kubinszky</i>	204
POLITIKA ÉS TÁRSADALOM A KORA-ÚJKORBAN POLITIK UND GESELLSCHAFT IN DER FRÜHNEUZEIT	
H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) <i>István H. Németh: Über den gemeinsamen Auftritt der königlichen Freistädte in der Frühneuzeit (16–17. Jh.)</i>	210
Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripciók leveleiről <i>László Horváth: Über die Inscriptions-Briefe der Grundherren Nádasdy in Fertőszentmiklós</i>	239
Katona Csaba: „Menj, menj leány, vegyülj a multságok zajába ...” Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (2. rész) <i>Csaba Katona: Fräulein Etelka Schlachta aus Ödenburg im Bad Balatonfüred (2. Teil)</i>	256
MŰHELY KLEINE MITTEILUNGEN	
Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál <i>Gyula Kormos: Organisten und Komponisten von fünf Jahrhunderten bei der Ödenburger evangelischen Gemeinde</i>	277
Frank Norbert: Történeti források és a természettudomány, avagy miként értelmezik az erdészek az erdőt <i>Norbert Frank: Historische Quellen und die Naturwissenschaft, oder wie interpretieren die Förster den Wald</i>	290
SOPRONI ARCOK ÖDENBURGER GESICHTE	

Horváth Dénes: Jéhn Antal (1913–2002) 293
Dénes Horváth: Antal Jehn (1913—2002)

SOPRONI KÖNYVESPOLC
MITTEILUNG

Helyreigazítás (Dávidházy István könyvismertetéséhez) 295
Berichtigung (zur Rezension von István Dávidházy)

202 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatónk:

Autoliv Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Hiller István, Kücsán József, Németh Ildikó,

Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár, Vass Balázs technikai szerkesztő

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, † Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs,

Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Kubinszky Mihály, Metzl János,

Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Postacím: 9401 Sopron, Fő tér 1. (Pf. 82.)

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési

és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a),

a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.) 1 300 Ft-ért.

Budapesten számonként megvásárolható a Kis Magiszter Könyvesboltban (Magyar u. 40.)

Előfizetési díj 2002-re egy évre 1 200 Ft, egyes szám ára 300 Ft.

Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.

HU ISSN 0133 – 0748

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő

---

203 Köszöntő

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / A szerkesztőség: Kubinszky Mihály köszöntése

A szerkesztőség: Kubinszky Mihály köszöntése

Dr. Kubinszky Mihály építész, professor emeritus, nyugalmazott egyetemi tanár 2002. szeptember 17-én ünnepli hetvenötödik születésnapját. Életének eseményeiről, szakmai eredményeiről hetvenedik születésnapja alkalmából beszélgettünk (Soproni Szemle LI. (1997) 360–364 p.: Winkler Gábor: Kubinszky Mihály 70 éves). A nyugdíjas professor az elmúlt öt év alatt is töretlen lendülettel folytatta tudományos tevékenységét. Az OTKA (Országos Tudományos Kutatási Alap) támogatásával Sopron 20. századi építészetének fontos dokumentumait gyűjtötte össze. A nagy jelentőségű terveket, fényképeket, építészek életrajzát kiállítás keretében tárta a soproniak elé (Sopron 20. századi építésze. Lábasház, 2002. január 6. – február 25.): erről az eseményről az egész magyar építész szakma rangjához méltóan emlékezett meg.

Kubinszky professzornak arra is jutott ideje, hogy munkatársaival Erdély vasúti építészetét könyv formájában összefoglalja és közreadja. Az elmúlt öt évben nagy energiával szervezte tovább a Soproni Városszépítő Egyesület tevékenységét is. Az Egyesület éppen legutóbb alapított új díjat a legkiemelkedőbb helyi kortárs építészeti alkotások megjelölésére: Kubinszky professzor javaslatára a kitüntetést és a hozzá tartozó szép kidolgozású bronz táblát Winkler Oszkár építészről nevezték el.

Az évforduló alkalmából Kubinszky Mihály szakirodalmi munkásságából a Sopronnal foglalkozó írásokat, könyvrészleteket, publikációkat válogattuk egy csokorba. Bibliográfiánk különlegessége, hogy egy sor, a napi vagy heti sajtóban megjelent írást érdekes közleményt, köszöntést, könyvismertetést is tartalmaz, ezek

a helytörténeti kutatás érdekes forrásai lehetnek. Természetesen nem maradhatott ki a bibliográfiából az az imponáló számú könyv sem, amelynek megírásával a hetvenöt éves soproni professzor büszkélkedhet.

Kubinszky Tanár Urat születésnapján szeretettel köszöntjük és további munkájához jó erőt, egészséget kívánunk.

A Soproni Szemle kuratóriuma, szerkesztősége és szerkesztőbizottsága

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás)

204 Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás)

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás) / 1. Könyvek

1. Könyvek

KUBINSZKY MIHÁLY: Vasutak építészete Európában; Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1965. 216 o. 346 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Adolf Loos (Architektúra-sorozat); Akadémiai Kiadó, Budapest 1967. 66 o. 37 kép

MIHÁLY KUBINSZKY: Adolf Loos (német nyelven); Akadémiai Kiadó, Budapest és Henschel Verlag, Berlin 1970.

MIHÁLY KUBINSZKY: Bahnhofe Europas, Franckh, Stuttgart 1969. 320 o. 375 kép

KUBINSZKY MIHÁLY (szerk. és egy fejezet írása): Ungarische Lokomotiven und Triebwagen; Akadémiai Kiadó, Budapest és Birkhäuser Verlag, Basel, 1975. 342 o. 265 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Györgyi Dénes (Architektúra sorozat); Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 76 o. 50 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Bohuslav Fuchs (Architektúra sorozat); Akadémiai Kiadó, Budapest 1977, 78 o. 53 kép

MIHÁLY KUBINSZKY: Bohuslav Fuchs (német nyelven); Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.

M. KUBINSZKY: Bohuslav Fuchs (lengyel nyelven); Akadémiai Kiadó, Budapest és Wydawnictwo Arkady, Warszawa, 1986. 78 o. 53 kép

KUBINSZKY MIHÁLY (szerk. és egyes címszavak írása): Modern építészeti lexikon; Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1978. 368 o.

KUBINSZKY MIHÁLY: Dampf in der Puszta (fotóskötet); Verlag Slezak, Wien 1978. 96 o. 173 kép

BAKONYI TIBOR – KUBINSZKY MIHÁLY: Lechner Ödön, Corvina Kiadó, Budapest 1981. 200 o. 154 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Régi magyar vasútállomások; Corvina Kiadó, Budapest 1983. (második kiadás)

1986.) 120 o. 112 kép

MIHÁLY KUBINSZKY: Alte Bahnhöfe in Ungarn; Corvina, Budapest, 1983.

BARON LUDWIG DÖRY – MIHÁLY KUBINSZKY: Die Eisenbahn auf der Medaille; Frankfurt am Main, 1986. 192 o. kb. 300 kép

MIHÁLY KUBINSZKY: Bahnhöfe in Österreich; Verlag Slezak, Wien 1986. 272 o. kb. 600 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Otto Wagner (Architektúra sorozat); Akadémiai Kiadó, Budapest 1988. 84 o. 71 kép

KUBINSZKY MIHÁLY – GOMBÁR GYÖRGY: Vasútállomások Magyarországon (Épületek 1846-1988); Budapest, 1989. 176 o. 191 kép

205 MIHÁLY KUBINSZKY – GYÖRGY GOMBÁR: Bahnhöfe in Ungarn; Budapest, 1989, 168 o. 191 kép

MIHÁLY KUBINSZKY: Architektur am Schienenstrang; Franckh-Kosmos, Stuttgart 1990, 128 o. 200 kép

GYÖKÉR ISTVÁN – KUBINSZKY MIHÁLY: Képek a régi magyar vasutakról és vonatokról (Vasúthistoria Könyvek); Közlekedési Dokumentációs Vállalat Budapest, 1991. 160 o. 120 kép

ALFRED HORN – MIHÁLY KUBINSZKY. K.u.k. Eisenbahn Bilderalbum; Bohmann Verlag, Wien, 1992. 480 o. kb. 600 kép

DR. MIHÁLY KUBINSZKY – HANS PETER PAWLIK – JOSEF OTTO SLEZAK: Architektur an der Semmeringbahn; Verlag Slezak, Wien, 1992. 120 o. 331 kép

ALFRED HORN – MIHÁLY KUBINSZKY: K.u.k. Eisenbahn Bilderalbum 2. Bohmann Verlag, Wien, 1993. 480 o. kb. 600 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Régi soproni látképek; A Soproni Szemle füzetek, 1994. 96 o. 140 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Táj + építészet (Tankönyv); Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1995. 176 o. 120 kép, 14 tábla

HORVÁTH FERENC – KUBINSZKY MIHÁLY: Magyar vasúti építkezések Erdélyben (Vasúthistoria könyvek); Budapest 1998. 252 o. 206 kép

DR. KUBINSZKY MIHÁLY – LOVÁSZ ISTVÁN – VILLÁNYI GYÖRGY: Régi magyar villamosok; Budapesti Városvédő Egyesület Kiadása, Budapest 2000. 362 o. 440 kép

KUBINSZKY MIHÁLY: Emlékképek a 424-esről (Fotókötet, kétnyelvű kiadás); Belvedere Meridionale és Zákány-Máthé kiadása, Szeged-Tatabánya 2001. 120 o. 105 kép

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás) / 2. Sopronnal kapcsolatos közlemények

2. Sopronnal kapcsolatos közlemények

K.M.: 80 éves a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút; Soproni Szemle IX.(1955) 808–810.o.

PERKOVÁTZ BÓDOG – KUBINSZKY MIHÁLY: Széchenyi István és a Sopron–Bécsújhelyi vasút építése; Soproni Szemle XI (1957) 44–64.o. 8 kép (kny. is).

K.M.: A 60 éves pozsonyi és fertővidéki vasút keletkezése; Soproni Szemle XII (1958) 162–165.o.

- K.M.: 50 éves a kőszegi vasút; Soproni Szemle XII (1958) 354–358.o.
- KUBINSZKY MIHÁLY – PERKOVÁTZ BÓDOG: Széchenyi és a magyar vasutak; Soproni Szemle XIV(1960) 102–113.o.
- K.M.: Sopron mint közlekedési csomópont; Közlekedéstudományi Szemle X (1960), 400–407.o.
- K.M.: Egy helytörténeti tanulság; Soproni Szemle XIV (1960) 77–78. o.
- KUBINSZKY MIHÁLY – VARGA ISTVÁN: A fertői kastély helyreállítása; Műemlékvédelem V (1961) 149–162.o. 12 kép
- K.M.: Sopron műemlékváros; Műemlékvédelem VI (1962) 98–102.o. 7 kép
- K.M.: A fertői gránátosház helyreállítása; Műemlékvédelem VII (1963) 144–146.o. 2 kép
- 206K.M.: 100 éves a Sopron–Nagykanizsa vasútvonal; Közlekedési Közlöny XXII (1966) 3.sz. 43–46.o. 2 kép
- K.M.: Sopron, Orsolya tér 4. (Kritika); Magyar Építőművészet 1968/6. 52–53.o. 7 kép
- K.M.: A soproni Liszt Ferenc kultúrház felújítása (Kritika); Magyar Építőművészet 1970/6 58.o. 1 kép
- K.M.: Két foghíj beépítése Sopronban (Kritika); Magyar Építőművészet 1972/6 56–57.o. 4 kép
- K.M.: Bauten in der Altstadt von Sopron; Deutsche Architektur XXII (1973) 685–687.o.
- K.M.: Széchenyi István szerepe a műszaki tudományok kibontakozásában. Magyar Tudomány LXXXIII (Új folyam XXI.) 1976, 784–791.o.
- K.M.: A soproni Lőverekkel kapcsolatos műemlékvédelmi feladatok. In: Magyar Műemlékvédelem 1973–1974. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest 1977. 207–214.o. 10 kép. (Klny. is.)
- K.M.: Sopron város és a Lőverek csatlakozó csomópontjainak megoldására és az Egyetem épületállományának bővítésére kiírt tervpályázat, 1978.; Magyar Építőművészet 1978/5 2–12.o.
- K.M.: Sopron három új középülete (Kritika); Magyar Építőművészet 1979/1 58–59.o. 3 kép K.M.: Gondolatok a nagycenki parkban (Kritika); Magyar Építőművészet 1979/6 63.o. 6 kép
- K.M.: A györmegyei óvoda tervcsalád (Kritika); Magyar Építőművészet 1980/1. 46.o.
- K.M.: Die Strassenbahn in Ödenburg; Strassenbahn Magazin 39.sz. Stuttgart, 1980, 64–69.o.
- K.M.: Gondolatok Sopron mai építészetéről; Soproni Szemle XXXVI (1982) 30–50. és 129–142.o. 24 kép
- K.M.: Az új soproni szállodák (Kritika); Városépítés XIX (1983/6) 25–27.o.
- K.M.: Balf-fürdő fejlesztése (Kritika); Városépítés XX (1984/3) 26–27.o. 7 kép
- K.M.: Die Eisenbahn Ödenburg–Güns; Eisenbahn, Wien 37 (1984), 21–22.o.
- K.M.: Sopron a felszabadulás óta; A Soproni Szemle kiadványai, Új sorozat 13. sz. Sopron, 1985. 44–62.o.
- K.M.: A Lőverek urbanisztikai jelentősége és helyzete; Városépítés XXII (1986/4) 24–27.o. 12 kép
- K.M.: Az egykori Déli Vasút magyarországi épületei. In: Vasúthistória évkönyv 1988, 224–239.o.30 kép
- K.M.: Az időszerű Széchenyi; Soproni Szemle XLV (1991) 193.o.
- K.M.: Sopron építésze. In: Sopron és környéke 1922–1990. Mécs Kiadó, Budapest 1992. 168–178.o.
- K.M.: Sopron építésze a XX. században (Vázlat). In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére, Sopron, 1996. 369–374.o. 1 kép
- K.M.: Der Bau der Ödenburg–Wiener Neustädter Eisenbahn. In: Katalog der Burgenländischen

Landes-Sonderausstellung, 1997, 10–29.o. 19 kép

207 K.M.: Bestehende Normbauten der hundertjährigen Lokalbahn im Burgenland. In: Katalog der Burgenländischen Landes-Sonderausstellung, 1997, 76–79.o. 12 kép

K.M.: Adatok a 150 éves Sopron-Bécsújhelyi Vasút építéstörténetéhez. Soproni Szemle LI. (1997) 229–237.o.

K.M.: Széchenyi fényben (Emlékbeszéd) VÁRhely III(1997/4) 102–105.o.

K.M.: 150 Jahre „Oedenburg–Wiener Neustädter Eisenbahn” Eisenbahn Österreich, Wien–Luzern, 1998/2 74–75.o. 6 kép

K.M.: Eszterházi új vigasság, Magyar Szemle VII (1998), 187–193.o.

K.M.: Soproni építkezések 1997-ben VÁRhely, IV (1998/1), 66–70.o. 3 kép

K.M.: Nelky István; Bencés Diákszövetség Almanach, 1995–1998. 58–59.o.

K.M.: Emlékezés Boronkai Pál városi főmérnökre, Soproni Szemle LII (1998), 261–263.o. 1 kép

K.M.: Sopron építészetének alakulása Sopronyi-Thurner Mihály polgármestersége idején (1918–1941). In: Thurner Mihály emlékkötet, Sopron, 1998, 19–33.o. 6 kép

K.M.: Adatok soproni építészek életéhez és működéséhez. In: Koppány Tibor emlékkötet, Országos Műemlékvédelmi Hivatal Budapest, 1998. 491–498.o. 6 kép

K.M.: Sopron építésze a 20. század első felében. Az Erdélyi Magyar Műszaki Társaság 1998. évi székelyudvarhelyi konferenciájának ismertetője. 33–36. o.

K.M. Épült Sopronban 1998-ban; VÁRhely, V (1999/1) 85–91.o. 5 kép

K.M. Sopron úttörő jelentőségű városrendezési terve 1905-ből; Magyar Építőipar 1999/7–8. 185–188.o. 2 kép

K.M. Schármár Károly, a soproni építész. Soproni Szemle LIV (2000) 115–133.o.

K.M.: 1999-ben épült Sopronban; VÁRhely VI (2000/2) 88–93.o.

K.M.: Medgyesy (Schwartz) Antal, a soproni arcképfestő; Soproni Szemle LIV (2000) 283–299.o.

K.M. A modernizálódó soproni Lőver; Magyar Szemle X (2001/1–2.), 200.o.

K.M.: A XX. századi hazai építéstechnológia fejlődése Sopron város építészetének példáján; Magyar Építőipar 2000/11–12. 335–339.o.

K.M.: Sopron építésze a 20. században; Soproni Szemle LV (2001) 115–148.o. 24 kép

K.M.: Idegenforgalmi létesítmények a Lőverekben Soproni Szemle LV (2001) 262–276.o. 13 kép

K.M. Az Ady Endre úti kultúrház 50 évvel ezelőtti katasztrófája; Soproni Szemle LV (2001) 446–448.o.

K.M. Címszavak: Balogh–Kováts Sándor, Boór Gusztáv, Boór Nándor, Diebold Károly, Menyhárd István, Nagypál Judit, Perkovátz Félix, Raffensperger József, Schiller János, Sedlmayr Hans, Solt Herbert. In: Aranykönyv 2002, Quint 2001.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás) / 3. Egyéb közlemények (válogatás)

2083. **Egyéb közlemények (válogatás)**

- K.M.: Bútorstílus (Egyetemi jegyzet); Sopron, 1962. 96 o.
- K.M.: A legújabbkori műemlékek védelmének néhány kérdése; Műemlékvédelem, VII (1962) 37.o. 22 kép
- K.M. Angaben zur Entwicklung der modernen Architektur in Ungarn; Acta Technica Tom.48 (1962) Fasc. 3–4. 347–373.o.
- K.M.: Die Entwicklung der modernen Architektur in Ungarn Bauen und Wohnen, München, 1965/5, 4–13.o. 22 kép
- K.M.: Az újkori magyar művészet periodizációjának problémái; Művészettörténeti Értesítő 1967/1. 20–21.o.
- K.M.: Gedanken zum Schutz der modernen Baukunst und seiner Ziele in Ungarn; Acta Technica, Tom 77 (1–3) 289–296.o. (fordításban: Látóhatár 1975 április 177–178.o.)
- K.M.: A historizmus négy évszaka; Műhely 1983/6 34–43.o.
- K.M.: La reconstruction d'une oeuvre d'Eiffel: La halle de la Gare de l'Ouest á Budapest; Monumentum, London Vol.26 Nr 3, 209–220.o. 13 kép
- K.M.: Kós Károly levelei a századforduló építészetéről; Műhely 1984/6 35–58.o.
- K.M.: Alcuni esempi per la protezione dei monumenti dell'Art nouveau in Ungheria; Restauro, Anno XIV, N.77–78 (1985) 107–120.o.
- K.M.: 40 év városépítésének mérlege – kritikai visszapillantás; Városépítés XXI (1985/3) 28–29.o.
- K.M.: Erdészeti építéstan. (Egyetemi jegyzet); Sopron, 1986. 156 o.
- K.M.: Mit jelent a magyar építészek Budapest? ; Városépítés XXIV (1988/3) 3–4.o.
- K.M.: A közép-európaiság kérdéséhez; Magyar Építőművészet 1989/4. 2.o.
- K.M.: Mitteleuropa, eine vergessene Kultur- und Architekturlandschaft? In: Architektur in Deutschland 89, Karl Krämer Verlag, Stuttgart. 1990, 29–31.o.
- K.M.: Les gares d'Europe centrale; Revue d'Histoire des chemins de fer, Paris 1991–1992, No 5–6, 127–135.o.,
- K.M.: Das Bahnwärterhaus als Baudenkmal; Acta Archeologica Lovaniensia 31(1992) 43–48.o. 10 kép
- K.M.: Az építészeti elemekben gazdag tájkép jellege és védelme; Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 1992–1993. év 38–39. évf. 7–11.o.
- K.M.: Bahnhofsbauten des Historismus und die Probleme ihrer Erhaltung; Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege XLVIII (1994) Heft 3–4 145–159.o.
- K.M.: Az építészeti jellegvédelem; Magyar Szemle VII (1998) 5–6 sz. 195–200.o.
- Horváth Károly – K. M.: Az ÉTE soproni csoportja is ünnepli (közel) 50 éves fennállását; Magyar Építőipar 1999/7–8. 217–218.o.
- K.M.: Baustile; In. Das grosse Archiv der deutschen Bahnhöfe, Gera Nova Verlag München 1–8 betétoldal 23 kép, é.n.
- 209 K.M.: A vasút építésze. In: Magyar vasúttörténet 1846–2000, Budapest 2000, 185–206.o. 82 kép . U.a. német nyelven: Die Architektur bei den Eisenbahnen. In: Die Geschichte der Ungarischen Eisenbahnen 1846–2000, Budapest 2000, 191–214.o. 82 kép – (A 7 kötetes Magyar vasúttörténet, Budapest 1995–1999 hasonló tárgyú könyvrészleteinek összefoglalása)
- K.M.: Visszatekintés a 20. század magyar építészetére; Magyar Szemle IX.(2000/11–12.sz) 94–108.o. és

X(2001/3–4.sz) 112–135.o.

K.M.: Hajnóczy Gyula (1920–1996). In: Emlékbeszéd az MTA elhunyt tagjai felett; MTA, Budapest, 2001. klny. (6 o.)

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Köszöntő / Kubinszky Mihály szakirodalmi munkássága (válogatás) / 4. Sopronnal kapcsolatos köszöntések, ismertetések, kisebb közlemények

4. Sopronnal kapcsolatos köszöntések, ismertetések, kisebb közlemények

K.M.: Lőrincz György: Sopron (Könyvismertetés); Magyar Építőművészet 1972/2 64.o.

K.M. Winkler Oszkár 70 éves; Soproni Szemle; XXXI (1977) 2–4.o.

K.M.: Hozzászólás...(Adatok Sopron 1944.évi bombázásához); Soproni Szemle XXXIV (1980). 90–92.o.

K.M.: Konferencia a rétegelt-ragasztott fatartós szerkezetek építéséről Sopronban (beszámoló); Faipar XXXIII (1983) 232–233.o.

K.M.: Megnyitó Kévés György építész kiállításán; Soproni Szemle XXXVII (1983) 278.o. K.M.: Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században (könyvismertetés); Műhely, (1987/4–5.sz.) 104.o.

K.M.: A Soproni Szemle főszerkesztője, Mollay Károly (80 éves); Soproni Szemle XLVII (1993) 291–293.o.

K.M.: Metzl János 75 éves; Soproni Szemle XLIX (1995) 97–98.o.

K.M.: Hans Hahnenkamp: Die Eisenbahnen im Burgenland zur Zeit der Habsburgermonarchie (Könyvismertetés); Soproni Szemle XLIX (1995) 366–367.o.

K.M.: Askercz Éva: Sopron anno; Polgári bútorok a 18. és 19. századi Sopronban, Sopron 1997, (Könyvismertetés); Soproni Szemle LI (1997) 285.o.

K.M.: Italiani a Sopron; I treni XIX (1998)192, 29.o. 2 kép

K.M.: Szála Erzsébet: Sopron tudomány- és technikatörténetéről (könyvismertetés) VÁRhely IV (1998/1) 120–121.o.

K.M.: Ribai M. Elma: A leghűségesebb város hűséges gyermekei (ismeretés); Soproni Szemle LII (1998) 278.o.

K.M.: Wälder József emléktáblája előtt (avató beszéd); VÁRhely IV (1998/3–4) 140–141.o. K.M.: dr. Langer Herbert (1907–2000) (Emlékezés); Soproni Szemle LIV (2000) 444–445.o. 1 kép

K.M.: Szivárvány a téli égen (1999. dec. 14-i emlékbeszéd a Városházán); Soproni Kalendárium 2001. 153.

A teljes szakirodalmi munkásság 2001. december 31-ig – a könyveken kívül – 401 közleményt és könyvrészletet, valamint 101 kisebb közleményt (ismertetést) tesz ki.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század)

H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század)

A szabad királyi városok, vagyis az általunk királyi városhálózatként nevezett települések összességének együttműködése a városi rend politikai fellépésének legismeretlenebb eleme. Ennek teljes bemutatására csak akkor kerülhet sor, ha először feltárjuk, melyik település mikor és milyen körülmények között nyerte el a szabad királyi városi rangot, mely városok alkották azt a csoportot, amely a 18. század elejéig részt vehetett az országgyűléseken. Miután Magyarországon nem alakultak olyan fórumok, mint a Német-római Birodalom területén a Städtetagok, a városok számára a rendi gyűlések jelentették azt a szervezetet, amelyen keresztül együtt védhették meg közös, általában rendi jellegű kiváltságait. A városok országrendiségének vizsgálata annál is inkább fontosabb, mivel a 16–17. századra kiderült, hogy a szabad királyi városi kiváltságok legegységesebb elismerése az, ha az adott település követői megjelenhetnek a többi rend között a diéták ülésein, és ezzel válnak nyilvánvalóvá és közzismertté politikai/rendi jogaik. A szabad királyi városok politikai fellépésének pontosabb megismeréséhez tehát elengedhetetlen a korszak országgyűléseinek vizsgálata. Ennek különösebb akadályja nincs, hiszen a mohácsi ütközetet megelőzően is, de különösen azt követően igen gazdagon adatolt forrásokkal találkozhatunk a városi levéltárakban. Az országgyűlések e célú kutatása, és egy esetleges okmánytár összeállítása a jövő feladata.

A felső-magyarországi városszövetség tevékenységének vizsgálatokor rámutattunk, hogy a Felső-Magyarországról általában Pozsonyba és Sopronba küldött városi követek számára kiadott instrukciók egyik jellemző pontja kimondta a városszövetségen belüli együttműködés szükségességét.¹⁽¹⁾ A követek utasításaiban a 17. századtól kezdve azonban mind nagyobb súllyal szerepeltek azok a pontok, amelyek a többi városi követtel való szoros együttműködésre szólították fel őket.²⁽²⁾ Annak ellenére, hogy az egyes városok egymás gazdasági konkurensei voltak, az országgyűléseken a bécsi udvar mind abszolutisztikusabb kormányzati módszereivel, valamint a nemesi rendekkel szemben mégis természetes szövetségesként, többször deklarálta a „negyedik rendként” tűntek fel a forrásokban.

²¹¹ Ennek előzményeit a 16. században is megfigyelhetjük, hiszen a városok követői az őket érintő ügyekben mindenképp egymással kommunikáltak, így igyekeztek csekély befolyásukat a lehető legjobban kihasználni. Az 1572 elején tartott országgyűlésen a kassai követek az esztergomi érseket követően szinte elsőként Johann Fischer pozsonyi szenátort látogatták meg, hogy távollétükben (a városok ügyében Bécsbe utaztak) képviselje érdekeiket. Február 27-én pedig a városi követek már reggel hat órakor a pozsonyi bíró házában gyűltek össze, hogy az uralkodói előterjesztést megismerve reagáljanak az elhangzottakra. Ezek a gyűlések a továbbiakban sem maradtak el, hiszen az uralkodói választ a rendek egymástól elkülönülve tárgyalták. A városi követek ekkor éppen a kassaiak szállásán gyűltek össze.³⁽³⁾ A követek információik egy részét olyan ismerős kereskedőktől szereztek, akik mesterségük mellett fontos posztot töltöttek be

városuk igazgatásában, mint például a Miskolcon gyakorta megforduló Nagyszombati András deák, akitől a felső-magyarországi városszövetség követei szereztek számukra fontos híreket.⁴⁽⁴⁾

Melyek voltak azok az ügyek és problémák, amelyekben a szabad királyi városok együttműködése kifejezetten összehangoltnak tekinthető? E kérdésre egyelőre a felső-magyarországi városszövetség és a többi város, városszövetség közti levélváltás alapján igyekszünk adatokkal szolgálni, a kérdés teljes körű megválaszolása ugyanis még várat magára.⁵⁽⁵⁾ Az első ilyen jellegű akcióra a városok kereskedelmi előnyeinek biztosítása végett a 15. század utolsó harmadában került sor. A nagyváradi vámperral kapcsolatban a mind inkább egységesülő országos piac kereskedelmében részt vevő városok igyekeztek közösen fellépni, de ebben az időszakban a közös politizálás feltételei még korántsem értek meg.⁶⁽⁶⁾ 1504-ben az egyre inkább marhakereskedelméből gazdagodó főváros szólította fel a magyarországi szabad királyi városokat közös fellépésre, mégpedig a II. Lajos által tervbe vett marhakereskedelmi tilalom ellenében. A törvény nem elsősorban a városi kereskedők külkereskedelme ellen irányult, hanem a harmincadjövedelmek csökkenését, és a külföldi rossz pénz behozatalát kívánta megakadályozni. A törvény ellen a városok egységesen léptek fel, meghiúsulását azonban mégsem a főváros és a többi szabad királyi város ellenállása okozta, hanem az állatkereskedelem struktúrája, és a bevett módszerek követelte gyakorlat.⁷⁽⁷⁾

212A mohácsi ütközetet, de leginkább Buda elestét követő évtizedekben egyre gyorsuló ütemben alakult ki a középkori Magyarország területén az a három állam, amely a kora-újkor Magyarországi történetét és alapvető viszonyait meghatározta. Az államok kialakulásának az lett a következménye, hogy mindegyikük igyekezett lefölözni azt a hasznot, amelyet a virágzó marhakereskedelem, és külkereskedelem hozott. Ez persze nem csak a felső-magyarországi városszövetség, hanem a többi város számára is addig ismeretlen, és igen káros következményekkel járt, mivel minden magyarországi kereskedő köteles volt a kialakuló Erdélyi Fejedelemség és az oszmánok által megszállt hódoltság határain külkereskedelmi vámot fizetni. 1563-ban a szabad királyi városok közül Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Eperjes közösen fordultak az uralkodóhoz, hogy jogosnak vélt követelésüket érvényesíthessék.⁸⁽⁸⁾ Három évvel később ugyanezek a városok, de immáron a Pozsonyban a váci püspök emberei által szedett belkereskedelmi vámok miatt fogtak össze. A városok közösen kiküldött követi 1566. március 8-án mutatták be kérvényüket az uralkodónak.⁹⁽⁹⁾ 1599-ben Pozsony városának szenátusa fordult a felső-magyarországi városszövetséghez, hogy a Magyar Kamarával nagystílusú üzleteket bonyolító Thököly Sebestyén több mint 26 000 forintos adósságát, mellyel Körmöcbánya városának tartozott, sikerüljön beszélni (ld. Függelék, 1. dokumentum). Közös összefogásukra szükség is volt, hiszen a már az ország főnemesei közé emelkedő Thököly család évtizedeken át volt a kamara biztos üzletfele, így szava nemcsak a magyarországi, hanem a bécsi hivatalokban is „aranyat ért”. A városok elsősorban arról próbálták meggyőzni a kamara tisztviselőit, hogy az így elvont pénz nemcsak a városoknak, hanem a királyi fiskusnak is nagy kárt okoz, hiszen a Magyar Kamara, mint a városok legfőbb őrzője, köteles gondoskodni jövedelmeinek fenntartásáról, és adóikat és más katonai terheket így nem tudják teljesíteni.¹⁰⁽¹⁰⁾ A városok utolsó kereskedelmi jellegű üggyel kapcsolatos együttműködésére korszakunk végén, 1676-ban került sor, amikor a magyarországi szabad királyi városok Pálffy János Antal már említett dévényi vámján szedett illetékek ellen tiltakoztak. Ez ügyben a városok élénk levelezést folytattak, ami arra mutat, hogy már jól bejáratott csatornákon folyó akcióról volt szó (ld. Függelék, 2. dokumentum).¹¹⁽¹¹⁾

A magyarországi királyi városhálózat fellépése azonban mégsem a kereskedelem, hanem az adók és más, általában katonai terhek, valamint a 17. században a városok ellen hozott törvénycikkek ügyében volt a leggyakoribb. A felső-magyarországi városszövetség adóval kapcsolatos fellépésének vizsgálatakor tapasztalhattuk, hogy a városokra háruló eme kötelezettségeket (a katonaság részére nyújtott kiadások

mellett) [213a](#) városszövetség gyűléseinek legkiemeltebb témái között találjuk.[12\(12\)](#) A bécsi udvar magyarországi adópolitikája a tizenöt éves háború után megváltozott. A pénzügyi szervek a magyarországi hadszíntér kiadásainál a szomszédos tartományok és a Német-római Birodalom által a török elleni háborúra nyújtott segélyeire a 16. század végéig bizton számíthattak. A bécsi udvar nyugat-európai orientációt sürgető politikája azonban arra sarkallta a pénzügyi szerveket, hogy az oszmánokkal kötött békére alapozva a felmerülő költségeket igyekeztek mind jobban a helyi jövedelemforrások kihasználásával biztosítani. A 17. század első évtizedeiben a szabad királyi városok ez irányú összefogása a korábban tapasztaltakkal szemben élénkebb és összehangoltabb lett.

Michael Klementis lőcsei követ jelentéseiben a többi város által fizetendő magasabb összegeknek jóval nagyobb figyelmet szentelt, mint az őt megelőző követek. A magyarországi szabad királyi városok már ekkor közösen fordultak segítségért és adójuk csökkentéséért a nádorhoz, a helyi és a bécsi székhelyű kamarákhoz, valamint az uralkodóhoz.[13\(13\)](#) Két évvel később, amikor II. Mátyás parancsára magyarországi kamaráiban elkezdődött az addig befizetett adók, és az erről készített adójegyzékek felülvizsgálata, a szabad királyi városok az ugrásszerűen megnövekedett adóterhek miatt olyan sűrű levelezésbe kezdtek, amelyre egészen addig nem volt példa. A felső-magyarországi városszövetség 1610 decemberében tartott gyűlést, ahol határoztak arról, ki mennyi adót tudna vállalni, valamint arról is döntöttek, hogy erről a „*felső Duna-körül*” (vagyis az alsó-magyarországi) városokat is értesíteni kell.[14\(14\)](#) Az alsó-magyarországi szabad királyi városok szövetsége 1611 áprilisában tárgyalta az adókról. A soproni tanács már ekkor javasolta, hogy a nádorhoz és az uralkodóhoz benyújtandó kérelmüket más városok is írják alá, mivel így nagyobb remény van arra, hogy sikerrel járhatnak (ld. Függelék, 3. dokumentum). A tárgyalások május közepén megindultak, és a városok az adókról immáron számszerűen egyeztettek. A megbeszélések ezután sem szakadtak meg, mivel a pozsonyiak június végén ismételtelen felvették a kapcsolatot a felső-magyarországi városszövetséggel. Az ügy sürgősségét jelzi, hogy levelüket példátlan gyorsasággal, mindössze három nap alatt juttatták el Kassára! Július végén az alsó-magyarországi szabad királyi városok immáron közösen informálták a felső-magyarországi városszövetség tagjait, mit végeztek, és milyen hírekhez jutottak (ld. Függelék, 4. dokumentum). A felső-magyarországi városszövetség a levél kézhezvételét követően nyomban, augusztus elsejére gyűlést hívott össze, ahol megállapodtak arról, hogy az adó ügyében együtt lépnek fel az alsó-magyarországiakkal (ld. Függelék, 5. dokumentum).[15\(15\)](#) A kamara által folytatott adóhátralékok felmérése eredménnyel járt, hiszen sorra kiderült, hogy melyik város mennyi adóval tartozott.

[214](#)A nyomasztóan felhalmozódott hátralékok miatt az alsó-magyarországi szabad királyi városok 1612 szeptemberében gyűltek össze. Az innen visszatért nagyszombati követek a gyűlésen végzetek szerint rögvést értesítették a felső-magyarországi városokat, és a Pozsonyban megtartott tanácskozás eredményeiről részletesen beszámoltak.[16\(16\)](#) 1612 novemberében az alsó-magyarországi városok gyűléséről közösen kiadott levélből szerezhetett tudomást a felső-magyarországi városszövetség, hogy az uralkodó — a városok félelme szerint az adók emelése végett — királyi biztosokat küldött ki a szabad királyi városok felmérésére (ld. Függelék, 6. dokumentum).[17\(17\)](#) 1613 elején a pozsonyiak olyan gyűlést javasoltak, ahol az összes királyi város képviseltetné magát, hogy az országgyűlés előtt közös álláspontot alakíthassanak ki, és összehangoltan léphessenek fel minden fórumon adójuk megemelése és állandóvá tétele ellen.[18\(18\)](#) Javaslatuk szinte egyedülálló volt a magyarországi városszövetség történetében, és miután semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy a gyűlés valóban megvalósult-e, úgy tűnik, megszervezése nem sikerült. Az alsó- és a felső-magyarországi városszövetség tagjai egy évvel később ismételtelen az adók ügyében tárgyalta.[19\(19\)](#)

A Bethlen Gábor erdélyi fejedelem támadásai miatt pénzügyileg kimerült városok az uralkodó újabb adóemelései ellen 1624-ben léptek fel újra közösen. Ekkor a korábbi kísérletekre élénken emlékező, a felső-magyarországi városokhoz sok szállal kötődő pozsonyiak és nagyszombatiak ismételten javasolták a magyarországi szabad királyi városok együttműködését (ld. Függelék, 7. dokumentum).²⁰⁽²⁰⁾ A 17. század végén az I. Lipót uralkodásakor bevezetett új adórendszer ügyében a városok együttműködése még gyakoribbá vált, hiszen mind az új rendszer, mind pedig a kivetés módja számos téren sértette a szabad királyi városok privilégiumait és rendi jogállását. Az új adórendszer ugyanis, (amely szerint az országban állomásozó katonaság igényei alapján állapították meg a városok adóit is) a városokat a vármegyékre kirótt porciók közé osztotta. A városokra jutó részt így nem az uralkodó (vagyis a kamara) állapította meg, hanem a városellenességéről ismert vármegyei adminisztráció. Ebben a szituációban a királyi városhálózat minden egyes tagjának elemi érdeke volt, hogy a városok kikerüljenek a vármegyék fennhatósága alól. Ez ügyben 1692-ben, majd 1695-ben ^{215a} felső-magyarországi városszövetség és az alsó-magyarországi városok között igen szoros együttműködés figyelhető meg. A városok szinte minden egyes alkalommal értesítették egymást arról, hogy a porciók kivetése hogyan történt, a vármegyék mennyire szóltak bele a kivetésbe, és az 1681-es országgyűlés után a városok milyen eredményeket értek el a nádornál.²¹⁽²¹⁾

A nagybányai tanács (egyébként megkérdőjelezhetően) 1695-ben a városszövetség segítségét kérte abban, hogy városukat ne Szatmár vármegyéhez osszák be, hanem önállóan adózhassanak.²²⁽²²⁾ 1696-ban a városoknak sikerült elérniük, hogy a rájuk kiszabott porciót ne a vármegyékkel együtt fizessék, és a rájuk jutó részt ne a vármegyék szabják meg. Ebben nem kis szerepe lehetett annak az együttműködésnek, ami a királyi parancsot megelőzte. A városok ugyanis az év eleje óta állandó kapcsolatban álltak egymással, követeiknek a többi várossal egyeztetve adták ki instrukcióikat.²³⁽²³⁾ A városok a rájuk osztott porciók mennyisége miatt az ezt követő években hasonló módon próbáltak egyeztetni egymással.²⁴⁽²⁴⁾ 1701-ben ismételten közösen menesztettek követet Kollonich Lipót esztergomi érsekhez, hogy adóhátralékaikat részben elengedjék, a rájuk kiosztott porciót pedig csökkentsék.²⁵⁽²⁵⁾ A szabad királyi városok ilyen jellegű együttműködése adataink szerint utoljára a 18. század elején, 1729-ben ismétlődött meg.²⁶⁽²⁶⁾

A szabad királyi városok hadi kiadásaival kapcsolatban két időszakban rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek az adóügyhöz hasonló közös érdekvédelemre utalnak. Az ún. „hosszú” tizenöt éves háború terhei arra szorították a városokat, hogy (főként az országgyűléseken) kapcsolataikat még szorosabbra fűzzék. Az 1599. évi országgyűlésen a városi követek egységesen léptek fel az ellen, hogy taxájukat a rendek kezelésébe adják. Sokszorosára duzzadt szállítási terhei ügyében hasonló módon jártak el, miután „*Nag' nehezen és sok kialtasunkra, Irattuk oda hogi eo felsege Mas modotis keressön benne, mivel hogy az Zabad Varasok elegteleneök [erre]*”.²⁷⁽²⁷⁾ 1610 környékén az adókkal összhangban a városok által kiállítandó katonaság létszámát is igyekeztek megemelni. A szokásosnál magasabb létszámú — néhol az addigi mennyiség kétszeresét kitevő (!) — állandó haditehernek számító katonaállítás az adókhoz hasonlóan összefogásra készítette a királyi városhálózat tagjait. Az alsó-magyarországi városok 1610. április 14-én Pozsonyban tartott gyűlésükről keltezett levelükben közös fellépésre szólították fel a felső-magyarországiakat, és az összehangoltság érdekében ²¹⁶elküldték számukra a nádorhoz írt kérvényük fogalmazványát. A pozsonyiak lépése érthető volt, hiszen a nádor a következő hónapban már a Tiszántúlt járta, így a felső-magyarországi városok követeik révén személyesen kérhettek csökkentést tőle.²⁸⁽²⁸⁾

Az állandó hadseregállítás költségei a 17. század utolsó évtizedeiben emelkedtek a korábbiaknál is magasabbra, amikor a beszállásolt német reguláris ezredek és az előírt vectura olyan megterhelést jelentett a városoknak, hogy a kötelező adók mellett ezt csupán nagy nehézségek árán tudták teljesíteni. A birodalmi ezredeknek teljesítendő szállítások nagysága miatt a felső-magyarországi városszövetség kérte az

alsó-magyarországiak támogatását. Az alsó-magyarországi szabad királyi városok és a bányavárosok egyaránt szorgalmazták a városszövetség érdekvédelmét, és a felső-magyarországi városszövetség nádorhoz küldött követeit leveleikkel támogatták.²⁹⁽²⁹⁾ Hasonló eseményekre került sor Nagybánya esetében is. A település külvárosába 1661 óta az Erdélyre támadó török okozta veszélyre hivatkozva az országba vonultatott német ezredek közül öt „*Companiabeli*” német katonaságot szállásoltattak el. Eltartásuk a bányavárosra jelentős terhet róhatott, hiszen miután 1662-ben arra kérte a felső-magyarországi városszövetséget, hogy közösen forduljanak a német katonaság kivonása ügyében az uralkodóhoz, az országgyűlési felterjesztésben a városok közös sérelmei közé sorolták a Nagybányán élőködő idegen katonákat. Egy évvel később pedig a többi szabad királyi város a tőlük követelt vectura mértékét a felső-magyarországi városszövetségre rótt mennyiséghez kívánta méretetni.³⁰⁽³⁰⁾

A Wesselényi-összeesküvés utáni évtizedekben részben az állandó kuruc felkelések, részben a felszabadító háborúk miatt a városok hadi terhei ennél is megterhelőbbé váltak. Ekkor a városok együttes fellépésére még nagyobb szükség volt, és vannak olyan jelek, amelyek arra mutatnak, hogy — ha kis mértékben is, de — ez megvalósult. A felső-magyarországi városszövetség 1680. május 9-én tartott gyűlésén alkotott kérvényből kiderül, hogy a magyarországi szabad királyi városok összefogását követően fogalmazták meg azt a felterjesztésüket, amit Caprara tábornokhoz nyújtottak be.³¹⁽³¹⁾

A következő évtizedben a városok ilyen jellegű együttműködése a korábbiaknál is szorosabbá vált. A beszállásolások, a hadsereg részére történő kényszerű szállítások és a birodalmi ezredek számára szedett porciók szedése terén talán még a 17. század elején megismert mértéknél is sűrűbb kapcsolat alakult ki. Ennek hátterében nem kevés szerepet játszhatott a városok kiszolgáltatottabb helyzete, valamint a katonaság teljhatalma által létrejött anarchikus állapot. 1686-ban a nagyszombatiak a városban állomásozó német kapitány visszaélései miatt kérték a felső-magyarországi városszövetség segítségét. 1695-ben és 1696-ban pedig a negyedik rend nevében közösen küldött ²¹⁷követ, Peturczy János pozsonyi jegyző útjáról szerezhetünk tudomást.³²⁽³²⁾ A beszállásolások ügyében a szabad királyi városok ezután is együttműködtek, hiszen (mint az a városszövetség hírforrásainál látható volt) a városok ebben a politikai helyzetben egyébként igen kevés lehetőséggel rendelkeztek arra, hogy saját érdekeiket megfelelő csatornákon érvényesíthessék.³³⁽³³⁾ 1699-ben a pozsonyi tanács az alsó-magyarországi szabad királyi városok nevében a kvártélyok ügyében tett minden egyes lépéséről értesítette a felső-magyarországiakat.³⁴⁽³⁴⁾

Az adók és a hadi terhek mellett, amelyek a városokat financiálisan a leginkább érintették, a városok között rendi jogait, a szabad királyi városok privilégiumait érintő témákban tapasztalható a legszorosabb együttműködés. A városok szempontjából kulcsfontosságú volt, hogy a szabad királyi városi rangot elnyert településeket korábbi földesurukkal, vagy a tiltakozó nemességgel szemben hathatósan védjék meg. 1602-ben, amikor az Illésházy István birtokában lévő Modor mezőváros szabad királyi várossá vált, a kiobbant botrány során a királyi városhálózat minden egyes tagja a modoriak mellett állt ki, és igyekeztek számukra támogatókat szerezni.³⁵⁽³⁵⁾ Ugyanez történt 1609-ben, amikor a megválasztott modori bírót erőszakkal távolították el helyéről. A pozsonyi tanács javaslatára a felső-magyarországi városszövetség követei útján igyekezett az elbocsátott bíró mellé állni.³⁶⁽³⁶⁾

Szatmár és Németi helyzete Modornál is furcsább volt, hiszen a két város ebben az időszakban nem vált szabad királyi várossá annak ellenére, hogy 1607-től kezdve állandóan megpróbálták elismertetni Bocskai István erdélyi fejedelem által adott kiváltságlevelüket. 1607-ben a Szatmár folyó partján elterülő két település, hivatkozva arra, hogy a királyi könyvbe másolt privilégiumleveleikben 'civitas'-ként említették őket, kérte a kassai tanácsot és a városszövetséget, hogy országgyűlési követeik útján segítsék a

szatmár-németieket valósnak vélt státuszuk elismertetésében.³⁷⁽³⁷⁾ 1646-ban, majd a sok vihart kavart 1647. évi országgyűlés idején, valamint 1665-ben a szatmár-németiek ismételten arra próbálták rávenni a kassaiakat, hogy miután ők nem kaptak országgyűlési meghívót, az ellenük hozott 1638:67. törvénycikk eltörlésében képviseljék érdekeiket.³⁸⁽³⁸⁾ Az 1655-ben a királyi városok szabadságát elnyerő Késmárk szint-úgy a városszövetséghez fordult támogatásért, hogy tagjai a Thökölyvel folytatott, ámde mind hosszabbra nyúlt tárgyalásaik során az uralkodónál járjanak közben.³⁹⁽³⁹⁾

218A 17. század elejétől kezdve az uralkodó kamaráin keresztül igyekezett minél inkább beavatkozni városai önkormányzatába, és ezt elsőként a stratégiaileg fontos alsó-magyarországi bányavárosoknál tette. A kamaragrófok növekvő befolyása ellen 1610-ben a többi város mellett a kassai országgyűlési követek is ünnepélyesen tiltakoztak Thurzó György nádor előtt.⁴⁰⁽⁴⁰⁾

Hét évvel később a pozsonyi tanács ellen indult hasonló jellegű támadás. Pozsony vármegye alispánja ugyanis a városhoz tartozó szőlők ügyében járt el. Ez egyértelműen sértette a pozsonyi tanács jogkörét, hiszen a városfalakon belüli terület, valamint a város közvetlen környéke (tehát a külvárosok) a pozsonyi tanács fennhatósága alá tartozott. A felháborodott pozsonyiak a precedensértékű eset kapcsán rögvest mozgósították a szabad királyi városokat, és a teljes per szövegét, valamint a pozsonyiak érvelését (mintegy tíz fóliónyi iratot) minden egyes városnak elküldték. Pozsony akciója alapjait tekintve sikerrel járt, hiszen a következő évben az összes szabad királyi város követeket küldött a pozsonyiak segítségére és együttesen tiltakoztak az országbíró előtt. Az országbíró, Forgách Zsigmond, nádor híján ekkor Magyarország legmagasabb rangú rendi tisztségviselője volt, és (a pozsonyiak meggyőződése szerint) „*minden időkből a szabad városok állandó patrónusa volt*”. Az akció pontos feltérképezése még várat magára. A pozsonyiak sikeréhez talán a felső-magyarországi városszövetség is hozzájárulhatott, hiszen szinte azonnal gyűlést hívott össze Kassára, ahol Forgách Zsigmondhoz fordult, aki ekkor a felső-magyarországi főkapitányi címet is viselte. Ezzel együtt a felső-magyarországi városszövetséget alkotó városok országgyűlési követeinek utasításába belefoglalták, hogy minden esetben segítsék a pozsonyiakat privilégiumaik megóvásában. A pozsonyiak panaszai között az alsó-magyarországi bányavárosoknál tapasztalt jelenségekre is felfigyelhetünk, hiszen ez ügyben a tanács választásába való beavatkozás volt az egyik legsúlyosabb panaszuk.

A városi önkormányzás legfontosabb szerve választásának korlátozása mellett a vallási ellentétek is felszínre kerültek.⁴¹⁽⁴¹⁾ Éppen úgy, mint 1609-ben, amikor a katolikusok által a nagyszombatiaktól elvett ház, vagy tíz évvel később, amikor a pozsonyi nagytemplom ügyét a felső-magyarországi városszövetség országgyűlési követei nagy figyelemmel kísérték.⁴²⁽⁴²⁾ 1621-ben a bányavárosokból eredő információk alapján már olyan hírek terjedtek el a felső-magyarországi városszövetség követei útján, hogy amíg a nemesek privilégiumait az uralkodó meg fogja erősíteni, addig a városokét nem.⁴³⁽⁴³⁾ Ez részben a vámmentes és engedély nélküli idegen (nemesi és egyházi) borbeszállításokra vonatkozott, amely ellen a szabad királyi városok már a század elején közösen tiltakoztak. A szabad királyi városok polgárai ugyanis, rendi jogaiknak köszönhetően, mindenféle járadék fizetése nélkül szállíthattak be bort a város falain **219**belülre, amit ott ki is mérhettek. A nemesi és egyházi szabad borbevitel tehát a város és polgárainak jelentős jövedelemét veszélyeztette.⁴⁴⁽⁴⁴⁾

A 17. század közepén észlelhető erős városellenesség, a szabad királyi városok háttérbe szorulása a városok mind szorosabb együttműködését tette szükségessé. Közös (a korábbinál nagyobb vehemenciával folytatott) politizálásuk, vagyis inkább védekezésük érthető volt, hiszen a nemesség támadásai tulajdonképpen nem egyes városokat sújtottak, hanem a negyedik rend egészét. Az 1644-es nagyszombati tanácskozáson a városi nemesség jelenlétét kihasználva a városok ügyeibe beavatkozó vármegyékkel

szemben a királyi városhálózat képviselői egységes álláspontot képviselve próbálták a királyi biztosokat (ez esetben többnyire sikerrel) saját igazukról meggyőzni.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Miután az 1647. évi országgyűlésen a nemesi rendek által a kassaiak ellen benyújtott panaszok és az ebből született törvények nagy többsége a többi város privilégiumait is sértette (pl. nemesek szabad borbevitelére, vármegyei bírászkodás a városi nemesség felett, és hasonlók), a szabad királyi városok követei együtt vonultak a pozsonyi káptalan elé, hogy ünnepélyesen tiltakozzanak az őket ért sérelmek ellen.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ A két évvel később sorra kerülő országgyűlés idején mind a megtámadott három kassai szenátor és Keviczky János bíró ellen felmerült vádak, mind pedig az alsó-magyarországi bányavárosok nemes polgárainak, valamint a városi templomok elvétele ügyében szintúgy nagy fokú összefogásnak lehetünk tanúi. A perbe fogott kassai bíró nem véletlenül jelenthette a városi tanácsnak 1649 nyarán, hogy a többi város vallási és politikai kérdésekben egyaránt a felső-magyarországi városszövetség mellett állt, hiszen az ország északkeleti részén fekvő városoktól még oly távol eső Trencsén városa is országgyűlési követeinek javaslatára külön testimoniális levélben biztosította támogatásáról.⁴⁷⁽⁴⁷⁾

1658-ban Pozsony városának Máár Pál örökösével támadt bonyodalma (akiknek „*feles es ugyan nagy kincze maradot*”), mivel egykori nemes polgárának hagyatéka ügyében a vármegye kívánt eljárni, a pozsonyi káptalan pedig egy több évszázados joggyakorlatra hivatkozva a végrendelet törvényes voltát kérdőjelezte meg. A pozsonyiak nyomban a többi városhoz fordultak támogatásért, akik hamarosan elküldték követeiket, hogy tiltakozzanak a vármegye és a káptalan később jogtalannak bizonyult lépései ellen. A felső-magyarországi városszövetség a pozsonyiak ügyében igyekezett támogatóit megnyerni, és többek között Wesselényi Ferenchez fordult segítségért.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ **220**Három évvel később hasonló ügyben fordultak a „*dunáninnyi és dunántúli*” városok a felső-magyarországi városszövetséghez, mivel a vármegyék ekkor a városi hatóságok birtokbaiktatással kapcsolatos jogait igyekeztek megrövidíteni. Tekintet nélkül arra, hogy az adott város a tárnokmesterhez, vagy a személynökhöz tartozott-e, a városok egyértelműen saját joghatóságuk csorbítását látták a vármegyék eme lépésében, és ezért fellebbvitelüknél, valamint az uralkodónál egyaránt közösen tiltakoztak (ld. Függelék, 8. dokumentum). Wesselényi (ekkor már nádorként) bizonyíthatóan támogatta a városok kérését, és alnádorát utasította a városok és a vármegyék közötti ellentét elrendezésére.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ Nem történt ez másként az 1665-ben a városok előjogait sértő casusokkal kapcsolatban sem. Kőszeg a Széchyekkel folytatott pereskedéssel összefüggésben kérte a felső-magyarországi városszövetség támogatását. Az alsó-magyarországi bányavárosok a kamaragrófoknak a város tisztújításába való beavatkozása miatt, Szokolca és a többi alsó-magyarországi szabad királyi város pedig a városban élő nemesi rendűek feletti — a vármegye által erősen vitatott — joghatósága védelmében fordult segítségért a többi magyarországi városhoz, amelyre a városszövetség esetében minden esetben bizton számíthattak (ld. Függelék, 9. és 10. dokumentum).⁵⁰⁽⁵⁰⁾

A felső-magyarországi városszövetséggel kapcsolatos vizsgálataink arra mutatnak, hogy a 17. század végén a városok közös fellépése mind ritkábbá vált. Az 1660-as éveket követően ugyanis legközelebb 1681-ben került sor hasonló akcióra, amikor a szabad királyi városok a tisztújításukba évente beavatkozó kamarai biztosok tevékenységét próbálták (egyébként sikertelenül) akadályozni.⁵¹⁽⁵¹⁾ Fellépésük sikertelensége abban is megmutatkozott, hogy e témakörben a kora újkor folyamán többé nem született semmilyen közös felterjesztés: a negyedik rend 1696-ban csupán ismételt a nemesek által a városokba vámmentesen beszállított élelmiszerek miatt fordult a nádorhoz.⁵²⁽⁵²⁾

A 18. század elején a magyarországi szabad királyi városok együttműködésének jellege megváltozott. Az 1723. évi országgyűlésen együtt nyújtották be kérvényüket, de az ebben felölelt problémák még mindig a 16–17. században megismertekből adódtak. A 13 pontból álló felterjesztésből az első a szabad királyi

városok privilégiumainak megerősítésére szorítkozott. A városok eme kérése szinte az összes kora-újkorai országgyűlésen hagyományosan felmerült. A második ehhez kapcsolódóan a városi önkormányzatok testületei választásának tiszteletben tartására vonatkozott. Ez a kérdéskör a bécsi udvari hivatalok új, abszolutista jellegű várospolitikájának egyik legfontosabb összetevője volt, és a városok tisztújításának ellenőrzéséhez ezután is ragaszkodtak. Ezt a jövőben éppen az ezen az országgyűlésen törvény által létrehozott [221](#) Királyi Helytartótanács hivatalnokai végezték. A harmadik felterjesztés a városban élő nemesek feletti joghatóságot feszegette. E téren a városok és a vármegyék között állandó viták és perlekedések folytak már a 16–17. században, és ezek során általában a városok veszítettek korábbi jogaikból. A negyedik pont a városokban állomásozó katonaság kocsmáltatási gyakorlatát tárgyalta. Ez, és az ötödik pontban felemlített városi vámmentesség a kora-újkorai várospolitikai megoldhatatlan kérdései közé tartoztak. [53\(53\)](#) A kereskedelmi helyzetüket féltő szabad királyi városok kereskedői már a 17. század második felében sűrűn fordultak a kamarához a mind jobban terjeszkedő görög és rác kereskedők tevékenységét ellenezve. [54\(54\)](#) A 18. században a balkáni kereskedelemben szinte monopolhelyzetet kivívó görög és rác kereskedők forgalma és gazdasági háttere ekkoriban megszerzett kiváltságaik által csak még jobban megizmosodott. [55\(55\)](#) Éppen ezért nem csodálkozhatunk, ha a következő pont a mezővárosokban tevékenykedő zsidó és görög kereskedők ellen irányult. A városok adóinak csökkentése, illetve ekkoriban mind nagyobbá váló hátralékaik legalább egy részének elengedése a csődhelyzetbe jutó városi gazdaságok gyengeségét mutatja, amit (a városok rossz gazdálkodása mellett) elsősorban a 17. századra csúcsosodó adóterhek és a városok hadi terhei okoztak. A magát 1715-ben megváltó, és így újra szabad királyi várossá váló Szeged porcióinak a megyére rótt adóösszeg alóli kivonása szintúgy a 17. század végének vitás várospolitikai kérdéseihez tartozott. [56\(56\)](#)

A magyarországi szabad királyi városok politizálását tehát — ha a nyugat-európai, vagy legalábbis a Német Birodalomban tapasztalt, belső ellentétektől egyáltalán nem mentes, de jól szervezett együttes politizáláshoz nem is mérhetjük [57\(57\)](#) — legfontosabb rendi pozícióik védelmekor, vagy megerősítése idején lehetőségeik szerint hatékonynak tekinthetjük. Akár az ország két végében fekvő városok, város csoportok közti információcserére gondolunk, akár a városoknak az országgyűléseken történt fellépésére, megállapíthatjuk: annak ellenére, hogy a befolyását tekintve leggyengébb, negyedik rend lehetőségeinek megfelelően politizáltak, több-kevesebb hatékonysággal képviselni tudták azokat az érdekeket, amelyek rendi különállásukhoz fűződtek. Jóllehet [222](#) helyzetük kétségbeejtőnek tűnik, hiszen a városok a 17. század második felére a Magyar Királyság életében még a korábbinál is nagyobb teret kapó nemességgel szemben végérvényesen hátrányba kerültek, együttes fellépésük több esetben eredményesnek bizonyult. Azt ugyan nem sikerült megakadályozniuk, hogy adóterheik a többszörösére nőjenek (a modern állam megkövetelte, hogy a rendi jellegű adózáson túl, közvetlenebbül irányítható városaira nagyobb terheket rójon), sem azt, hogy a nemesség és az abszolutista állam megtörje azt a zártságot, amely a középkorban a városokat jellemezte. Nem állhattak ellent a bécsi udvar nyomásának, amellyel a városokat igyekeztek újfajta kormányzási módszereiknek alárendelni. (Ez egyébként a jóval fejlettebb, a török kihívás által kényszerhelyzetbe nem kerülő nyugat-európai városoknak sem sikerült.) A városok ellen már a 16. században meginduló támadásokat azonban rendre visszaverték, az öngazgatásuk számára igen kedvezőtlen törvények meghozatalát és végrehajtását sikerült évtizedekre elhalasztaniuk. E törvények és rendelkezések nagy részét a 17–18. századra nem sikerült megakadályozni, de — mivel ezek nagy része a modern, a rendi igazgatástól mind függetlenebb, de közvetlenebb állami felügyeletet igénylő kormányzati rendszer várospolitikáját jellemezte — a városoknak nem is volt reális esélyük megakadályozásukra.

* * *

Az alábbiakban közölt néhány forrás a tanulmányunkban kifejtettekhez nyújt további adatokat. Válogatásunk elsősorban a témák sokféleségére igyekezett rámutatni. Emellett igyekeztünk Sopron szabad királyi városnak és annak a városcsoportnak (talán városszövetségnek), amelyhez érdekei és elhelyezkedése révén a leginkább kötődött a 16–17. század folyamán, ekkor keletkezett irataiból a lehető legtöbbet kiválogatni. E levelek főként szlovákiai (elsősorban a kassai és a lőcsei városi iratanyagban történt) kutatásaim során kerültek elő, másrészt a Soproni Levéltárból származnak. Itt folytatott kutatásaim az OTKA támogatásával, valamint a Soproni Levéltár munkatársai (elsősorban Dr. Turbuly Éva és Dominkovits Péter) baráti segítségével valósultak meg.

A források közlésekor az alábbi szabályokhoz igazodtam. A latin nyelvű dokumentumok esetében a már kialakult latin helyesírás gyakorlatához igazodtam, melytől csupán a tulajdonnevek átírásakor tértem el. A rövidítéseket minden esetben feloldottam, de a rövidítés tényét nem jelöltem. A német nyelvűeknél nagybetűvel csupán a főneveket és a tulajdonneveket írtam át, az összes többi esetében a kisbetűs átírást alkalmaztam. Abban az esetben, amikor egy-egy hangot több betűalak is jelölhet, a kiejtésnek megfelelő betűt alkalmaztam, vagyis pl. 'unnd', és nem 'vnnd' alakot használtam. A közölt források elé fejregeszta tartozik, amely az irat rövid, csupán a legfontosabb adatokra vonatkozó tartalmi kivonatát adja.⁵⁸⁽⁵⁸⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék

223Függelék

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 1.

1.

Pozsony város tanácsa Kassa város tanácsához a Körmöcbánya által Thököly Sebestyénnek nyújtott kölcsön visszafizetésével kapcsolatban.

Pozsony, 1599. június 9.

Edle Freudienste Fürsichtig, Namhafft, Wolweiss, sonders gnaden Herren und Freunde, Ihnen seind neben freundtlichen grueß, unser jederzeit willige dienste einwiederumb zuvor.

Eurer Wohlweisen unnd Herren Schreiben, des untenn Caschau den 4 Junii, haben wir allhie den 9 dies empfangen, und was die alhierige Hungerische Cammer an dieselben, sovoll an die zue Epperies in Namen der Römischen kaiserlichen Majestät etc. begeren thutt, auß dem Einschluß vernohmen. Können hierauf Eure Wohlweisen unnd Herren nit verhalten, das gemelte Hungerische Cammer vor wenig tragen auß unserm Rhatsmittll etliche zue sich erfordert, unnd eben diese Frag proponiert, an Jetzo auch ein gleichlautend decretum, einem gantzen Rhatt umb schriftliche Information, zuekhomen laßen, unnd ist die Ursache solcher Frag, wie wir von den Cammer Rhäten verstanden diese, das verwichener Zeit, Richter unnd etliche des Rhats zue Cremnitz, die bei Herrn Sebastian Tecköly eine ansehnliche summa Geltes biß über die Fl. 26000 zu Ihren selbst privat Notturfftten, darbei der Richter selbst fast mit ailfftausenten verintereßirt, mit Herrn Tecköly eine Transaction geschlossen, ihre Privatschein zuerueckgenohmen, unnd die Privat Schulden auf die Stadt geschlagen, als ob solches Gelt alles durch die Gemein Paar zue gemeiner Statt Notturfftten genohmen unnd angelegt worden. Darüber eine Verschreibung aufgericht in Namen der

gantzen Gemein. Aber ohn einig Wißen und Willen derselben, unnd alle der Statt Dörffer dem Herren Tecköly hypothecirt. Weill dann solche Sachen außgebrochen, sich Ihre Majestät etc. auf der Gemein zue Cremnitz flehen und supplicirn. Inn mittll gelegett, durch comissarios den Stand und Beschafenhait der Sachen inquirirn lassen, und die that also befunden, ist Ihme Tecköly angekündigt, das er die Verschreibung fallen lassen, unnd die Privatschulden, bei den Privat Personen suechen, solte er damit aber nit zufrieden sein wollen, sondern sich die Verschreibung gehalten, biss die Sache nach End des jetzigen Landtages Extraordinarie fürgenommen, da etliche auch starck auf das Sigillum und auctoritatem iudicis et senatorum gängen. Entgegen die Statt Cremnitz ihre alte statuta allegirt, das ein Richter unnd Rhatt, fürnehmlich in Ihren privat Sachen, in Namenn der gantzen Gemein, ohn vorwissen und Bewilligung derselben, nichts in detrimentum civitatis aufrichten, und in dergleichen Sachen, die den fiscum proventus et conservationem civitatis angehen, nach alten Brauch, darüber auch die Gemein vernehmen sollen, sonderlich aber in deme, was die Statt Dörffer anlangt, das sie nit ein einiges Dorf ohn Vorwissen der Gemeinn zue alienirn Macht haben solten. Weill dann die Sache in prohibitam khommen, unnd 224nun Ihre Majestät etc. selbst per directorem causarum et cameram treibt, begert man diese informationem von uns unnd andern Stätten, darüber wir unsers Thails, weill wir die Intention gewüst, und das solches ohne Schaden dieser Statt beschehe, beede mundtlich unnd auch schriftlich Bericht pro civitate et communitate Cremniciensis gethan, waß dießfals bei uns breuchig, unnd das in tali casu, nomine communitatis, inscia tamen eadem, nit Gebüre einem Richter oder auch gantzen Rhat, etwas zuthuen, unnd Verschreibung aufzurichten. Was aber Wohlweise Herren diesfals thuen wollen stellen wirs ihnen haimb. Unnd haben solches hiemit Eure Wohlweise und Herren freundlicher Meinung zue Nachrichtung zueschreiben unnd Antworten wollen, in übrigen uns allesampt Gottes Bewharung bevelend.

Preßburg den 9 Juny Anno etc. 99.

Euren Wohlweisen und Herren Dienstwillige
N. Richter, Bürgermeißter unnd Rhatt daselbsten

Denen Edlen, Erenvest, Fürsichtig, Namhafft, Wolweisen Herren, Richter und Rhat der königlichen freien Statt Caschaw etc. Unsern günstigen Herrn und Freunden

Az irat jellemezői: eredeti, Pozsony város papírfelzetes pecsétjével ellátott.
Jelzete: AMK H I. 4843/13.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 2.

2.

Sopron szabad királyi város levele a felső-magyarországi városszövetség (Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kiszzeben, Késmárk) Kassán összegyűlt követői részére, amelyben javasolják, hogy az erdődi Pálffy János Antal által Dévénynél felállított vámnál a városok kereskedőitől szedett vám ellen közösen tiltakozzanak.

Sopron, 1676. április 2.

Generosi prudentes et circumspecti domini fratres et amici nobis observandissimi.

Salutem et servitorum nostrorum paratissimam commendationem.

Literas generosarum prudentium et circumspectarum dominationum vestrarum e generali earundem congregatione Epperiessino 9 praesenti mensis Martii (quibus de illata nonnullis e numero concivium

dominationum vestrarum negotiatoribus ab illustrissimo domino comite Ioanne Antonio Palffy ab Erdeöd etc. occasione violentae rerum et mercimoniorum eorundem civium detentionis iniuriae et vexa, cum cordolio informamur) ad nos emanatas, debito honore percepimus. Quantum itaque praeinsinuata rerum, et mercium detensionem attineret. Ea siquidem legitime fieri nequaquam potuisset: praestabat eosdem dominos quaestores concives dominationum vestrarum, merces suas arestatas tantisper in sequestro retineri tolerassent, taliterque maiorem contra praefatum dominum comitem, de intentata [225](#)sibi violenta et praeiudiciosa telonii exactione, coram excelso gubernio, vel ipsa etiam sacratissima sua maiestate domino domino nostro clementissimo, quaerulandi an tam et causam reservasse, neque reversalibus suis literis ad comparitionem in termino per praetitulata excelsam gubernium praefigendo obstrictos et obligatos se se reddidisse.

Negotio vero praesenti, eo iam in cardine existente consultum non modo, verum necessarium omnino existimarem ut generosae prudentes et circumspectae dominationes vestrae, non expectata praelibati excelsi gubernii super termino causae praemissae certificatione, et mentionatorum quaestorum citatione, certos e medio sui nuncios ad repetitum excelsum gubernium quantotius deputarent et ablegarent, eorundemque adventum nobis mature intimarent. Quatenus et nos ablegatorum nostrorum medio, cum iisdem Posenii, aut ubi visum fuerit, convenire unitisque consiliis, ea, quae ad conservationem libertatum et immunitatum civilium opprimendaque in ipsarum eversionem tendentia molimina efficaciter, ac proficua adinventimus media apprehendere, adhibereque valeamus. Quas in reliquo ad tota diutissime salvas et incolumes servari animumus comprecando manemus.

Generosarum prudentium et circumspectarum dominationum vestrarum amici et fratres ad serviendum paratissimi.

Sopronii 2 Aprilis 1676

N. Magister civium, iudex et senatores regiae liberaeque civitatis Soproniensis

Generosis prudentibus ac circumspectis dominis N. N. sex liberarum regiarumque partium inclyti regni Ungariae superiorum civitatum ablegatis etc. dominis amicis et fratribus nobis observandissimis

Eperiessini

Exhibitae Caschae nobis suprascriptis 30. Septembris 1676.

Az irat jellemezői: eredeti, Sopron város papírfelzetes pecsétjével ellátott.

Jelzete: AMK H I. 9473/24.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 3.

3.

Sopron szabad királyi város levele Pozsony városához, amelyben értékeli a nagyszombatiak hozzájuk elküldött levelét az adó és a kiállítandó katonaság ügyében.

Sopron, 1611. április 30.

Edle unser Wolweise, ansonders günstige Herrn unnd guette Freundt, denen selben sein unsere hinwiderumb freundtliche Grueß unnd nachbarliche Diennst bevor.

[226](#)Eurer Herren überschickhtes Schreiben sambt den ain Schlüßen haben wir empfangen, den Inhalt

vernommen, und thuen unß gegen Euren Herren der erwießnen Freundtschafft unnd nachbarliche Diennst hierinnen, zum hochfleigsten Bedanckhen, stehet unuß auch gegen Euren Herren mit für fallenden Gelegenheit aufs diennstlichst wiederumb zuverdienen.

Der Herrn von Tyrna Mainung betreffendt das sie nach auff weitere Anmanung zuwarten gesinnet sein, wehr unser Guttdunckhen das man die Antwortt auf des Herrn Palatini bevehlich aufs forderlichste Thete, unndt where gutt unsers erachtenß so Eure Herren ain supliciern in Nahmen der frey Stödt stellenn liessen, inn der welchen neben andern frey Stöten auch wir subscribirt wurden. Wehren wir alß den der gantzlichen Hoffnung es wurde mehr frucht schaffen als wan ain jede Stett ainzig vor sich den Herrn Palatinum ersuchen sollte: unsers Theils, bleiben wir gleuchfalß bei denjenigen so verwichenes Jahrs in Aprill durch die versambten Stätt beschloßen worden. Dieweill unuß eben so wenig, als wie Eure Herren schreiben, das es Ihnen unmöglich sei, möglich ist, solche grosse aufflagen zuertragenn.

Die Enderhaltung des Fueßvolckhs belangendt, haben wir hiemit gleichsfalls an den Herrn Palatinum, damit wir der grossen Last erlediget werdenn möchten, wir ein Schreiben abgefertigt mit Bitt Eurer Herren wollen solches neben dem ihrigen unbeschwertt Herrn Palatino zuschicken, solches stehet unuß umb Euren Herren wiederumb Dienst fleisig zubeschuldenn.

Letzlichen so gelangt an Euren Herren unser hochfleißig auch nachbarlich Bitten, die gernhen so sie ein khunfftigen vor unser etwaß deßwegen bekhomen, auff forderlichst unuß zu zuschickhen welches wir neben erlegung des Potten lohnß Danckhbarlich erkennen wollen, des gleichen so unuß etwas zugeschickhtt wurde wollen wir auch thun. Genebens Göttlicher Allmacht unuß bederseits befehlend.

Oedenburg den 30 Aprill das 1611 Jhars.

Ewren Wohlweisen unnd herrlich etc. jederzeit bereit Dienstwilligen

N. Bürgermaister Richter unnd Rath daselbst

Denen Edlen Wessten Fürsichtigen unnd Weisen Herren N. Richter Bürgermaister unnd Rath der khöniglichen frei Statt Preßburg etc. unsern besonders günstige lieben Herrn Freunden unnd Nachbahrnn.

Statt Öedenburg

Az irat jellemzői: egykorú másolat.

Jelzete: AMK H I. 5442/19.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egészséges fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 4.

2274.

A Pozsonyban tanácskozó alsó-magyarországi szabad királyi városok (Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Szakolca, Modor) követeinek levele a felső-magyarországi városszövetség (Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kiszzeben) tagjaihoz a Szent Korona őrzésére elrendelt adó kivetéséről, egyben javasolják, hogy közösen lépjenek fel az új adó ellen, valamint érdeklődnek, hogy a lengyel királynak elzálogított 13 szepesi mezőváros, illetve Szatmár és Némethi befizették-e már az adót.

Pozsony, 1611. július 22.

Generosi, egregii, prudentes ac circumspecti domini, amici et vicini nobis observandissimi. Salute plurima

et servitorum nostrorum deditissima commendatione praemissa.

Statim ut suum finem sortita est diaeta regni proxime praeterita multis sine intermissione mandatis coepimus fatigari, non sine interminatione magnorum graviumque periculorum, ut contributionem (quae tamen in auxilii saltem partibus statuitur) ad conservationem sacrae huius regni coronae, in illa ipsa novissima diaeta contra vota et voluntatem nostram sancitam et conclusam absque omni renitentia, difficultate et procrastinatione dependamus. Iam ex eo usque tempore, iustis quibus potuit rationibus et excusationibus nos defendimus, quas sine omni effectu toties inculcatas cum eventus docuisset, contra spem et expectationem nostram allatae sunt nobis, atque singillatim exhibitae literae exsuperabundanti illustrissimi domini comitis palatini, Cassovia die 14 Iulii datae, quae eam contributionem ita imperant, ut eam subterfugere videri possit impossibile: quodque maius est, spectabilis et magnificus dominus Petrus de Rewa eiusdem sacrae coronae conservator, in specialibus suis literis privatim ad singulas civitates liberas huius inferioris Hungariae datis diaeta regni minatur, nisi dicto simus audientes. Quare circa diem 21. currentis mensis Iulii, habito communi omnium liberarum civitatum in proximo adiacentium conventu et consensu, tametsi non essemus nescii, constitutionibus regni contravenire non modo esse difficile, sed etiam periculosum, non tamen potuimus intermittere, quin singuli suas privatas difficultates coram sua spectabili magnificentia, ac praeterea in genere taxarum quotannis tantarum impositionem, quanta alias etiam in illo felici statu per triennium vel quadriennium non solvebantur, militis continui ab aliis iam a quadrimestri, ab aliis etiam a semestri intertentionem proventuum fortunarumque civitatum sub proximis disturbii extenuationem, ruinas quoque civitatum ob oculos poneremus, ob quas tot incommoditates, seu potius defectus impossibile esset nos etiam huic oneri sufficere. Et licet vel hae tot tantaeque hactenus insolitae pensiones, satis paupertatem nostram et tenuitatem excusare potuissent, atque etiam merito debuissent, iis tamen accessit omnium maxima ratio, cur in hoc genere exactionis mentem nostram suae magnificentiae resolute aperire, aut aliquid promittere nequiverimus, sed aliquid promittere nec volumus nec possumus, quod nolimus privatim a nostro corpore ulla ratione disiungi aut avelli. Id enim si fieret, et nos inconsultis generosis [228](#) dominationibus vestris aliquid faceremus, quis dubitat, oblationi nostrae, tanquam in hoc statu plurimum standum esse, ac proinde ex oblatione nostra etiam dominationibus vestris generosis simile onus incubiturum. Itaque ne ipsis consensu nostro aliquid praeiudicaremus, aut incommodare vellemus, tamdiu concludere aliquid aut decernere in hac materia nolimus quantisper a dominationibus vestris sufficienter et quamprimum informemur, quid animi habeant, danda aut potius acceptanda est haec contributio liberis civitatibus, vel non? Multum enim interest, nunc parum promittere et hoc parum continue quotannis in immensum excrescere, et postea in continuum verti. Postquam vero ad eodem spectabili et magnifico domino Petro Revai edocemur generosas dominationes vestras hanc contributionem non modo iam assumpsisse, sed alacriter velle praestare, idque nobis eodem exemplo esse faciendum, easdem amanter, ac simul quam possumus diligentissime rogamus, velint nos absque ulla mora et longiori procrastinatione statim facere certiores, quid propositi habeant, et an, prout praetenditur, iam aliquid promiserint? Ne dissentientibus partibus totus status in imminente diaeta aliquid indignationis, aut vero etiam damni incurrat. Praetenditur enim etiam hoc, quod et tredecim oppida Scepusienses Polonis inscripta ac praeterea oppida Szakmar et Nemethi, in hoc genus contributionis magnas summas iam solverint. Utrum haec ita se habeant dominationes vestrae nos informet. Quas in reliquo diu feliciter valere optamus. Datum Posonii die 22 Iulii anno 1611.

Generosarum prudentum ac circumspectarum dominationum vestrarum servitores et amici paratissimi

N. Iudex, magister civium et iurati cives liberae regiaeque civitatis Posiniensis, nec non nuncii civitatum Tyrnaviensis, Soproniensis, Sakolczensis et Modrensis nunc Posonii congregati.

Generosis prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudicibus et iuratis civibus quinque liberarum civitatum Cassoviensis, Leutschoviensis, Barthphensis, Epperiessinensis et Cibiniensis, dominis et amicis nobis honorandis.

Exhibitae 26 Iulii anno 1611

Az irat jellemzői: eredeti, Pozsony város papírfelzetes pecsétjével ellátott.

Jelzete: AMK H I. 5442/26.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 5.

2295.

Kassa szabad királyi város levele az alsó-magyarországi szabad királyi városokhoz (Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Szakolca, Modor) ugyanebben az ügyben, amelyben közli a felső-magyarországi városszövetség Kiszebenben, 1611. augusztus elsején hozott határozatait, valamint hogy sem a 13 szépesi város, sem Szatmár és Németi nem fizették ki az adót.

Kassa, 1611. augusztus 5.

Generosi egregii prudentes ac circumspecti domini et amici nobis observandissimi, salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Generosarum prudentium ac circumspectarum dominationum vestrarum literas nobis et reliquis liberis civitatibus vicinis missas accepimus, ex quibus quantopere hactenus generosae prudentes ac circumspectae dominationes vestrae sine intermissione multis et diversis mandatis ratione illius novae et inusitatae ad conservationem sacrae Hungariae coronae liberis civitatibus impositae contributionis fatigatae sint pluribus intelleximus. Cum itaque nobiscum etiam plane eodem modo hactenus processum sit, dictamque contributionem minis additis, a nobis extorquere subinde tentarunt, praetendendas generosas prudentes ac circumspectas dominationes vestras iam in eam consensisse: tamen a priori sententia et deliberatione liberarum civitatum nullo modo recedere, nec quicquam hac in parte absque etiam consensu generosarum prudentium ac circumspectarum dominationum vestrarum facere aut promittere voluimus nec potuimus, sed quibuscunque modis et rationibus fieri potuit semper nos excusavimus, prout et generosas prudentes ac circumspectas dominationes vestras fecisse, ex literis earundem abunde liquet. Quapropter cum consultum non sit dictam contributionem uti novam et inusitatum acceptare, et aliquid etiam exigui promittere (cresceret enim in immensum et in continuum usum verteretur) pro eo iterum praehabita matura et sana deliberatione in proximo istarum liberarum quinque civitatum conventu, prima die huius mensis Augusti Cibinii celebrato unanimi voto conclusum et statutum est. In dictam contributionem nequaquam consentiendum esse liberis civitatibus, prout etiam quaelibet civitas se nec posse nec velle quicquam promittere et dare, asseveravit, quicquid tandem nobiscum agatur. Quod generosas prudentes ac circumspectas dominationes vestras similiter facturas, et in priori deliberatione liberarum civitatum tempore celebrati iuris tavernicalis unanimi voto Posonii facta, easdem permansuras nobis pollicemur. Tredecim vero oppida in Scepusio sita ut et montanae civitates in hoc genus contributionis prout literis suis ad nos datis affirmant, non consenserunt, nec imposterum consentiendo quicquam promittere aut solvere in animo habent, in qua etiam sententia oppida Zakmar et Nemethi esse, nobis certo relatam est. Et haec generosis prudentibus ac circumspectis dominationibus vestris tam nostro quam istarum liberarum civitatum vicinarum nominibus perscribendum esse duximus. Quas in reliquo diu et feliciter vivere et valere

exoptamus. Datum Cassoviae die quinta mensis Augusti anno 1611.

230 Generosarum prudentium ac circumspectarum dominationum vestrarum servitores et amici paratissimi.

N. Iudex et iurati cives civitatis regiae ac liberae Cassoviensis.

Generosis prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudicibus magistris civium iuratisque civibus quinque liberarum civitatum Hungariae inferioris Pisoniensis, Tyrnaviensis, Soproniensis, Sakolczensis et Modrensis, dominis et amicis nobis observandissimis

Az irat jellemzői: egykorú másolat.

Jelzete: SVLt. Lad. XLV et UU Fasc. 8. Nr. 620.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 6.

6.

Az alsó-magyarországi szabad királyi városok (Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Szokolca, Modor) levele Kassa városához a Szent Korona őrzésére szedendő adó újabb elutasítása ügyében.

Pozsony, 1612. november 16.

Generosi, nobiles ac circumspecti domini, amici observandissimi salute et servitorum debitissima commendatione praemissa

Etsi non ita pridem in Bicza de frequenti, eaque seria illustrissimi domini comitis palatini requisitione satis diu contulimus, et liberas civitates ad sustentationem sacrae coronae prae caeteris regni statibus nihil posse contribuere, suae illustrissimi celsitudinis ibidem expresse significavimus, quia tamen, sua illustrissima celsitudo a proposito non desinit, et variis requisitionibus interdum etiam gravibus primaciis subsidium pro intertentione sacrae coronae urget dominationibus vestris generosis tempestive intimandum esse duximus, nos cum apud spectabilem ac magnificum dominum Petrum de Rewa, tum etiam dictum dominum palatinum diligenter, et forte etiam non absque molestatione denuo instituisse, quo hac in parte liberis civitatibus optime provideretur, enumerando, et percensendo angustias, quae ab eisdem tantum est, ut recedant, quin potius aliae atque aliae succedant. Auditum quidem sumus benevole, hac tamen resolutione dimissi articulis regni satisfieri debere, et quamvis exquisitissima consilia adhibeamus, efficere minime poterimus, ut hac vice contributionem evitemus, hoc facile subsequi, ut quod benevole conferre recusamus, invito, iactura maiori, et singulari offensione illorum, ad quorum patrocinia nobis saepius recurendum est, tribuere cogamur, dominationes vestrae generosae rem penitus considerent, et quod ad commune bonum conservandum optimum fuerit, statuunt. Videretur non absve, si civitates aliquid in communi offerant, ea tamen cautela, ne id imposterum contra earundem libertatem in usum adducatur, **231** sed quia cernunt, praesentem rerum, eumque afflictum statum, amore patriae inducti, etiam attenuatae, et penitus exhaustae, quodammodo ultra vires, communem necessitatem adiutam volunt. Id autem ea consideratione et respectu, ne abs⁵⁹⁽⁵⁹⁾ nobis optime prospectum confidamus, male consultum sero poeniteat. Illustrissimus dominus palatinus se pro bona et tranquilliore liberarum civitatum conditione laboraturum et ab huiusmodi molestiis easdem vindicaturum in proxime affuturis comitiis, plusquam paterne est pollicitus. Res ista quia moram non patitur, dominationes vestras generosas maiorem in modum rogamus, velint hoc negotium convocatis sine ulla mora caeteris earum partium liberis civitatibus statim in accuratam deliberationem sumere, utrum aliquid, et quantum hoc nomine in communi nobiscum contribuendum censeant. Siquidem terminus solutionis huic tot strictissimis domini palatini mandatis et nuper deputatorum commissariorum

deliberationibus praefixus, iam elapsus sit, qua in re citissimum generosarum dominationum vestrarum responsum expectamus. Nec est ut dominationes vestrae generosae nihil offerendum esse censeant, nos enim hominum animos ita habemus exploratos circa hanc materiam, ut velimus nolimus tamen ab hac contributione immunes esse non poterimus. Satius autem est aliquid reconciliatis patronis exhibere, quam iisdem exacerbatis notabile detrimentum accipere, nam illustrissimus dominus palatinus expresse dixit, se tanquam superiorem iudicem, si requiratur, contra contumaces executionem instituere et peragi facere, ex ratione sui officii debere. Quod si fiet, timendum est ne tantum tripli poenam praesentissimam incurramus, sed etiam in futura diaeta per reliquos tres status et ordines (qui non curatis nostris protestationibus et reclamationibus hunc articulum sancinerunt) aliquid severius, prout expresse minantur, contra nos et libertates nostras statuatur. Atque haec necessitate extrema sic exigente ad dominationes vestras generosas perscribere debuimus. Quas in reliquo feliciter valere exoptamus. Datae Posonii ex congregatione nostra, die 16 Novembris anno 1612.

Generosarum prudentium ac circumspectarum dominationum vestrarum

N. Iudex, magister civium caeterique iurati cives liberae regiaeque civitatis Posoniensis nec non reliquarum liberarum civitatum Tyrnaviensis, Soproniensis, Modrensis et Zakolczensis nuncii et ablegati.

Per inclusam schedam.

Quia reliquarum civitatum ablegati et nuncii in obsignatione harum literarum coram dominis iudicibus regni in ipsorum arduis negotiis praesentes et occupati esse debuerimus, ideo rogatum et nominibus eorundem interea hasce literas civitatis huius nostrae Posoniensis sigillo expedivimus. Datum ut in literis.

232 Generosis, egregiis, prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudici, iuratisque civibus civitatis regiae atque liberae Cassoviensis dominis et amicis nobis observandissimis

Cito cito cito citissime

Exhibitae die 21 Novembris 1612. liberarum civitatum inferioris Hungariae ratione conservationis coronae.

Az irat jellemzői: eredeti, Pozsony város papírfelzetes pecsétjével ellátott.

Jelzete: AMK H I. 5480/26/a., ill. AML IV/72/3.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 7.

7.

Nagyszombat szabad királyi város levele Sopron városának, amelyben javasolják, hogy a két évre kivetett taxa ügyében a szabad királyi városok követői Pozsonyban gyűljenek össze, hogy közösen tárgyaljanak és tiltakozhassanak az adók nagysága ellen.

Nagyszombat, 1624. április 4.

Generosi, prudentes ac circumspecti domini, amici nobis observandissimi.

Plurimum felicitatem, ac servitorum nostrorum paratissimam commendationem.

Non dubitamus optime constare vestris dominationibus generosis, prudentibus et circumspectis, in proxime celebrata Soproniensis diaeta, duorum annorum taxam, nobis pariter, sicut et aliis liberis civitatibus impositam extitisse. Quae impositio uti inusitata hactenus, ita nimis onerosa contigit, presertim nobis, qui hoc afflictissimo infelicitum temporum statu, per has bellorum tempestates, ita exhausti omnibus et attriti

sumus, ut taxae huius tam grandis exolutio, facultatibus nostris prorsus impar esse videatur. Nec solum nobis, sed aliis quoque vicinis nostris, qui ratione huiusce rei nos tum per literas, tum vero per ablegatos suos requisiverunt: petendo nos diligenter, quatenus liberarum civitatum unanimi voto et consensu, huic rei, prius quam futuris quoque temporibus in usum trahatur, mature obviam eatur, suaque maiestas sacratissima caesarea, dominus et rex noster clementissimus, super hoc negotio, quantotius fieri poterit, per supplicem nostram informationem, et nuncios, demisse requiratur. Cum itaque res ista hac omnium liberarum civitatum communem immunitatem pariter concernat, vestras quoque dominationes generosas, prudentes et circumspectas, desuper requisitas esse voluimus, quatenus respectu communium libertatum tuendarum, nos in hocce proposito nostro, suo quoque consilio et auxilio iuvare ne graventur, nobisque certum aliquem et oportunitum terminum praescribere velint, in quo per certos suos ablegatos Posonii se sistere possint. Ad quem nos quoque e medio nostri certos nuncios expedire, mutuumque consilium desuper inire, ac interea dominos quoque Zakolczenses, et aliarum vicinarum civitatum, regionumque oppidorum, ordinis senatorii viros, super eodem conventu tempestive [233](#)certificare possimus, qui suam in eo assistentiam et promptitudinem benevole iam se prestiturus nobis obtulerunt. Requiritur saltem, quo vestrae dominationes generosae prudentes et circumspectae una septimana prius, quam Posonium movere possint, nos de termino eisdem competenti, suas per literas informare ne intermittant: ut sic mutua habita correspondentia vestrarum dominationum occasione et opportunitati, nostrum quoque eo accessum accomodare possimus. In reliquo vestras dominationes generosas prudentes et circumspectas felicissime valere exoptantes. Datum Tyrnaviae quarta die mensis Aprilis anno domini 1624.

Generosarum prudentium ac circumspectarum dominationum vestrarum servitores et amici promptissimi
Iudex et senatores civitatis liberae ac regiae Tyrnaviensis

Generosis, prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudici, magistro civium, caeterisque senatoribus liberae ac regiae civitatis Soproniensis etc. dominis fautoribus et amicis nobis observandissimis

Az irat jellemzői: egykorú másolat.

Jelzete: SVLt. Lad. XLV et UU Fasc. 8. Nr. 646.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 8.

8.

Az alsó-magyarországi szabad királyi városok levele a felső-magyarországi városszövetséghez (Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kiszeben, Késmárk), amelyben az 1659. évi országgyűlésen a városokban lakó nemesség ügyében hozott törvények elleni közös fellépésre szólítja fel a többi várost.

Pozsony, 1661. február 24.

Generosi, nobiles, prudentes ac circumspecti domini et amici nobis observandissimi.

Salutem cum servitiorum nostrorum paratissimorum commendatione.

Qualesnam quartus status in proxime praeterita diaeta, occasione iuris statutionis civium habuerit impetitiones, nunc repetere supervacaneum censemus, cum generosae dominationes vestrae ex ablegatorum suorum relatione ea omnia procul dubio circumstantialiter intellexerunt. Nunc vulnus, quod iam cicatrice obductum existimaveramus, in his partibus undiquaque recrudescit, nobilitate denuo monstrose eatenus unam atque alteram civitatem, praesertim vero Posoniensem impetente. Unde re ad suam sacratissimam maiestatem derivata, non sine magna difficultate mandatum dilatorium (quod in paribus generosis

dominationibus vestris transmittimus) obtentum. Cum itaque adversa pars nihil intentatum relinquat, contrarias opiniones comitatum et aliorum nobis infensorum, contra civitates ²³⁴congerendi, nostrarum quoque partium esse duximus, in tempore periculoso huic praeiudicio invigilare. Unde congregatione omnium Cis et Transdanubianarum civitatum instituta, praesens negotium generosis dominationibus vestris tanquam commune, ad notitiam dare voluimus, ut eadem quoque ex parte sua, in avertenda fundamentali iurisdictionis civilis eversione, collaborare velint. Visum autem et omnium civitatum ablegatis, ut deposito omni languere, quantocius per certas personas, nomine quarti status, in aulam suae maiestatis expediendas, tam conanima adversae partis avertantur, quam vero securitas civitatibus omnibus procuretur. Quae res cum sine magnis muneribus et aliis expensis effectuari nequeat, maiores quidem civitates singulae centum imperiales, ex minoribus vero duae tantum importare volunt, sperantes, superiores civitates, maiores quidem quatuor et minores duas, prout et montanas civitates, suis similiter partibus non defuturas. An autem eadem dominationes vestrae e medio sui aliquem ablegatum nostris (inter quos dominus Stephanus Keczkés et dominus Johannes Szerpilius) ad id electis adiungere, an vero alicui nostrorum plenipotentiam, quo et nomine generosarum dominationum vestrarum agere possit, transmittere velint, id dominationum vestrarum arbitrio committimus, dummodo omnis mora et transmitendis sumptibus (in qua summum periculum) praecaveatur, ex quo in praesenti materia, si nunc quartus status succubiturus est, praeiudicium hoc in proxima dieta articulariter confirmabitur et civitatibus omnis spes emendationis praeclusa manebit. Nos in his partibus omnes, quos in aliqua auctoritate apud suam maiestatem esse novimus insignes viros, nobis conciliare conamur, firmiter pro nobis stante illustrissimo domino palatino confidentes autem, quod illustrissimus dominus magister tavernicorum negotium hoc (prout in dominationes Eperiesiensis factum) modis omnibus sit promoturus, eum in finem, per his adiunctas speciales literas, suam illustrissimam dominationem civitates partium istarum tavernicales humiliter requirendam duxerunt, rogantes civitates quoque superiores tavernicales, ut in eo concurrentes a sua illustrissima dominatione literas ad sacratissimam caesaream regiamque maiestatem, illustrissimos, dominum cancellarium et iudicem curiae, nec non dominum vice magistrum suum impetrare velint. Quibus cum aliis commendationibus aliquorum procerum habitis non diffidimus, Deo conatus nostros benedicente, causam nostram optatum successum sortituram. Praeterea nonnullorum tabulae regiae assessorum et aliorum ablegatorum praeteritae dietae recognitionem (cuius paria praesentibus inclusimus) summe proficuum videntes, eandem nos obtenturam ab aliquibus confidimus, rogantes ut generosae quoque dominationes vestrae ab ablegatis comitatus Abauyvariensis, Saarosiensis et Scepusiensis, ut et generoso domino Bosnyak (tanquam singulari liberarum civitatum patrono) similes impetrari et per postam transmittere velint. Quas in reliquo felicissime et ad vota valere exoptamus. Datae in eadem congregatione civitatum Cis et Transdanubianarum, sub sigillo liberae regiaeque civitatis Posoniensis, tanquam loco consultationis nostrae, die 24 Februarii anno 1661.

Generosarum, nobilium, prudentium ac circumspectorum dominationum vestrarum

Servitores et amici addictissimi

²³⁵Civitatum Cis et Transdanubianarum ablegati.

Generosis, nobilibus, prudentibus ac circumspectis dominis regiarum liberarumque civitatum Cassoviensis, Leuchoviensis, Bartphensis, Eperiesiensis, Cibiniensis et Kezmarckiensis etc. iudicibus et iuratis assessoribus etc. dominis et amicis observandissimis.

Az irat jellemzői: eredeti, Pozsony város papírfelzetes pecsétjével ellátott.

Jelzete: AMK H I. 8669/68.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A

szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függetlenség / 9.

9.

Pozsony szabad királyi város levele a felső-magyarországi városszövetséghez (Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kossuth) az 1647. évi országgyűlésen és az 1649. évin részben megerősített városok ellen hozott törvényekkel kapcsolatban, amelyben javasolják, hogy a városi nemesek birtok- és hitelügyeivel kapcsolatos problémákat közösen igyekezzenek kiküszöbölni.

Pozsony, 1665. november 14.

Generosi, prudentes item circumspecti domini, amici nobis observandissimi.

Salutem ac servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem.

Non sine animorum nostrorum gravissimo dolore eisdem dominationibus vestris subsequencia repraesentare necessitabamur, quod dum hisce paucis effluxis temporibus nobis ab extranei hostis insultu aliquantum hiberis, necdum tamen securis, ab iis qui disturbiorum temporibus nullibi quam in civitatibus tutam et securam habuerunt permansionem, in rationem regratificationis, novos, inauditos, insolitos, libertatibus quarti status praeiudiciosos, exitiosos, iustitiae, privilegiis ac evidentissimis legibus patriae advertentes a nonnullis dominis nobiles in hac civitate commorantibus cogamur experiri insultus. Tentaverat recentibus temporibus Franciscus Bella ex articulo 78. anni 1647. paragrapho, praeterea eadem civitates etc. sententiam sibi non placentem, non eo, quo mos e consuetudo esset, via appellationis deducere, sed penes breves medio vicecomitis comitatus istius reformare, altissimo tamen iudicio e vicibus aliquot instituta solemniter cum magnifico domino personali e aliis tabulae iudicibus conferentia excellentissimi principis regni Hungariae palatini patroni imo patris quarti status aeternum colendissimi, prohibita extitit. Iterum incipit novum praeiudicium nobilis Carolus a Trapp inhabitator civitatis istius, apud nobilem dominam Annam Mariam relictam nobilis condam Christophori Trickl concivis nostri contraxit certum debitum, quae dum pro more et iure apud dominum iudicem loci desuper sibi eatenus impendenda iustitia institisset, cum termino legitime praefixo citatus et quidem vicibus tribus [236](#)contumacia ductus non comparuit, qui dictantibus legibus patriae, ceu contumax in acquisitione actricis aggravatus est, bonaque eius civilia executata. Unde idem non scitur tamen quibus ductus rationibus contra iura, privilegia, libertates quarti status evidentissimamque articulus 21 anno 1635 paragraphum ratione domorum necnon debitorum apud concives contractorum etc. erecta querela (cuius paria submittimus) advertus nos per vicecomitem procedere, sicque residuitate iurisdictionis civilis non modo nos sed consequenter totum quartum statum private, nobilitate comitatus istius Posoniensis in id ultro tendente, intereret: qui casus cum sit maximi periculi ac evidentissimum inditium eversionis (ut praemissum est) quarti status, iuris tavernicalis, ac aliarum libertatum de eo veluti in causa communi, eisdem dominationibus vestris notificandum fore necessum habuimus, rogantes, imo serio easdem dominationes vestras hortantes, summant sibi cordi quantitatem imminentis mali, et cum sua excellentia palatinalis circa istas partes versaretur suo dextro consilio, implorato apud suam excellentiam patrocinio, rebus nostris, imo pari passu suis, quantocius (non enim ad 3. Decembris, qui revisioni quaerelae praefixus est, multum interstitis restaret) desiderato modo prout rei exigit necessitas, succurrere velint. Nos quoque omnibus convenientibus occasionibus, hanc earundem dominationum vestrarum secundationem, cum grati animorum nostrorum affectionem pensaturos nos obligamus. In reliquo servet Deus easdem dominationes vestras diutissime et felicissime valentes ex animo precamur.

Datum Posonii die 14. Novembris anno 1665. etc.

Earundem dominationum vestrarum amici ad serviendum paratissimi.

N. Iudex, magister civium et iurati liberae regiaeque civitatis Posoniensis.

Generosis, prudentibus item et circumspcctis dominis N. N. iudicibus ac iuratis liberarum regiarumque civitatum Cassoviensis, Eperiesiensis, Bartphensis, Leuchoviensis et Cibiniensis etc. dominis, amicis nobis observandissimis.

Cito, cito, cito, cito, citissime, citissime, citissime, citissime

Az irat jellemzői: eredeti, Pozsony város papírfelzetes pecsétjével ellátott.

Jelzete: AMK H I. 8913/49.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / H. Németh István: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora-újkorban (16–17. század) / Függelék / 10.

10.

Szakolca szabad királyi város levele ismeretlenhez, amelyben a szabad királyi városok segítségét és támogatását kéri nemes Letowanecz Mihály szakolcai polgár perével kapcsolatban, aki nemesi rangját kihasználva próbált a város fennhatósága alól kibújni.

Szakolca, 1665. november 20.

237 Generosi et egregii, consultissimi prudentesque et circumspccti domini et amici nobis observandissimi.

Salutem et servitorum nostrorum additissimam commendationem. Quantis cum difficultatibus quartus regni istius status ratione libertatum suarum, in et sub publicis regni comitiis, imo quandoque in ipsis comitatibus, debeat colluctari id universis liberis civitatibus per ablegatorum relationes pridem cognitum est; quin etiam quantis laboribus et expensis nonnulli articuli diaetales pro dicto quarto statu condantur apprime constat. Unde, quantis conatibus illae istique debeant custodiri et defendi, facile deducitur. Non ignoramus autem, vix esse possibile, plerasque liberarum civitatum talia non experiri; nobis tamen, illud ipsum ad satietatem plane accidit, ita ut a multis iam annis, propter nobilitationem cuiusdam concivis nostri Michaelis Letowanecz, sine commendatione huius civitatis ac proinde contra articulum 15 anni 1649 factam diversimode exagitetur. Qui Letowanecz, exorbitantiis crassioribus implicitus, (ut forte illa palliari queant) et facultatibus a parente remansis suffultus, omnem movet lapidem, ut indubitatae nobilitatis praerogativam consequi possit, vigoreque illius, libertatibus civitatis huius; continentis articuli citati, adeoque commodis totius quarti status insultet: in tantum iam re sua provecta, ut et ad aulam suae maiestatis sacratissimae foveri videatur, et ab inclyto hocce comitati Nitriensi (cuius haec civitas commebrum est) sub lustra anni 1663 pro nobili vero sit proclamatus, ad lustram admissus, et uti inauditur, literae super per eo testimoniales eidem sint concessae, post habitis civitatis huius contradictionibus et protestationibus eo tunc et antedecenter factis. Non cessat tamen civitas haec, quibus suis et quarti status inhaerere, arduis fatigiis et sumptibus per magnisiam in eo confectis, tam ad aulam suae maiestatis quam excellentissimi principis palatini, aliorumque locorum, ac ipsius etiam comitatus, laborando. Sed cum in hoc tam arduo, et non solius unius civitatis, verum totius quarti status negotio, languidae huius civitatis vires, expensae, et unius soliusque conatus ac respectus, facile labescat: ne nobis communique bono deesse videamur, nomine dictae civitatis eosdem generosos egregios consules prudentes et circumspcctos diligentissime requirimus ac obtestamur, dignentur attente ac diligenter hanc rem apprehendere, cordicitusque intueri iam proximum ardere Ucalegontem; ac proinde tam apud suam maiestatem sacratissimam aulamque ipsius regiam, quam illustrissimos principes, archiepiscopum et palatinum, comitemque magistrum tavernicorum, quam et alibi, imo et ipsis comitatibus ablaborare,

quatenus dictus articulus 15 anni 1649 ac alii simili negotio subservientes, sartus, tectique permaneant, acque contra eosdem quarto statui membrisque illius praeiudiciosa admittantur. Requisiveramus in eo liberas partium istarum civitates, quae per ablegatos suos Posonii convenientes et consultatione instituta excellentissimum principis palatini patrocinium haud sequiter implorabant, impetratis etiam mandatis palatinalibus ut negotium huius nobilitationis iure comitatensi revideatur, in quo statu ob iniurias temporum defacto pendet. Verum tamen cum omni tempore levata eiusdem intentetur: neque desint, magni nominis viri, qui obstacula facere velle coniiiciuntur, ut eo fortiori passu, annuentia palatinalis cursusque iustitiae procedat, nos maturam, ut praedictum est 238 vestrarum dominationum opem, nobis quartoque statui haud inutilem, imploramus. Cum autem articuli integritatem quarti status indemnitate, ac iuris processum, contradictionumque et protestationum discussionem intendamus et desideremus, illius sumus spei quod a vestris generis egregiis consulibus prudentibus et circumspectibus dominationibus desiderii nostri compotes reddemur: alias autem si ob tenuitatem nostram, et necessaria fulcimenta, nobis hodie, aliis vero cras, quidpiam iacturae, ac libertatum labefactionis (quod Deus avertat) acciderit, nos ea in parte coram Deo et hominibus immunes et excusabiles fieri debere adstruimus.

Praeterea siquidem dictus Letowanecz cum sibi complicibus, hic in civitate tempore electionis magistratus, ingentem seditionem et tumultum excitaverit, unde fere ad enorma, caedesque perventum fuisset, nisi per regios commissarios scissio illa composita extitisset, per eosdem commissarios ordinatum est, postea vero per suam maiestatem etiam confirmatum, ut seditiosi illi per magistratum loci istius puniantur. Multorum vero illa est opinio, magistratum ipsum hic esse interessatum, proindeque vel per convocationem civitatum novello articulo insinuatam, vel vero per sedem ipsam tavernicalem, evocatione facta esse iudicandos. Civitates vero nonnullae istarum partium adstruunt, illa omnia contra antiquum usum, et libertates civitatum fieri oportere, a quibus nullo modo esset recedendum, sed iudicium tale iuxta dominorum commissariorum decretum, suaeque maiestatis ratificationem ad instantiam fisci duntaxat civitatis, per senatum civilem (adhibito tamen direttore causarum regalium) fieri debere. In hac etiam parte generosarum egregiarum consulum prudentium et circumspectarum dominationum vestrarum gratiosam opinionem, quidque pro communi civitatum bene eligendum et faciendum esse, directionem in omnibus vero opitulamen eo maturius nobis communicandam et impertiendam anhelis praestolabimur.

In reliquo divinae protectioni generosas egregias consules prudentes et circumspectos dominationes vestras commendantes, matura solidaque auxilia expectabimus.

Datum Zakolczae die 20. Novembris anno 1665.

Earundem generosarum egregiarum consulium prudentium et circumspectarum dominationum vestrarum amici ad serviendum paratissimi.

Iudex, magister civium et iurati senatores liberae regiaeque civitatis Zakolczensis. etc.

Az irat jellemezői: egykorú másolat pecsét nélkül.

Jelzete: AMK H I. 8363/33.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripció leveleiről

239 Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripciók leveleiről

A középkori magyar joggyakorlatban az inscripció¹⁽⁶⁰⁾ olyan adományozási formát jelentett, ahol az adományozó egy vagy több ingatlanának tulajdonáról és annak hasznáról részben vagy teljesen egy meghatározott időszakra lemondott, tehát azt ideiglenesen valakinek átengedte, más szóval valakinek a „javára írta”. Ennek következtében a meghatározott időszak leteltéig, vagy az inscripció felmondásáig, az adományozott az inscripcionált ingatlan hasznát, jövedelmét élvezhette és azt saját céljaira használhatta fel.

Később az inscripció fogalma már kibővült, és olyan ideiglenes ingatlan-adományozást is jelentett, ahol az adományozottnak meghatározott összeget kellett az ideiglenes birtoklás kezdetekor az eredeti tulajdonosnak fizetnie, amely összeget az inscripció lejártakor az inscripció szerződésben (vagy korabeli kifejezéssel az inscripció levélben) rögzített feltételeknek megfelelően vagy visszakapta az adományozott (illetve annak örököse), vagy nem.

A 16–18. században mindkét adományozási módot alkalmazták: az egyiknél az adományozott minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül jutott az inscripció levélben körülírt ingatlan ideiglenes birtoklásához, míg a másiknál ugyanahhoz csak az előre meghatározott összeg előzetes lefizetése után juthatott. Ez utóbbi megoldás alkalmazása volt elterjedtebb. Ez esetben az inscripció levél jogilag akár záloglevélnek is tekinthető. Az inscripcióval a földesurak leggyakrabban tisztségviselőiknek, katonáiknak, papjaiknak, ritkábban mesterembereiknek, cselédeknek vagy jobbágyaiknak „hűséges szolgálatát” jutalmazták, amit egyébként az inscripció levél bevezető részében általában ki is hangsúlyoztak. Előfordult több esetben is, hogy a tisztségviselők elmaradt fizetésük, vagy éppen a földesúrnak nyújtott kölcsönösszegek lejártakor, annak visszafizetése helyett kaptak inscripciók jogon birtokot.

A Magyar Országos Levéltár, Archivum Familiae Nádasdy, E 185 jelzetű levéltári iratanyagához tartozik a hét kötetből álló „Inscripciók könyv” is, melyben hétszáznál is több, a Nádasdyk által a 16. és 17. században kibocsátott, döntő részben személyekre szóló inscripciók levél másolata található.²⁽⁶¹⁾ Ezek az adománylevelek a földesúri család birtokában lévő ingatlanok, elsősorban telek³⁽⁶²⁾ és/vagy ház hasznának, jövedelmének meghatározott időszakokra történő ideiglenes átengedésére vonatkoznak. Az adománylevél – vagy korabeli megnevezéssel „szabadságlevél”, illetőleg „donatio”⁴⁽⁶³⁾ – pontosan rögzíti, hogy a földesúr (vagy annak megözvegyült felesége) milyen indokkal vagy indíttatásból, kinek vagy kiknek, melyik településen, mennyi ²⁴⁰időre, milyen feltételek mellett mit adományoz, és ugyanakkor milyen exempciót⁵⁽⁶⁴⁾ vagy kedvezményt nyújt az úrbéri kötelezettségek (robot, helyadó, dézsma, hegyvám)⁶⁽⁶⁵⁾ teljesítése alól.

Az inscripciók levelekben az adomány tárgyaként leggyakrabban ingatlan, nevezetesen ház, telek, kúria, malom, rét, szőlő, ritkábban mészárszék-, kocsmá- vagy vám bérleti joga szerepelt. Egy-egy személy illetőleg család természetesen egyszerre többféle adományt (esetleg több településen) is kaphatott. Leggyakrabban házat vagy telket adományoztak.

Az adománylevelek mellett jelentős számú ún. confirmációs levél is szerepel az inscripciók könyvekben. Ez esetben egy régebben kibocsátott adománylevél megerősítéséről van szó. Figyelemre méltó az ún. quietancia⁷⁽⁶⁶⁾ levelek száma is. A quietancia levelekben a földesúr elsősorban a tisztségviselőinek egy bizonyos eltelt szolgálati idejére és helyére vonatkozóan ismeri el a helyes, pénzügyileg tiszta és rendezett tevékenységét és erről ad nyilatkozatot. Néha quietancia helyett „absolutionalis”-nak⁸⁽⁶⁷⁾ nevezik az ilyenfajta levelet (pl. *Fekete Péter sárvári számtartóságáról való absolutionalisa*. 5. kötet, 4. old.) Kisebb

számban található egyes közösségek részére nyújtott kedvezményről szóló levél (pl. *Csepreg város égése miatt adott szabadságlevél*. 5. kötet, 80. old.). Csekély számban, de előfordul, hogy pénzzel kapcsolatos tartozás a levél tárgya (pl. *Pozsonyi⁹⁽⁶⁸⁾ jezsuitáktól való obligatio*,¹⁰⁽⁶⁹⁾ 5. kötet, 55. old.). Néhány céhlevél, illetve céhlevelet megerősítő levél is szerepel az inscripciók könyvekben (pl. *Szentmiklósi¹¹⁽⁷⁰⁾ szíjártók leveleire iratott confirmationak az párja*, 6. kötet, 164. old.).

Az Inscriptiók könyv gyors áttekintését segíti az egyes kötetekhez tartozó betűrendes címjegyzék (Index), mivel a címek döntő többségükben tartalmazzák a kedvezményezett nevét, az adomány tárgyát és az érintett helység nevét, így jelentősen megkönnyítik a célirányos adatkeresést. Ebből az iratanyagból gyűjtöttük ki a történelmi Sopron vármegye településeit, valamint a Nádasdyak birtokirányítási és védelmi központját, Sárvárt érintő inscripciók leveleket, hogy a Nádasdyak által birtokolt Sopron vármegyei településekre és Sárvárra vonatkozó inscripciók levelek helységenkénti eloszlásának számarányát felmérjük.¹²⁽⁷¹⁾ Felmérésünk azt jelzi, hogy Csepreg neve szerepel a levelekben leggyakrabban, majd ezt követi csökkenő sorrendben ²⁴¹Keresztúr,¹³⁽⁷²⁾ Sárvár, Szentmiklós,¹⁴⁽⁷³⁾ Peresztég, Cenk,¹⁵⁽⁷⁴⁾ Léka,¹⁶⁽⁷⁵⁾ Iván, Micske¹⁷⁽⁷⁶⁾ és Kövesd.¹⁸⁽⁷⁷⁾ Megállapítható, hogy az összességében 40 helységet felölelő inscripciók levelek 60%-a a felsorolt a tíz településre vonatkozik. Babot, Bogyoszló, Hegykő, Kapu,¹⁹⁽⁷⁸⁾ Kőhalom,²⁰⁽⁷⁹⁾ Lövő, Sopron, Szil, Újkér neve már lényegesen kisebb arányban fordul elő. Ugyanakkor Beled, Boz,²¹⁽⁸⁰⁾ Bősárkány, Csapod, Csorna, Endréd,²²⁽⁸¹⁾ Füles,²³⁽⁸²⁾ Garta,²⁴⁽⁸³⁾ Hidegség, Muzsaj,²⁵⁽⁸⁴⁾ Nemeskér, Pordány (Pordan),²⁶⁽⁸⁵⁾ Pustacsalád, Rőjtök,²⁷⁽⁸⁶⁾ Sarród, Süttör, Szerdahely,²⁸⁽⁸⁷⁾ Szergény²⁹⁽⁸⁸⁾, Széplak³⁰⁽⁸⁹⁾, Zsidány³¹⁽⁹⁰⁾ és Zsira inkább csak jelzésszerűen fordul elő.

Az Inscriptiók könyvben – nem ritkán – ugyanaz az adományozás többször is szerepelhet. Ilyenkor, az adományozás tárgyát és feltételeit érintetlenül hagyva, csupán lényegtelen fogalmazásbeli különbséget találunk ezen inscripciók levelek szövegezésében. Néha már a címből is kiderül, hogy a levél valaminek a „párja” vagy „mása”. Az azonos tárgyú és feltételű adomány-leveleket természetesen csak egyszer vettük számításba.

Ebből a Sopron vármegyei anyagból emeltük ki a Szentmiklós³²⁽⁹¹⁾ mezővárost, illetőleg Szerdahely³³⁽⁹²⁾ községet érintő inscripciók leveleket, elsősorban helytörténeti adatok tanulmányozására. Figyelemre méltó, hogy az inscripciók levelek számarányát tekintve, Szentmiklóst csupán Csepreg, a Nádasdyak rangos iskolavárosa; Keresztúr, a kedvelt vár- és uradalmi központ; és Sárvár, a birtokirányítási központ előzi meg. Ugyanakkor olyan jelentős települések, mint például Léka, ahol szintén vára és uradalmi központja volt a Nádasdyaknak, vagy Kapu, a rábaközi védelmi és gazdasági központ ebben a sorban Szentmiklós mögé kerültek. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt lehetséges, hogy a Nádasdyak ezekkel a szentmiklósi birtokukat érintő ²⁴²inscripciók levelekkel is tovább akarták erősíteni a mezővárosuk rangját,³⁴⁽⁹³⁾ másrészt a település kedvező adottságai miatt is adhattak ide viszonylag nagyszámú inscripciók levelet. Vegyük figyelembe ugyanis, hogy a település a Sopron–Győr országút mentén helyezkedik el, évi négy országos vásárt tartottak már akkor is, jelentős volt a bortermelése,³⁵⁽⁹⁴⁾ a Nádasdyaknak udvarháza volt itt,³⁶⁽⁹⁵⁾ és elsősorban a 16. század első felében neves és képzett prédikátorok³⁷⁽⁹⁶⁾ vezette egyházközségben jó nevű evangélikus iskola³⁸⁽⁹⁷⁾ is működött. Az 1580-as években már rendszeresen tartottak itt megyegyűléseket is.³⁹⁽⁹⁸⁾ Jelentős számú mesterember is tevékenykedett a településen, amit tanúsít a szentmiklósi négy kézműves- és egy mezei pásztorcéh 16. századi céhlevele is.⁴⁰⁽⁹⁹⁾

A szentmiklósi inscripciók levelek másolatát egyrészt az említett Nádasdy levéltár, másrészt az e vonatkozásban is gazdag Esterházy család hercegi ágának levéltára, P 108 jelzetű iratanyagából (továbbiakban: MOL, Esterházy It.) gyűjtöttük. Három másolatot Győr–Moson–Sopron megye Soproni

Levéltárában (továbbiakban: SL) is megtaláltunk, egy levélre pedig a Bezerédy család levéltára (továbbiakban: MOL, Bezerédy lt.), P 58, illetőleg P 1919 jelzetű iratanyagában bukkantunk rá. A korabeli szentmiklósi urbáriumi összeírások egyes, erre utaló bejegyzései alapján feltételezzük, hogy a most ismertetésre kerülőknél több, szentmiklósi érintettségű Nádasdy adománylevelél létezhetett, de ez idáig ennyit sikerült felkutatnunk.

A továbbiakban a (fertő)szentmiklósi vonatkozású inscripciók levelek fontosabb adatait táblázatokba foglalva ismertetjük, majd a levelek azon részleteire hívjuk fel a figyelmet, amelyek helytörténeti-, vagy egyéb többlet-információt tartalmaznak. Mellékletben – mintaként – teljes terjedelmében bemutatunk egy inscripciók levelet, modern átírásban.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripciók leveleiről / Az inscripciók levelek fontosabb adatai

243 Az inscripciók levelek fontosabb adatai

1. táblázat

Sor-szám ^a	A kedvezményezett neve ^b (betűhív)	Az inscripció tárgya (a zálog) összege	Az inscripciók levél kiadásának ideje és helye	Időtar-tama ^c	Adomá-nyozó ^d
1.	Belcsics János (Belchých)	Szőlő ?	1559. okt. 16. Vienna ⁴¹⁽¹⁰⁰⁾	III.	N.T.
2.	Lepovics Ferenc (Lepowitth)	ház, malom _____	1578. máj. 8. Keresztúr	II. ?	N.F.
3.	Ságody Gábor (Sagodý)	ház 200 ft	1594. Sárvár	III.	N.F.
4.	Vincekovics János (Vinczekowith)	ház, telek ⁴²⁽¹⁰¹⁾ 100 ft	1614. jan. 7. Keresztúr	II.	N.P.
5.	Döry István (Deöry)	két telek 300 ft	1615. jún. 29. Keresztúr	?	N.P.
6.	Poky Boldizsár (Poký)	puszta hely és ház ? (puszta hely 100 ft)	1606. Sárvár (1615. nov. Sárvár)	? II.	B.E.. (N.P)

1. táblázat

Sor-szám ^a	A kedvezményezett neve ^b (betűhív)	Az inscripció tárgya (a zálog) összege	Az inscripció levél kiadásának ideje és helye	Időtar-tama ^c	Adomá-nyozó ^d
7.	Klaszekovics István (Klaszekowith)	ház, telek _____	„sine dato et anno” ⁴³⁽¹⁰²⁾	III.	N.P.
8.	Forian Anna és férje Szily Ferenc (Szily; Forýan)	két telek és egy zsellérhely ⁴⁴⁽¹⁰³⁾ 300 ft	1622. jan. 14. Kapu	III.	N.P.
9.	Plákovics János (Plakovýth)	ház, telek 200 ft	1624. jan. 6. Sárvár	III.	N.P.
10.	Kovacsics Márton (Kovachich)	ház, telek 300 tallér ⁴⁵⁽¹⁰⁴⁾ malom 200 tallér összesen 500 tallér	1628. jún. 7. Keresztúr	III.	N.P.
11.	özv. Vajdics Mátyásné (Vaýdicz)	ház 170 ft	1629. ápr. 28. Keresztúr	III.	?
12.	Tatai Benedek (Thatai)	két telek _____	1629. jún. 10. Hegykő	?	N.P.
13.	Geszty Mihály (Geszhý)	ház _____	1630 H. Wolphgang ⁴⁶⁽¹⁰⁵⁾	I.	N.P.
14.	Galgóczy Miklós (Galgochi)	két telek, faizás 300 tallér	1630. szept. 12. Keresztúr	III.	N.P.
15.	Vittnyédi János (Vitnidý)	három telek, curia, 4 jobbágy, 5 zsellér 1000 ft	1635. szept. 25. Keresztúr	III.	R.J.
16.	Lamperth János (Lampvrth)	... telek 100 ft	1635. okt. 8. Keresztúr	I.	R.J.

1. táblázat

Sor-szám ^a	A kedvezményezett neve ^b (betűhív)	Az inscripció tárgya (a zálog) összege	Az inscripció levél kiadásának ideje és helye	Időtartama ^c	Adományozó ^d
17	Madarász Márk (Madaraz)	kúria 550 ft	1636. febr. 22. Keresztúr	II.	R.J.
24418	Bella István (Bella)	ház, telek 50 ft	1640. Keresztúr	I.	N.F.
19.	Tolnay János (Tholnai)	két telek, ház 200 ft	1640. aug. 12. Keresztúr	III.	N.F.
20.	Szijártó Márton (Sziarto)	ház, telek 200 ft	1641. febr. 3. Keresztúr	III.	N.F.
21.	Bödey Máté (Bodei)	telek 50 arany	1642. okt. 22. Sárvár	II.	N.F.
22.	Fórián Borbála és férje Nagy György (Forian; Nagy)	két puszta telek és zsellér hely 350 ft	1646. júl. 4. Keresztúr	III.	?
23.	Czólling Máté (Czóllingh)	ház 100 tallér	1647. máj. 21. Keresztúr	III.	N.F.
24.	Batykó Máté (Battyko)	vám haszonbérlet ?	1648. szept. 26. Keresztúr	I.	N.F.
25.	Tolnay János (Tholnai)	erdőhasználat ————	1651. Sárvár	III. ?	N.F.
26.	Somodi Pál és felesége Balogh Ilona (Somodi; Balogh)	telek 650 ft 650 ft	1651. szept. 27. Seibersdorf ⁴⁷⁽¹⁰⁶⁾	?	N.F.
27.	Márton István (Marton)	ház (Szerdahelyen) 120 tallér	1656. máj 5. Seibersdorf	II.	N.F.

1. táblázat

Sor-szám ^a	A kedvezményezett neve ^b (betűhív)	Az inscripció tárgya (a zálog) összege	Az inscripció levél kiadásának ideje és helye	Időtartama ^c	Adományozó ^d
28.	Vitnyédi Pál (Vitnidý)	szőlő _____	1664. máj. 25. Sárvár	?	N.F.

Megjegyzések az 1. táblázathoz:

- A sorszámok az inscripció levelek kibocsátási időrendjét követik.
- Kedvezményezettként csak az inscripció levél címében (illetőleg az 1., 6., 10. és 26. sorszámúak esetében a fejregesztában) megadott személyeket tüntetjük fel, noha több esetben a levél szövegében más kedvezményezett személyek is felsorolásra kerülnek. A kedvezményezett személy(ek) családi nevének betűhív írását ( )-ben adjuk.
- Az inscripció időtartama a kedvezményezett élete végéig (I.), gyermekeinek élete végéig (II.), unokáinak élete végéig (III.) tart.
- Alkalmazott rövidítések: N.T. = Nádasdy Tamás, N. F. = Nádasdy Ferenc, N.P. = Nádasdy Pál, B.E. = Báthory Erzsébet, R.J. = Révay Judit. A Nádasdy földesurak időrendben így következtek (zárójelben a születési és halálozási évszámok): Nádasdy Tamás (1498–1562) nádor, felesége Kanizsai Orsolya. Őt követte Nádasdy Ferenc (1555–1604) dunántúli kerületi főkapitány, felesége a „boszorkánysággal” vádolt Báthory Erzsébet. Ezután Nádasdy Pál (1598–1633) dunántúli kerületi főkapitány következett, első felesége Forgách Judit, második felesége a gazdaság vezetésében – özvegyen is – fontos szerepet betöltő Révay Judit volt. A sort Nádasdy Ferenc (1621–1671) országbíró (rövid ideig nádor) zárta le, akinek Esterházy Júlia volt a felesége.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripció leveleiről / Az inscripció levelek nyelve és levéltári jelzete

245 Az inscripció levelek nyelve és levéltári jelzete

2. táblázat

Sor-szám	Nyelv	A Nádasdy család levéltára Inscripció könyv kötetszám/oldalszám	Az Esterházy család levéltára P 108, Rep. 16. Fasc. C. Numerus:	A Bezerédy család levéltára

2. táblázat

Sor-szám	Nyelv	A Nádasdy család levéltára Inscripciós könyv kötetszám/oldalszám	Az Esterházy család levéltára P 108, Rep. 16. Fasc. C. Numerus:	A Bezerédy család levéltára
1.	latin	—	102	
2.	latin	7/26	102 et A	
3.	latin	7/11	103 et NB	
4.	magyar	7/33	103 et NBNB	
5.	latin	7/478	103 et NBB	
6.	magyar	—	—	P 1919, 4. tétel, Fasc. 3., No. 4. (1606); P 58, 1. cs. Fasc. F. No. 150. (1615)
7.	magyar	7/35	109	
8.	magyar	4/55; 7/113	104 et NBNB	
9.	magyar	4/41; 7/97	104 et NBB **	
10.	latin	—	105	
11.	magyar	4/128; 7/228/	—	
12.	latin	4/183; 7/306	106	
13.	magyar	7/38	106 et NB *	
14.	latin	4/109; 7/192	107	
15.	magyar	7/485	108	
16.	magyar	7/460	—	
17.	magyar	7/488	109 et NB *	

2. táblázat

Sor-szám	Nyelv	A Nádasdy család levéltára Inscripciós könyv kötetszám/oldalszám	Az Esterházy család levéltára P 108, Rep. 16. Fasc. C. Numerus:	A Bezerédy család levéltára
18.	magyar	3/53; 6/34	112	
19.	latin	3/54; 6/181	110	
20.	magyar	3/90; 6/164	113	
21.	magyar	3/150; 6/42	114	
22.	latin	2/257; 6/136	114 et NB	
23.	latin	2/1; 6/223	115	
24.	magyar	2/32; 6/345	—	
25.	magyar	2/215; 6/404	111	
26.	latin	—	115 et NB2 **	
27.	magyar	6/475	—	
28.	magyar	5/5	—	

Megjegyzések a 2. táblázathoz:

* SL, IV. A. 1. p. Acta Juridica Tom. 2. Esterházy család iratai között is (Fasc. 10. No 294.) megtalálható.

** SL, XIII. 11. Felsőbüki Nagy család levéltára, Fasc. 3. No 5. (4. doboz) alatt is megtalálható.

1. A táblázatba nem vettük fel Poky Mihályt (ház, 1630. május 25.), illetőleg Dinnyei Sándort (puszta, malomhely, 1653. aug. 14.) érintő inscripciós levelek adatait, mivel a levelek leszűkített kivonatát találtuk meg a MOL, Esterházy It. Rep. 16. Fasc. C. No. 148. jelzet alatt. Az adományozó egyébként mindkét esetben Nádasdy Ferenc volt.

2462. Ugyancsak nem szerepeltetjük a táblázatban Bezerédy Gergely (és felesége Chernel Borbála) családi (Vámoscsalád, Vas megye) és szerdahelyi kúriáját, valamint a családi, a szerdahelyi és a szentmiklósi zsellér-, illetőleg jobbágytelkeit érintő, 1588. évi, sárvári keltezésű Nádasdy Ferenc által jegyzett birtok-átruházási iratot (fassio),⁴⁸⁽¹⁰⁷⁾ mivel abban a telkek száma nincs megadva. Ugyanakkor az 1677-ben Bécsben kelt, Bezerédy István, Zsigmond, Pál, Ádám és Mihály nevére

kiadott királyi „nova donatio”⁴⁹⁽¹⁰⁸⁾ már tételesen felsorolja a szerdahelyi, szentmiklósi, és a vámoscsaládi telkeket, valamint az előjogokat. Ezek: Szerdahelyen nemesi kúria, kilenc zsellértelek, szabad korcsmáltatás és szabad faizás a szerdahelyi „Szeret” és a Süttör (Söjtör) és Szerdahely közötti „Lés” erdőben. Szentmiklóson két jobbágy- és két zsellértelek, továbbá egy szabad szőlő. Vámoscsaládon nemesi kúria és négy jobbágytelek.⁵⁰⁽¹⁰⁹⁾

3. Nem szerepeltetjük a táblázatokban, az Inscriptiós könyv 6. kötetének 164. oldalán található szentmiklósi szíjártók céhlevelének megerősítése tárgyában Nádasdy Pál 1640-ben Keresztúron kiadott inscriptiós levelét, mivel annak tárgya nem kapcsolódik birtok-, ingatlan- vagy bérleti jog adományozásához.
4. A 11. és a 22. levél nem tünteti fel az adományozó nevét, de az Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 127. jelzetű „*Extractus Inscriptiunum Szent Miklossien[sium]*” felsorolás a 11. levélre vonatkozóan Nádasdy Pált, a 22-re pedig Nádasdy Ferencet adja meg.
5. Az egyes levelek nehezen olvasható szövegrészeinek „megfejtését” segítette az a tény, hogy a legtöbb inscriptiós levélmásolat mind az Esterházy-, mind a Nádasdy levéltárban gyakran több példányban is megtalálható. Így ezek összevetése a szövegolvasás, illetőleg az értelmezés okozta nehézségek, bizonytalanságok megoldását elősegítette.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscriptiós leveleiről / Az inscriptiós levelekhez fűzött észrevételek, megjegyzések

Az inscriptiós levelekhez fűzött észrevételek, megjegyzések

ad 1. A kedvezményezett deákember, aki a Nádasdyak bécsi házának gondnoka, provisor. A kapott szőlőbirtok nagyságát a levél nem említi, csak a helyét: „...*a plaga Meridionalj in Promonthorio ejusdem possessionis nostre Zentmiklos Aghheg' vocato*”, azaz a szentmiklósi településünkön, az Agghegynek nevezett szőlőhegy déli területén. (Ismereteim szerint ez az eddigi legkorábbi írásos adat a szentmiklósi Agghegy nevű szőlőhegyről.)

A levélben a földesúr felhívja a figyelmét Sárvár, Kapu és Léka prefectusának,⁵¹⁽¹¹⁰⁾ Sennyei (Senney) Ferencnek és Ajkay (Aýkaý) Mihály kapui provisornak,⁵²⁽¹¹¹⁾ hogy vegyék figyelembe az ott leírt kedvezményeket.

ad 2. Helytörténetileg két fontos adatot tartalmaz 1578-ból: egyrészt Szentmiklóst mezővárosként jegyzi („...*in Oppido Sz:Miklos*”⁵³⁽¹¹²⁾), másrészt a vízimalomra vonatkozóan ²⁴⁷is ez a legkorábbi – általam eddig ismert – adat. Lepovics egyébként 1584-ben szentmiklósi ispán volt.⁵⁴⁽¹¹³⁾

ad 3. Nagy valószínűséggel arról a Ságody Gáborról lehet itt szó, aki közvetlenül Vasvári Imrét megelőzően (tehát 1587 előtt) töltötte be a kapui udvarbírói tiszteletet.

ad 4. A szentmiklósi jobbágycsaládból származó Vincekovich János sárvári számtartó a kedvezményezett, aki az inscriptióban azt a házat és a hozzá tartozó negyed jobbágyhelyet kapja, amely „*neki atyjától ugy mint jobbágyhelyül reá szállott.*” A levél felhívja Szilvási (Szylvási) Jakab kapui praefectus figyelmét arra, hogy Vincekovichot se paraszti szolgálatra, se adófizetésre ne erőltsék „*a dézsma fizetésen kívül, mely dézsmát mi pénzen szoktuk venni esztendőnként a püspöktul*”.⁵⁵⁽¹¹⁴⁾

ad 6. 1606-ban Poky Boldizsár Báthory Erzsébettől kap inscriptiót egy puszta helyre, amelyen azután

Poky házat építtet fel. Ezt az adományozást a 1608. évi szentmiklósi urbáriumi összeírás⁵⁶⁽¹¹⁵⁾ is rögzíti: „...Ezt Poky Boldizsár úr birja üdvözült ő nag[yság]a engedelméből...” Később (1614 decemberében) Poky már sárvári főporkolábként 1100 forintot ad kölcsön földesurának, Nádasdy Pálnak. A kölcsön lejártakor (1615 pünkösd napján), az összeg visszafizetése helyett a földesúr (Poky javaslatára) inscripció levelet állít ki egy újabb szentmiklósi puszta helyről, a szokásos feltételek mellett.

A Győr vármegyei hivatalviselő mérgesi és tети Poky család Szentmiklóstra betelepült ága a szerdahelyi Bezerédy családdal került rokonságba,⁵⁷⁽¹¹⁶⁾ ugyanis Poky Boldizsár leányát, Katalint, Bezerédy László vette feleségül, aki 1610-ben Kapu várának fővárnagya volt.⁵⁸⁽¹¹⁷⁾ Egy Bezerédy Judit által 1695-ben kiállított záloglevélben⁵⁹⁽¹¹⁸⁾ olvashatjuk: „...Szentmiklóson⁶⁰⁽¹¹⁹⁾ Szerdahely felé vígen lévő Poki familiátul vér szerint reánk szállott puszta Curiankat...”

ad 7. Klaszekovics István szentmiklósi prédikátor az igehirdetésért kapta az adománylevelet, hangsúlyozva benne, hogy a lelképásztori tevékenységet „nem csak a mi tartományunkban lakozandóknak üdvösségi javokra, de mind a körül való szomszédságbeli keresztényi hiveknek” is végezte. Mindennemű paraszti szolgálattól, adótól mentesítik, „hanem ha a mi várunknak Kapu várnak veszedelmében kívántatnék, az több ott való szabadosokkal, mint fejek oltalmazni tartozzanak”. Tehát háborús veszély (pl. török fenyegetettség) esetén Klaszekovicsnak – a többi szentmiklósi úrbéri szolgálat alól részlegesen vagy teljesen mentesített szabadosokkal együtt – a kapui vár védelmére be kell vonulnia.

ad 8. Forian Anna a kisgyermek Nádasdy György dajkálásáért kapta a kedvezményt. A két jobbágytelek és a zsellérhely leírásából (ld. a Mellékletet) megtudjuk, hogy a három ²⁴⁸beltelek egymás mellett helyezkedett el a mezőváros utcásorának keletre eső oldalán, a szőlők végében, Fülöp kovács háza mellett.

ad 10. Ismeretes, hogy a malmok építése és üzemeltetése is a földesúri kiváltságok közé tartozott, ezért nagy a valószínűsége annak, hogy a földesúr erről a kiváltságról mondott le a 200 tallér lefizetése ellenében. Levéltári adatok szerint ugyanis Kovacsics Márton – aki az 1608. január 1-jén történt urbáriumi összeírás szerint szentmiklósi ispán volt⁶¹⁽¹²⁰⁾ – ezt a kétkerekű ikvai vízimalmot 1629–1630-ban építtette fel⁶²⁽¹²¹⁾.

A több helyen erősen megsérült inscripció levelet mellett – azonos levéltári jelzettel – fennmaradt egy szentmiklósi, 1675. március 28-i keltezésű, eredeti bizonyáglevél is. Ebben Kovacsics Márton unokája, György elismeri, hogy „az belől megírt inscriptionalis summát, nemzetes és vitézlő Madarász János úrtul, és feleségétül nemzetes Garai (Garaj) Erzsébet aszonytul hasonló monetával⁶³⁽¹²²⁾ fölvevén.” Vagyis ekkor került a Kovacsics-féle malom a Szentmiklóson lakó Madarász család kezébe. A bizonyáglevélen „coram me” jelzésű tanúsító aláírással szerepel többek között a szentmiklósi plébános „Stephano Kardos” és a tanító „Stephano Turkovich” neve is.

ad 11. A kedvezményezett nemes Harankai Anna, a néhai nemes Vaydicz Mátyás özvegye. Ő és két gyermeke, valamint veje, Szijártó Márton (aki a 20. sorszámú inscripció leveletben is szerepel majd), a robot és az adófizetés alól kap mentességet, azzal a megkötéssel, hogy „ha az özvegyasszonynak felül megírt fiával Pállal és leányával Katával és vejével együtt Szijártó Mártonnal magvok szakadna; holtok után azon fölül megnevezett ház mind fizetés és fölül megírt summa pénznek letétele nélkül viszontag ránk és maradékinkra vissza szálljon...” Vagyis csak fiú unoka születése esetén öröklődhet harmadíziglen a ház, illetve a kedvezmény. Ha nem születne fiú unoka, vagyis a család „magvaszakadttá” válna, úgy a földesúrra visszaszállna az adomány (ház), és még a földesúrnak adott pénzt (170 frt) sem kapná vissza a család.

ad 12. Az adománylevél két települést is érint, ugyanis Szentmiklósról két telket, Süttörről (Söjtör) pedig

egy rétet említ.

ad 13. Nádasdy Pál „*szerelmes atyánkfia körül való jó magaviselete és forgolódása*” okán jutalmazta meg a szentmiklósi Geszti Mihály jobbágy feleségét, Németh Katát, és mentesítette őt a robot és az adófizetés kötelezettsége alól. Ezt a szolgálatot minden bizonnyal nem Szentmiklóson végezte Németh Kata asszony, hiszen itt csak igen ritkán fordult meg a földesúri család.

ad 14. A szentmiklósi evangélikus prédikátor Galgóczy Miklós egyházának szorgalmas, gondos és hűséges vezetéséért („...*cum industria, diligentia, fide...*”) kapja az adományt. Emellett még faizásra is kap jogot, mind épületfára, mind tűzifára, a saját szükségletére a szentmiklósi, a csapodi, az endrédi és a vitnyédi erdőből („...*ad usus et necessitates, duarum Sessionum propriarum, tam aedificalia quam focalia, in Sylvis supernarrati Oppidi in Szent Miklos, ac Possessionum Nostrarum Csapod, Endréd, et Vittnied...*”). Ugyanakkor a kedvezmény harmadizigleni lejártához hozzáfűzik, [249](#) hogy az csak fiú unokákra vonatkozik („...*usque ad Nepotes scilicet masculini Sexus...*”).

ad 15. Révay Judit, Nádasdy Pál özvegyeként, az inscripcionális levél méltató szakaszában hivatkozik az ekkoriban sárvári udvarbírói tisztet betöltő Vitnyédi János hűséges szolgálatára, ki már elhunyt férjének apja, Nádasdy Ferenc mellett is szolgált. Vitnyédi János volt az édesapja a későbbi híres soproni ügyvédnek, muzsaji Vitnyédi Istvánnak.

A levél első része rögzíti, hogy Vitnyédi János visszaadta az Ikervárott (három telek, 600 ft értékben) és Sömjénben [64\(123\)](#) (három pusztá házhely, 200 ft értékben) éppen ekkor lejáró inscripció ingatlanokat, összesen 800 forint értékben. (Ezt az összeget az inscripció szerződés értelmében most kézhez kellene kapnia a földesúrtól Vitnyédinek.) Feltehetően ezen összeg kifizetése helyett kap újabb inscripciót Vitnyédi, de most már Szentmiklóson. Nevezetesen az időközben az inscripció lejártával a Nádasdyakra visszaszállt Döry István féle kúriát, három telekkel, valamint négy jobbágyot telekkel és öt zsellért, összesen 1000 frt értékben.

A szentmiklósi Vitnyédi-kúriára vonatkozó adománylevél alapján az iskolaház településen belüli elhelyezkedéséről kapunk némi felvilágosítást: „*Curia, mely napkelet való szeren vagyon, kinek alszélrül penig az Oskola szomszéd.*” Ugyanezen inscripció hely ügyében egy későbbi, 1730-ban folytatott per ügyiratának szövegezése tovább pontosítja a Vitnyédi-kúria elhelyezkedését, és ami helytörténetileg talán még lényegesebb: a szomszédságában lévő iskola helyét is: „...*in Vicinitateque domus Ludi Magistri, viaeque publicae versus praescriptam arcem perigentis situtata haberet*” [65\(124\)](#), azaz a tanító házában (tehát az iskola épületének) és a fentebb írt vár (ti. Kapuvár) felé tovább menő országút szomszédságában helyezkedett el a Vitnyédi-kúria. Ezek szerint 1730-ban a szentmiklósi iskolaépület is a településen áthaladó, a Kapuvárra menő országút mentén, annak is a keletre eső házsorán helyezkedett el.

Érdekes kikötést tartalmaz a levél a visszaváltásra vonatkozóan: „*Ezt is hozzá tevén, hogy ha mit épít ő kegyelme rajta, az építése is az ezer forint inscriptioba szálljon.*” Tehát egy esetleges építkezéssel létrehozott többletértéket a földesúr, vagy annak leszármazottai a visszaváltáskor nem veszik figyelembe.

ad 16. Itt példát láthatunk arra az adományozási gyakorlatra, hogy egy család (esetünkben a Döry család) tagjai két lépésben is kaphatnak inscripciót. Mivel a családfő, Döry István halálával a korábban neki adott inscripció (1. táblázat 5. sorszám) a feltételek szerint „visszaszállt” a Nádasdyakra, Révay Judit egy másik adományozással, illetőleg az abban foglalt kedvezményekkel kívánt jobb anyagi helyzetet biztosítani Döry István gyermekeinek, Pálnak és Krisztinának. A kedvezmények ugyanis egyaránt vonatkoztak a levél címében megnevezett Lampert Jánosra, annak feleségére Döry Krisztinára és a velük lakó Döry Pálra.

Az adományozott negyed telekhez tartozó szőlőterületének körülírásából kitűnik, hogy a korabeli süttöri

prédikátornak is volt szőlője a szentmiklósi Agghegyen, éppen Lampert János szőlőszomszédjaként.

250ad 17. Révay Judit az inscripció levél méltató részében leírja, hogy Madarász Márk néhai Nádasdy Pálnak 130 ft készpénzt kölcsönzött, ezért is ad neki inscripcióban Szentmiklóson egy telket, amelyen Madarász Márk házat épített. Ezen kívül még két alkalommal adott kölcsönt Madarász néhai Nádasdy Pálnak 240 ft értékben. Erre hivatkozva inscripcionálja Révay Judit a valamikori Ságody Gábor féle négy telkes kúriát, amely „*per defectum seminis*⁶⁶⁽¹²⁵⁾ *mi reánk szállott*”, Madarász részére, aki 1629 és 1630 között felsővidéki, ezt követően kapui számtartóként, majd 1633 és 1638 között kapui udvarbíróként működött.⁶⁷⁽¹²⁶⁾

Meglehetősen tehetős ember lehetett ez a számtartó, hiszen a szokásos kedvezmények felsorolása után olvasható: „...engedtük azt is, hogy három szöleitül melyeket 30 ember kapál és tizenkilenc hold irtás földeitül is, semminémű hegyvámval, dézsmával, és irtáspénzzel is ne tartozzanak mi nekünk.”

ad 18. A Bella István keresztúri számtartóra vonatkozó mentességek felsorolásánál kikötik, hogy a „...hegyvámot mindaz[on]által magunknak megtartván. Ezt is hozzá adván, hogy szabad legyen nekik az fölül megírt egy fél helyen való házon a Dato praesentium⁶⁸⁽¹²⁷⁾ ennek utána ötven magyar forintig, és nem följobb építeni.” Tehát ötven forintnál nagyobb értékű építkezést nem engedélyeznek számára, illetőleg a visszaváltáskor nem térítenék meg neki a többletértéket.

Ennek az inscripcionális helynek a gazdái tovább követhetők: Bella Istvánt – aki idősebb korában élete végéig ebben a házban élt – fia, ifjabb Bella István követte. Ő a süttöri uradalom szolgálatában állt, és a szerdahelyi Galambos Doriczát vette feleségül. Ifjabb Bella korán elhunyt, özvegye ismét férjhez ment, és új férjéhez, Salamon Lászlóhoz költözött Gyülevészre.⁶⁹⁽¹²⁸⁾ Emiatt az időközben saját tulajdonukká vált házat a hozzá tartozó földekkel, rétekkkel és szőlővel együtt Galambos Doricza Radics Istvánnak és feleségének Salk Annának adta el 1695-ben. A később megözvegyült Salk Annától Sártory Pálhoz került tovább a ház és a birtok,⁷⁰⁽¹²⁹⁾ amely 1753-ban már Sártory Pál fiának Sártory Ernest obesternek birtokában volt. Egy 1753-ban felvett jegyzőkönyvben a tanú vallomása szerint „*Radics Uram üdeiben*”⁷¹⁽¹³⁰⁾ Szentmiklóson ebben a házban tartották a megyegyűléseket.

ad 20. Szijártó Mártonnál az előre lefizetendő összegre vonatkozóan az alábbiak olvashatók az inscripció levélben: „Mestersége szerint való hasznos szolgálatját, mivel magunk szükségére eddig 100 magyar forintig csinált munkát, mely 100 forinthez ingyen való jóakaratumbul, sőt jövődöbéli szolgálatjára, és forgolódására nézve is, melyre tehetsége szerint (:Conventiojában⁷²⁽¹³¹⁾ való fizetése megjárván esztendőnkint:) közelzi is magát még 100 magyar forintot hozzá adván, in summa 200 magyar forintban.” Tehát 100 forintnyi munkát már elvégzett, de ezért pénzt nem kapott és kötelezettséget ²⁵¹vállal, hogy még újabb 100 forint értékű munkát elvégez fizetés nélkül. Így áll össze a kiszabott 200 forint.

ad 21. Bödey Máté azt a telket kapja „*aminémő egy egész helyt bírt szegény Vincekovics János, mely per defectum seminis szállott vissza reánk*”⁷³⁽¹³²⁾. Az inscripció levél kedvezményezettként felsorolja Bödey Máté feleségét Sengei (Svngvi) Annát, gyermekeit, nevezetesen Györgyöt, Gábort és Lászlót, valamint a testvéröccsét Gáspárt.

Érdemes megemlíteni, hogy a fertőszentmiklósi határ 1856. évi és 1915. évi felmérése során készült kataszteri térképen még szerepel egy dűlőnév „Bödei-rét” megjelöléssel, sőt még az 1950-es években is emlegették ezt a dűlőnevet. Feltételezhető, hogy az itt említett Bödey család tulajdonában volt területrésze utal az elnevezése.

ad 22. Az inscripció levélből nem derül ki, hogy Nagy György kapui tisztartónak ki volt az

adományozója, mivel a „*Nos Comes*” csak név nélkül szerepel.⁷⁴⁽¹³³⁾

ad 23. A szövegrész helytörténetileg fontos adatot tartalmaz a zsellérház helyének megadásakor: „*vulgo Csapodi Ucza*” azaz közönségesen (szólva) Csapodi utca⁷⁵⁽¹³⁴⁾.

ad 24. Mai ismereteink szerint Szentmiklóson ebben az időszakban állandó vámhely nem működött, ezért az inscripció levélben az erre utaló szövegrész („*hogy az minemü vámunkat ugyan ott szentmiklósi városunkban...*”) bizonyosan az évi négy „sokadalom” vagyis az országos vásárok alkalmával szedett uradalmi vám bérletére vonatkozhat.

ad 25. A levélben többek között olvashatjuk: „A Lésbe[n]⁷⁷⁽¹³⁶⁾ megengedtük ő keg[yelmekne]k ugya[n]azon háza szükségességire sövényi fonn[i] való vesszöt illendőképven vágathasson”. Ebben a korszakban elsősorban a gazdasági épületek építésénél gyakran ún. sövényfalat alkalmaztak, ahol az erdön vágott majd összefont vesszőket mindkét oldalról sárral, agyaggal tapasztották be és így alakították ki az oldalfalat. Erre utal az idézet.

ad 27. Ebben a Szerdahely falut érintő inscripció levélben a megszokottól eltérően rendelkezik a földesúr az előre lefizetett 120 tallér sorsáról: „*...idő jártával penigh ha maga, felesége, s fölül nevezett fia, és leánya meghalna, utánok való successorik ezen engedett szabadságunk szerint ne birhassák, hanem pénz nélkül reánk szállván...*” Ez esetben tehát a földesúr kikötötte, hogy amennyiben a kedvezményezett, vagy annak felesége, nevezett fia és leánya elhalása után, vagyis amikor a ház-adomány ideiglenes birtoklásának ideje lejár, a befizetett 120 tallért az örökösök nem kapják vissza. Ilyen szigorú kitételrel más szentmiklósi inscripció levélben nem találkoztunk.

ad 28. Ha időben tovább követjük a muzsaji Vittnyédi család vagyoni helyzetének alakulását, akkor láthatjuk, hogy Vittnyédi Pálnak a halála után az özvegyen maradt felesége, Mogyorossy Kata, illetőleg gyerekei kezében hamar megindul a család muzsaji javainak széthullása. Először zálogba adják, majd végleg eladják előjogaikat, földjeiket ²⁵²és végül az itt működő ikvai vízimalmukat is, ez utóbbi 1689-ben 600 forintért kerül Bellasics Mátyás tulajdonába.⁷⁸⁽¹³⁷⁾

Az inscripció levelekben foglaltakat az uradalmak gazdasági vezetői mindig figyelembe vették, az utasításokat betartották, és a korabeli adminisztrációban is követték, átvezették. Több inscripció levél – annak utolsó szakaszában – utasítja a „*mostani és jövendő*” számtartókat, hogy vegyék figyelembe a paraszti kötelezettségekre, illetőleg az adózásra vonatkozó kedvezményt. Így például a 27. sorszámu levélben ez olvasható: „*Parancsoljuk azért mostani, és ennek utána való minden rendbeli tisztviselőinknek, hogy ezen jóakarunk az szerint való szabadságokban, meg tartva semminemü szolgálatra adózásra ne kényszerítsék őket.*” Néha, a nagyobb nyomaték kedvéért, a számtartó név szerint is szerepel a levélben, mint például az 1. sorszámu levélben, ahol még a prefektus neve is olvasható.

Az ügykezelési rendre és fegyelemre utal az is, hogy az Esterházy levéltárból olyan iratanyag is előkerült, amely 16, Nádasdy Ferenc által adományozott inscripció levelet sorol fel listaszerűen és az iratanyag első oldalán, annak hosszanti oldalával párhuzamosan, a margón az alábbi figyelemfelkeltő szöveg olvasható: „*Kapui új urbáriumhoz való dolgok. Inscriptiok. Anno: 1650, Num: 16.*”⁷⁹⁽¹³⁸⁾ Tehát figyelmezteti az illetékes kapui uradalmi tisztségviselőt, hogy az új urbárium kiadásakor (szövegezésakor) a megadott 16 inscripció levélben foglaltakat vegye figyelembe.

A szentmiklósi inscripció levelekben kedvezményezettként megnevezett személyekről, illetőleg foglalkozásukból kiderül, hogy azok döntő többségben az átlagosnál jobb anyagi körülmények között élő urasági tisztségviselők közül kerültek ki. Ezzel kapcsolatban ki kell emelni, hogy az inscripció levelekben szereplő jobbágyok, vagy „szegény embernek” titulált személyek sem voltak a szó igazi értelmében

szegények, hiszen csak tehetősebb emberek tudták a kívánt összeget előre lefizetni. A 27. sorszámú levélben például ez áll: „...meghallgatva Marton István nevű szegén[y] emberüinknek előttiink tett sok ezbeli könyörgését, es nemely fő ember szolgálóinknak is mellette való ebbeli törekedéseket tekintvén fölvévén elsöben tüle kéz pénziül százhusz tallért...” Már pedig ez a 120 tallér, ami a 16. század közepén 216 magyar forintnak felelt meg, egy valóban szegény ember számára elérhetetlen nagy pénzösszeget jelentett. Ekkoriban például a szentmiklósi Szijártó Mártonnál 1 pár „nagy kocsis” lószerszám 14 forintba került.⁸⁰⁽¹³⁹⁾

Természetesen a kívánt összeg előre történő lefizetése később „meghozta az árát”. Hiszen az így megszerzett kedvezmények, mentesítések, különösen ha azok harmadízigenig szóltak, lehetővé tették, hogy például egy jobbágy az urbáriális terheitől (robot, dézsma, hegyvám, természetbeni „ajándékok”, helyi adó) jelentős időre részben vagy teljesen megszabadulva, pénzt takaríthasson meg, növelhesse földterületét és így gazdasági erejét oly’ annyira, hogy a jobbágysorból esetenként végleg is kiléphessen. Igaz, hogy az inscripcionális levelekben sokszor kikötötték, hogy a kapott kedvezmények az adományozás utáni időszakaszban megszerzett telken kívüli állományra ²⁵³már nem vonatkoznak. Ilyenre mutat példát a 20. sorszámú levél is: „...Semminemő dézsmával, és hegyvámmal ne tartozzanak, hanem ha az házhoz való földeken és egy fertály⁸¹⁽¹⁴⁰⁾ szőlön kívül több földeket, szőlőket szereznének, azoktul dézsmával, s vámmal tartozzanak.”

A házakról vagy kúriákról szóló adományleveleket tanulmányozva észlelhető, hogy az uraság egy ingatlant többször is inscribált, vagyis egy valakinek a nevére „inscribálta”, majd az miután visszakerült az urasághoz, ugyanazt az ingatlant újra „inscribálta”, más valaki számára. Érdeemes a szomszédok neveinek felsorolását is figyelemmel kísérni, mert ennek segítségével némi betekintést kaphatunk az adománylevelekben szereplő házak, kúriák, elhelyezkedéséről. Időközben előkerült egy olyan iratanyag,⁸²⁽¹⁴¹⁾ amely éppen ilyen jellegű feldolgozást tartalmazott. Ezt felhasználva állítottuk össze a 3. táblázatot, amely egyes szentmiklósi beltelki ingatlanok egymáshoz viszonyított elhelyezkedését mutatja.

Napkelet 3. táblázat

²⁵⁴Köztudott, hogy a Dunántúl leggazdagabb földbirtokosát, ifj. Nádasdy Ferencet, a király elleni összeesküvésben való részvétel miatt 1671-ben halálra ítélték és kivégezték. Földbirtokait, várait, mezővárosait, falvait, majorjait elkobozták, azokat a kincstár bekebelezte majd bérbe adta. 1681-ben a volt Nádasdy birtokot az Esterházy család vásárolta meg. Többek között ekkor került az Esterházyak birtokába a kapuvári uradalommal együtt Szentmiklós is.⁸³⁽¹⁴²⁾

Az Esterházy hercegi család levéltári anyagában több olyan szentmiklósi vonatkozású inscripcionális levél is található,⁸⁴⁽¹⁴³⁾ amelyet már Esterházy Pál, mint „örökös földesúr” írt alá, de a levelekben hivatkozás történik Nádasdy Ferencre, mint az inscripcionális levelet eredetileg kibocsátó földesúrra. Ezekben az iratokban semmiféle politikai felhangú, elmarasztaló jellegű megjegyzés a perbefogott, kivégzett és minden vagyonától megfosztott Nádasdy Ferencre vonatkozóan még nyomokban sem található! Ezek a Nádasdy/Esterházy szentmiklósi birtokot érintő inscripciók levelek is igazolják, hogy ebben a korszakban – tehát a rendi társadalomban – a magánjogi szerződésekben foglaltakat szigorúan betartották és jogszerűen követték.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Horváth László: A Nádasdy földesurak (fertő)szentmiklósi inscripciók leveleiről / Melléklet

Melléklet

Szentmiklóson⁸⁵⁽¹⁴⁴⁾ lakozó Szily Ferencznek és feleségének Forian Anna asszonynak szentmiklósi⁸⁶⁽¹⁴⁵⁾ jószágokru adatot donationak párja

Mi Gróf Nádasdy Pál⁸⁷⁽¹⁴⁶⁾ tc. ⁸⁸⁽¹⁴⁷⁾ mindeneknek⁸⁹⁽¹⁴⁸⁾ az kiknek illik adjuk tudására és valljuk ez levelünk rendibe[n],⁹⁰⁽¹⁴⁹⁾ hogy mi megtekéntvén az mi szerelmes fiúnk Nádasdy György⁹¹⁽¹⁵⁰⁾ dajkájának, az nemes Foryan Anna asszonynak hűséges szolgálatját és szerelmes fiúnk körül való forgolódását, nem akarván mi is háládatlanok lenni, sőt jóakaratumkat, és ide alább megírt gratiankat⁹²⁽¹⁵¹⁾ meg akarván bizonyítani és beteljeséteni, Szentmiklóson⁹³⁽¹⁵²⁾ Sopron⁹⁴⁽¹⁵³⁾ vármegyében, az mi Kapui⁹⁵⁽¹⁵⁴⁾ várunkhoz tartozandó ²⁵⁵városunkban, adtunk az nemes Foryan Anna asszonynak, urának Szili⁹⁶⁽¹⁵⁵⁾ Ferencznek és gyermeke[ikne]k két egész helyt⁹⁷⁽¹⁵⁶⁾ amelyben mast laknak, az egyik hely ugyanazo[n] zsellér háza mellett, alszélről melyben Timár Márton⁹⁸⁽¹⁵⁷⁾ lakott, az második hely, ki régenten Krisán Marton⁹⁹⁽¹⁵⁸⁾ deáké volt, ugyanazon Timár Márton¹⁰⁰⁽¹⁵⁹⁾ háza mellett, alszélről, úgy mint ezek az két egész hely, és egy zsellérhely, egy más rendiben lévén, napkelet felől való szeren vannak, főlzélről szomszédjok Borbély Mihály¹⁰¹⁽¹⁶⁰⁾; alszélről pedig Fülöp kovács¹⁰²⁽¹⁶¹⁾ háza az szőlők végében: ez megírt két egész és egy zsellér helyeket adtuk és köttöttük három száz magyar forintban Szili Ferencz[n]ek, feleségének Forian Anna asszonynak fiú és leány gyermekeinek, mostaniaknak és származandóknak is szántóföldeivel, réteivel, erdeivel halászó vizével, kerteivel, szabad élőföldrivel és minden hozzá tartozandó igazságával tc. Ilyen okon pedig, hogy se mi se az mi successorink¹⁰³⁽¹⁶²⁾, az fölül megnevezett jószágot Szili Ferencztől, feleségétől Forian Anna asszonytul és gyermekitül semmi okon el ne vehessük, és meg ne váthassuk, sőt Szili Ferencz, és Forian Anna asszony unokáitul, fiak és leánytul se vehessük mi és az mi successorink az megírt jószágot külömben el, hanem elsőbben az megnevezett summa pénzt tartozunk nekik letenni, és úgy aplicalhasuk¹⁰⁴⁽¹⁶³⁾ az több[i] jószágunkhoz. Ennek nagyobb bizonságára adtuk ez mi pöcsítés és kezünk írásával megerősített levelünket.

Actum in Castro n[ost]ro¹⁰⁵⁽¹⁶⁴⁾ Kapu in die 14 J[a] n[ua]rj 1622.

Comes Paulus de Nadasdy

A bemutatott inscripció levél (Inscripció könyv, 4. kötet, 55. oldal) mind szerkezeti felépítésében, mind a kifejezések alkalmazásában jól képviseli a Nádasdy adománylevelek jellegzetes és meghatározó ismérveit, azzal az eltéréssel, hogy más levelekben felsorolják vagy részletezik a kedvezményeket is. Erre ez a levél nem tér ki.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Politika és társadalom a kora-újkorban / Katona Csaba: „Menj, menj leány, vegyülj a multságok zajába ...” Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (részlet)

**²⁵⁶Katona Csaba: „Menj, menj leány, vegyülj a multságok zajába ...”
Schlachta Etelka balatonfüredi naplója (részlet)**

A Soproni Szemle előző számában zadjeli Schlachta Etelka soproni úrleány 1841. július 15–22. között Balatonfüreden kelt naplójának sorait olvashatták az érdeklődők.¹⁽¹⁶⁵⁾ Ahogy erre e közlés előszavában is utaltam,²⁽¹⁶⁶⁾ Schlachta Etelka Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárában őrzött 15 kötetre rúgó naplóból a XII. kötet egy része (39–90. oldala) és a teljes — ám csonka, félbeszakadt — XIII. kötet 12

oldala íródott a balatoni nyaralás alatt. A Soproni Szemle e számában a XII. kötet július 23–25. között kelt bejegyzéseit teszem közzé.³⁽¹⁶⁷⁾

Nem kételkedve abban, hogy az Olvasó emlékszik a napló szerzőjéről írtakra, emlékeztetőül talán mégsem érdektelen feljegyezni néhányényt. Schlachta Etelka, ez a szép, kacér, életvidám, 1841-ben csupán 20. életévébe lépő leány özvegy édesanyjával, báró Hauer Terézzel érkezett a divatos balatoni fürdőhelyre, ahol az édesanya elsősorban azt szerette volna elérni, hogy hajadon leánya ígéretes ismeretségeket kössön egy mindenféle szempontból megfelelő házasság reményében. Etelkának azonban — volt már része szerelmi csalódásban — nem volt szándékában sietősen férjhez menni. Bája, vonzó egyénisége, műveltsége, határozott társasági fellépése rövid időn belül a fürdőközönség egyik ünnepelelt hölgyévé avatták, kedvére válogathatott a hódolóknak, akik közül néhányan óhatatlanul is komolyabb szándékkal próbáltak közeledni hozzá. Előbb Csetke Mihály komáromi kereskedő mind forróbbá váló — s Etelka női hiúságát igencsak legyezgető — udvarlását fogadta a nyíltszívű leány, majd pedig Szekrényessy József pesti ügyvéd bókjai tették izgalmasabbá eseményekben amúgy sem szűkölködő mindennapjait. Anya és lánya füredi tartózkodása azonban tragikus véget ért: a Szekrényessy udvarlását — az általa nem megfelelőnek tartott egzisztenciális háttér miatt — ellenszenvvel fogadó özvegy édesanya augusztus 20-án elhunyt.⁴⁽¹⁶⁸⁾ 1842-ben Etelka már Szekrényessy József felesége volt, ám az eljegyzés részleteit nem ismerjük, mert a napló még a füredi nyaralás során, augusztus 3-ával megszakadt.⁵⁽¹⁶⁹⁾

* * *

Etelka naplójának folytatása semmivel sem tartogat kevesebb érdekességet, mint a korábban közzétett időszak. A megörökített események és gondolatok alapvetően egyetlen „tengely” körül forognak: ez Szekrényessy József és Etelka mind szorosabbra ²⁵⁷fonódó viszonya. Etelka sajátosan szemléli e mind jobban kibontakozó kapcsolatot. Naplójának itt közölt részlete egy éjszaka leírásával veszi kezdetét. Egy olyan hosszú éjszakával, amely vélhetően minden ember életében előfordul időről időre: amikor nem jön álom a szemre, mert a nappal eseményei felszínre hozzák az emlékeket és a sötétben nyugtalanul hánykolódó végiggondolja életét.

Etelka Szekrényessy iránti érzelmeivel próbál elszámolni, ám néhány meglepően érett gondolat után naplója — talán romantikus olvasmányélményei hatására — váratlanul „irányt vált” és a súlyos gondolatokat a szenvedő önsajnálattal valóságos tobzódása váltja fel, olyan szóhasználattal és nyelvezettel, amely vélhetően már az 1840-es években is túlzottan hatott. Az elvetélt ömlengések áradatát aztán egy újabb váratlan hangulati fordulattal éjjeli zene hangjai szakítják félbe: Etelkát — saját bevallása szerint — az idény első szerenádjával tisztelte meg valamelyik hódolója, akiben a leány természetesen Szekrényessyre ismer, s ezzel visszazökken a megszokott, érzékiséggel teljes füredi hangulatba. Hogy mit is jelentett számára ez a füredi nyár, azt egy báli éjszaka kezdetén érzett szomorúságának okaként maga jelölte meg — vélhetően észre sem véve, mennyire tömören és kifejezően: „... se zene, se Szekrényessy”.

Ettől kezdve ismét séták, bálók, titkos vagy kevésbé titkos beszélgetések követik egymást. Estéről estére bálókön találkoznak a füredi társaság tagjai: a július 26-i hírneves Anna-bál mintha csak egy lenne a sok közül, a leírás alapján nem lóg ki a sorból. S miközben Etelka újra és újra Szekrényessyhez fűződő viszonyán töri a fejét („... bődög volt, csakhogy közelemben tőröm. Csak boszankodom, hogy merengésemet észre vevé — ez sejtésekre adhat okot.”), fesztelenül élvezzi a társaság nyújtotta kommersz örömeiket, főleg kedvenc szórákozásának, a táncnak hódol előszeretettel („Hogy roppant sokat táncoltam, nem is kell említenem.”). Emellett pedig elkeseredik, ha aludni kell mennie, miközben még tart a tánc, ha későn tér vissza a szállásra, úgy próbál ágyához óvakodni, hogy édesanyja ne vegye észre késését („Alig fekvém, ébrede fel Anyám. [...] Tevém, mintha ébrednék. Mondám, 11kor jövék haza.”), letagadja, hogy

Szekrényessy kísérté haza, hogy elkerülje a feddést: mintha csak egy mai tizenéves szombat esti élményeit olvasnánk. „Ismét mindenki szeme elállott, nagy csudájú táncunkon.” — írja nem kis önbizalommal egy helyen. „... senki nem tánczol annyit, mint én, senkinek udvarolnak annyian, mint nekem ....” — olvashatjuk máshol.

E dicséretes önbizalmat csak néha-néha ingatja meg egy-egy ismerős felbukkanása a múltból: Riefkohl Rudolf ulánushadnagyé, aki korábban maga is buzgón tette a szépet Etelkának, de bimbózó viszonyuk kellemetlen módon ért véget, illetve Frohmann Alajosé, aki ismerhette azt — a napló utalásai alapján pontosan ki nem bogozzható — szerelmi pletykát, amely még Etelka családjának budai tartózkodása során született: a leány mint társasági ember teljesen tisztában volt a pletyka gyilkos erejével, aggodalma azonban alaptalannak bizonyult.

* * *

A napló hasábjain jórészt ugyanazok az emberek bukkannak fel, akik az előző közlésben. A füredi fürdő szűkre szabott terének, az egymást jól ismerő hölgyek és urak társasága zártóságának ismeretében ebben nincs semmi meglepő. Egy szerencsés körülmény [258](#) azonban lehetővé tette, hogy a napló „szereplőinek” többségét azonosítani lehessen. A balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjteményben őrzik a fürdő 1841. évi fürdőlistáját. E lista 16. oldalán az alábbi bejegyzés olvasható: „Zadjeli Schlachta Ferenczné Assz[ony] született Báró Hauer Terézia Etelka Kis-Asszonyával”. Lakhelyük: „Soprony”.

Mivel az összesen 1799 nevet tartalmazó fürdőlistára a füredi vendégek nevét és lakhelyét is bejegyezték, az Etelka feljegyzéseiben megemlített személyek közül többek azonosítása járt sikerrel, mint a napló előző részének közlésekor. Így pl. a csak a megelőző naplórészletben felbukkanó személyek közül a Goth [6\(170\)](#) nevű fiatal orvosról, aki oly forrón csókolt kezét Etelkának, hogy e leányzó ezt naplójába is feljegyezte („Könnyen elpirúltam, s vissza szöktem ülésemre. Igen udvarolt. Ez már jó kezdet gondolám.” [7\(171\)](#)) a fürdőlista alapján tudtuk meg: a Heves vármegyei Gyöngyösön élt, teljes neve pedig Goth Pál volt. A fürdőlista segítségével történő azonosítások fontosságát leginkább talán az a tény érzékelteti kellőképpen, hogy Etelka egyik leghűségesebb hódolójának, az előző naplórészletben sűrűn előbukkanó, itt azonban már alig emlegetett Csetke Mihálynak [8\(172\)](#) a fürdőlista nélkül még a keresztnévét sem sikerült megállapítani, míg a fürdőlista alapján nem csak neve, de lakhelye és foglalkozása is ismertté vált. Ugyanez a helyzet az Etelkának édesanyja által férjük kiszemelt Hugonnayval [9\(173\)](#) is: ő a Bakufán (Vas megye) lakó gróf Hugonnay Gusztávval azonos.

E ponton a forrás közreadójának néhány tévedésre is fel kell hívnia Olvasója figyelmét. Goth egy napon — július 8-án — érkezett Füredre az ugyancsak gyöngyösi Gosztonyi Pál septemvirrel (hétszemélynőkkel). Azzal a Gosztonyi Pállal, akit Etelka csupán „Gosztonyi” néven emleget naplójában, és akit az előző naplórészletben mint Gosztonyi Miklóst, a királyi tábla bíróját azonosítottam. [10\(174\)](#) A fürdőlista birtokában immáron kijelenthető: tévesen. Akad még egy fürdővendég, akinek személyét ugyancsak hibásan jelöltem meg: Ürményi János tábornok Bécsből, akit a napló előző részének közlésekor tévesen Ürményi József későbbi alnádorról azonosítottam. [11\(175\)](#)

* * *

A naplórészletben az előző közlésben megismert ismervek szerint jártam el. Az eredeti írásmódot érintetlenül hagytam, a korra olyannyira jellemző latin, francia, német betéteket lábjegyzetben oldottam fel. Végezetül ezúton szeretném megköszönni Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára valamennyi dolgozójának a segítségét, különösképpen Dominkovits Péter főlevéltárosét, aki felhívta figyelmemet a

forrás értékére. Ugyancsak köszönettel tartozom Kulcsár Krisztinának, a Magyar Országos Levéltár levéltárosának, aki az idegen nyelvű szövegrészek olvasásában volt segítségemre.

* * *

259p[éntek] 23kán. Már rég ágyamban fekvém tegnap — s nem jött álom szemeimre. Hogyan is? Olly eseményteli vala a tegnapi nap! — mennyi hasonlítás, mennyi eszme, mennyi udvarló — s mennyi forró, mély érzés ama Szekrényessyben — ez valódi szeret. Mennyi eszme jövöm fellett! Válasszak e? Előbb jól ki akarom azt választani, ki egyszer övének mondjon — ésszel, tapintattal; s csak azután magam átengedni azon érzésnek, melly őt bóldogítja. Egy kis láng fellobban bennünk, egy meleg érzés elterjed bennünk, ha magunkat szeretve látjuk — magunkon állt, ezt azután hízelgett híúság eredte örömmek elnevezni; s ki hűteni, vagy ésszel támogatni, annak határt nem szabni, magunkat egészen — ha az ész már jónak látja — ezen érzésnek átengedni, s azt aztán szerelemnek cannonizálni¹²⁽¹⁷⁶⁾ —

Mi csak egyszer éltünkben szeretünk égön, forrón, valódián — minden körülmény; minden kötöttség tekintete nélkül — ha ez érzés, melyet csak pillanat, nem meggyőződés szülhet — elhamvadt — oda keblünk legszentebb, legtisztább, legégiebb érzelme. Mit ezentúl szerelemnek nevezünk, többé nem az! Szeretünk, igen, mint barátot; s ha tán felforr bennünk egy kis indulat, azt csak hiúság szüli — körülmények határoznak ilyenkor. Mások persze a könnyelműek, kik elhitetik magokkal, hogy szeretni nekik szükség — s az egyik tárgynál nehézségekre bukkanván, gyorsan más tárgyat választanak. Gindlyvel is az én legszentebb, legszűzibb érzésem elhamvadt — az valódi, első szerelem vala — most talán, fontolva, hibát is lenék benne — akkor nem! Azólta keblem kihalt, rideg, hideg, oda a kebel legmelegítőbb, legszentebb tüze! S úgy mint őt, soha senkit nem fogok szeretni! Most már az ész közbe cseveg; s a mibe az keveri magát mindjár kezdetén, ott határoz is.

De én határozni nem tudok. Csalképen függök! Rózsás ifjúkorom hajnalát még egyszer visszavárom; azt várom, hogy szívem napja még egyszer felébredjen az ő melegítő sugaraival eltöltvén azon mondhatatlan kínos hideg üreséget, mely keblemben honol. — pedig meg nem fontolom, hogy annak égető sugara már mind öszve perzselék szív virágaim gyenge bimbójit; hogy hamuvá égeték reményvirágaim gyökereit — úgy hogy ezek zöldülő leveleket soha sem hajthatnak többé — első szerelmem szívem égető napja már minden öszve égetett — szívem örömei rózsza bimbójit; — gondtalan, búment ifjúságóráim nefelejtseit, ifjú korom hajnalán zöldülő reménylevelkéket — mindent gyökerestől hamuvá égetett; a hamú halomként fekszik most szívemben, s nehezíti a vér folyását, úgyhogy az nem szökkel többé vidoran ereimben, s ha néha a bú erőt vesz rajtam, s a vér forróbban, s gyorsabban kering ereimben, magával ragadja a hamú halom egy részecskéjét — a hamú pedig erős s csipős, éget a vérben, s könyüket sajtól szemeimből. Márpedig a hamú halomból hogyan keljenek új virágok? Pedig szívem napja, a szerelem, csak viruló virágok fellett akar hajnallani — minek világítsa meg az öszveégetett virágüszköket, minek vesse bíbor sugarait a hamú halomra? — hogy azok még rémesebben látasák öszvetőredezett szálaikat; hogy ez még ijesztőbbben mutassa ormait?

260Én szerelmes soha sem leszek többé! De rendeltetésem, még is, magamat bár feláldozva is, másé lenni. Én csak tisztelni s barátian szeretni fogok. De a sok közöl kít válasszak? A legjelesebb s ideáloamat leginkább megközelítő kétség k[ív]ül Augusz.¹³⁽¹⁷⁷⁾ Én nem vagyok szerelmes belé, bár utolsó együttlétünknel, azon kis felforrás, mellyet híúság szüle, ezt el is hiteté velem. Midőn hallám, másnak jegyese a bút nem szerelem, csak kedvencz ideám vesztese szüle; minekutánna csak meggyőződés, csak ész fog választani, természetes, hogy fáj nekem, hogy éppen azt kít legjelesebbnek, s így legméltóbbnak találtam arra, hogy magam neki adjam — éppen azt kelle elveszíténem.

Ha szerelmes lettem volna belé nem foglalkoztam volna más ideákkal, mint Voyna,¹⁴⁽¹⁷⁸⁾ Riefkohl,¹⁵⁽¹⁷⁹⁾ s többek, azaz, csak azon ideával, valljon nem vólnának-e ezek is elég jelesek, hogy az öszvehasonlítást Auguszal kiállják? Szerelem nem hasonlítgat, nem hágy időt másokat észre venni — ezt tapasztalám, midőn még Gindlyt szerettem!!

Azonban Augusszal semmi — úgy hiszem, két év óta már szokhattam volna ezen ideához —

Tehát mást kell választani. De kit? Kit az ész leginkább javasol; kiben leginkább egyesül szív; ész, elvek hasonlatosága, nemes, fínom s gyengéd érzés, míveltség, helyes tapintat, túlzástól mentesség vagyon, s mind ezek felett, forró szerelem hozzám. S ez legyen ezentúl is kitűzött czéлом; —

Nemtelen volna tőlem, ábrándokon csüggve, csak magamnak élni.

Isten mentsen meg exaltatitotól! Fáj nékem még azon gondolat, férjhez menni, de hozzá kell szoknom. Tehát az kívánom, hogy másik is azt szenvedjék, mint enmagam? De jól vigyázva! Hogy valódi, mély érzést udvarlástól, múltó fantáziától megkülönböztethessek.

Ezen s illy eszméletek soká nem hagyának elalunni. Anyám aludt, s valamivel nyugodtabbnak látszott. Felkeltem; forró homlokomat a híves ablaküvegre nyomám — annyi eszme hasítá fejem — olly határozatlan valék —

Ott túl egyre harsogtak a vidor szózatok; áthallatszott a szép nemzeti nóta, közben marseillése,¹⁶⁽¹⁸⁰⁾ s ismét mások — Végre kifáradva, kimondhatlan hullámszásával az indulatoknak lefeküdtem.

Még nem alhattam egy órát. Zajgó indulatim lecsillapultak, egy vegyitéke a csendes búnak, s a boldogságérzetnek tölté keblem.

Egyszerre szunnyadozásomból kimondhatlan édes hangok ébresztenek fel — felülék — hallgatózék — serenade¹⁷⁽¹⁸¹⁾ vala. Anyám is már ébren vala félkedvetlenül, hogy álmában háborittaték, vagy tán abbeni sejtésében — melyet azonban nem ²⁶¹nyilváníta ki ennek hozója — mondá, ne nyitnám ki az iplagot¹⁸⁽¹⁸²⁾ Ezt zárva hagyám, de az ablakot kinyitám. — „Miért? Hisz úgy is hallhatod?” — Igen, de én látni is akartam, látni ki a[zt] hozá; mert valóban galant¹⁹⁽¹⁸³⁾ udvarlóim mindenkére eshetett sejtésem. Az ablakot betevém, de nem csukám.

Ama kimondhatlan fájdalmas érzetű Polonaise-t²⁰⁽¹⁸⁴⁾ játszák Parisi cigányink — olly édesen, olly búsan, mintegy beköszöntőül, a hangok majd hízelegve, majd fájdalmasan hatottak fel —

Szívem hallhatóan dobogott; alig mertem lélekzeni — indulatos ábrándaim után, belső tusáim, harczaim, az olly dús eseményű nap után — még ez is! Füreden az idén először nékem hozatik serenade — még eddig senkinek sem hoztak — tehát ebben is én, leginkább kitüntetve — Ezt követé ouverture²¹⁽¹⁸⁵⁾ Normából.²²⁽¹⁸⁶⁾ Anyám elaludt. Csendesen tapodva csúsztam a pamlaghoz, az asztal fiókját nesz nélkül kihúzá, s a szemüveget kivevém; kinyitám most ablakom, az iplagot csendesen egy kissé félre tolám, s az így nyert résen lövellém fürkésző pillantásom le. Az ablak alatti kertecskében felállítvák barna hangászink. Minden halálcsendesen; alig mertek hangolni, s az éj szent csendét az édes, harmoniateli hangokon k[ív]ül egyetlen szó, de még csak susogás sem hasítá. Harmadik darab Egressy²³⁽¹⁸⁷⁾ kimondhatatlan édesbús „kesergője” vala; valóban úgy játszva, mint Jósi²⁴⁽¹⁸⁸⁾ még soha sem játszott jobban — mintha ő is áthatva lett volna azon érzéstől, szívem meglágyítani, bús érzésit a viszonzatlan szerelmet hozónak lefesteni. Ezt követék a kellemes „remény sugárok”²⁵⁽¹⁸⁹⁾ erre a bájos Riquiqui,²⁶⁽¹⁹⁰⁾ erre a kedves Polka, s most Porticci néma²⁷⁽¹⁹¹⁾ ouvertureje, s záradékul Rákóczy indulója. Minden mintegy elővarázsolvá; nem lehet

itt indiquant²⁸⁽¹⁹²⁾ szózatot hallani; minden már előre megrendelve vólt! De ki a hozó? A kerten k[ív]ül, egy alak állott. Két más alak közelede most — ezek felé tartott most az első — de még csak susogást sem hallhattam. Azonban az első alak cigarrót²⁹⁽¹⁹³⁾ szítt — ennek világánál ösmerék Szekrényessyre. A másik kettőt ki nem vehetem. Csillagos vólt az éj, de még sem világos. Midőn a zenének vége vala, a hangászok³⁰⁽¹⁹⁴⁾ a hegynek mentek le, a három alak együtt susogott — s a mellékkapúnak tartott — kinyitám az iplagot — ismét minden csendes vala — szemeim a csillagok miliárdjára tapadt — hirtelen szél támadt, sötét felhőket úsztatott az égre s a messze láthatáron, egy pár villám kigyózott könnyen le — felingerült helyzetemben kedvem vala ebből jóslatot húzni —

262 Nyilván Szekrényessy — ne dissimulons pas³¹⁽¹⁹⁵⁾ — hívém, hogy ő; hozá a serenadeot — s az ég utána beborúl — nékem hozzon ez borút, vagy csak neki? Annyi bizonyos, hogy Anyám igen ellene van —

Még soká néztem ki az éjbe — nem tudtam, örvendjek e, vagy búsuljak? Csendesen húzám ismét be az iplagot, bezárám az ablakot, s ágyamra vetém magam —

Reggel szellős vólt, és borús. Choppe ruhám huzám, hozá selyem mantillám;³²⁽¹⁹⁶⁾ csak 8kor menénk le — Szekrényessy-vel találkoztunk. Ő, minden keresettség nélkül, mindannak mutatása nélkül, mintha pillanatával akarná mondani: igaz, mit sejtessz — csak úgy, mint naponkint, figyelmes, galant, égő vala; én őt a mosoly azon nemével fogadám, melly vele eltalálthatta, hogy rá esett sejtésem; csintalanul tekinték szemébe, s ő bizony pillanatomban ólvashatta: „tudom, te vóltál — köszönöm figyelmed” — azonban nem is emlitém a serenadeot, hisz szerénytelen lett ez vólna — s várám, kezdené ő el.

Azonban nem sokára Tölgyes[s]ynéhez mentünk fel — nem maradtunk soká. Midőn leérénk, a lépcsőknél zombori könyvkötőnkkel, Gottliebba³³⁽¹⁹⁷⁾ találkozánk. Persze mindjárt kérdém mindenki után. Bieliczky brouillirozva³⁴⁽¹⁹⁸⁾ Carolinnal, Grosschmid leányoknak semmi parthia,³⁵⁽¹⁹⁹⁾ a fiúk Pfligten Waltzerek;³⁶⁽²⁰⁰⁾ — s a t. mindent már Bieliczkitől tudok. Anyám szörnyen génirozá³⁷⁽²⁰¹⁾ magát; végre Adieut³⁸⁽²⁰²⁾ mondott, s tovább mentünk. „már hívém, velunk [velünk] jön” mondá megvetően. Ugyan, hogy lehetnék illy kevély! Házi kertükből Arena³⁹⁽²⁰³⁾ lett — Szép kis kertecskénk!

Rónayval⁴⁰⁽²⁰⁴⁾ találkozánk, ki mondá, Voynitsék⁴¹⁽²⁰⁵⁾ már felmentek, de Tercsi⁴²⁽²⁰⁶⁾ mindjár lejönne, ha tudná: itt maradunk. Felsietett hát, és Tercsivel karján, tért vissza. Fel s alá mentünk, végre leültünk. Szekrényessy, bár mellettem járt eddig, most padot húzott ellenünkbe, s átellenünkbe ült. Rónay távozott. Majd Csúzi [Csúzy]⁴³⁽²⁰⁷⁾ jött, és meglehető soká maradt átellenünkben ülven. Ezt Gludovác⁴⁴⁽²⁰⁸⁾ követé, ki nem maradt soká, s most Inkey Casimir⁴⁵⁽²⁰⁹⁾ egy padot húzott felém, s mellém ült. Ehhez nemsokára Sándor⁴⁶⁽²¹⁰⁾ bátya is társult. Az öreg Pongrácz,⁴⁷⁽²¹¹⁾ s Ürményi⁴⁸⁽²¹²⁾ tábornagy most átellenünkben ültek, Szekrényessy felszökött, s mellém ült.

263 Egy pár édes szót susogott, komoly vólt, és szerető. Nem sokára ismét felkelt, s előbbi helyére tért. Dél felé haza mentünk, Tercsit még előbb a vissza tért Rónayval haza küldvén. Mondá Tercsi, hogy a serenadeot vagy Szekrényessy, vagy Rónay Lajos hozá, mi annál hihetőbb, mivel ez most a sétán⁴⁹⁽²¹³⁾ nem is vólt; s Móritzól tudja, hogy szerelmes belém. Egy új tánczos, Frohmann⁵⁰⁽²¹⁴⁾ érkezett, s Tercsi egy cousinja,⁵¹⁽²¹⁵⁾ Perczel Móritz,⁵²⁽²¹⁶⁾ ki már igen kíváncsi reám.

Frohmannak megvallom, nem örülök. Ő akkor Collinárynál lakott, s lehetlen, hogy ne hallotta vólna ő is azon mystificatiot, mellyet akkor a balga, az írügy, a boszúló Svoboda vén Sybillák⁵³⁽²¹⁷⁾ reám kentek —

Most ugyan, ha viseletem, tónom,⁵⁴⁽²¹⁸⁾ modorom látja, tán meggyőződni fog a felől, hogy én sokkal is nemesebb, s tisztább lény vagyok — azonban tán még is csak azt hiszi: Schaden macht klug⁵⁵⁽²¹⁹⁾ — s

hogy az tán még is igaz volt, s csak most növém magam így ki — kellemetlenül ér a dolog, mert azok, kik közelebből nem ismernek tán készek leendnek Frohmann anekdotáját elhinni — de tán még is a szerencse úgy hozza magával, hogy Frohmann jó ideát kap tőlem, s nem lesz indiscret.[56\(220\)](#)

Anyám nem érzi magát egészen jól, bár a tegnapi agitation[57\(221\)](#) Szekrényessy mai igen discrete[58\(222\)](#) viselete következtében, — midőn valóban, nem mindig oldalamon vala — lecsillapúlni látszott, s ő szembetűnőleg vidorabb.

D[él] u[tán] Tölgyessyné küldé leányát, hogy ama Veszprémi dalnok megérkezett, s ő az inspektornál[59\(223\)](#) éneklend. Anyám izzené, hogy én kezdetén, ő utóbb jövend. Álmos volt, s nem akart toilletet[60\(224\)](#) csinálni. Különben vidor, s jó.

Én Tercsi véleményén nem vagyok. Bizonytal Sz[ekrényessy] hozá a serenadeot. Csak most tűnnek egy pár tegnapi mondási fel. Szíves vala számunkra egy pár szobára előlegesem megkérni az inspektort, az új fürdő épületben.[61\(225\)](#) — „Az egyik nagy, gyönyörű szoba, mindkettő parquettera,[62\(226\)](#) éppen a terasse[63\(227\)](#) fellett — milly alkalmas illy terasse serenade-ra” — veté könnyűn oda tegnap reggel. S aztán milly elmésen vala elrendezve; valóban ezt csak az teheti, ki Schodelnének[64\(228\)](#) is szokott serenadeokat [264](#)arrangirozni.[65\(229\)](#) Tegnap Vargáné[66\(230\)](#) mondá, Tölgyes[s]yné nála éneklend, s ama dalnok is, egy veszprémi kanonok kéré, engedné meg. Bennünket és sokakat hívott meg. Sz[ekrényessy] kérde, fogok e én is énekleni. Eszemben sincs! mondám. „Ne is tegye” esdeklé. Miért nem? — „Mert Vargáné vendége előtt dicsekedett már, hogy én is fogok mulatozásokba segédkezet nyújtani — s. a t.” Mily nemes büszkeség ez Sz[ekrényessy]-től; megvallom, nagyon tetszett. Ő nem féltésből mondá ezt, hanem méltó indignatióból.[67\(231\)](#)

Azonban a dalnok csak pár órára jött; az idő esős, s így Vargánéhoz nem lehet kimenni, s az inspektor szörnyűn mélyen hangolt zongorája használtatott. Resivel[68\(232\)](#) mentem oda, szerencsémre Pintérel[69\(233\)](#) találkoztam, ki azon géneből,[70\(234\)](#) egyedül a sétán menni, s még ott kérdezősködni — felmentett, engem oda kísérvén. Memlauerné[71\(235\)](#), s Saffenbergerné[72\(236\)](#) lányával, Tallián,[73\(237\)](#) Pintér s a kanonok tölték a szűk szobát — Tölgyessyné német oskolájával, gyönyörű hangjával a havasi kürtöt,[74\(238\)](#) ariat Granadai éjszallásból,[75\(239\)](#) pár dalt Stranierából,[76\(240\)](#) s még pár dal[t] énekelt. A dalnok szép romanczeokat[77\(241\)](#), s G. é[nekelt] két dalt. Végre des Hauses letzte Stunde ra[78\(242\)](#) került a sor, de nem tudván jól a szavakat, én souffliroztam[79\(243\)](#) neki. Persze, hogy engem is igen-igen kértek énekelnek, azonban részint nem tudván, hogy vagyok hangomnál, részint nem akarván magam hasonlításoknak kitenni, állítám, hogy nem tudok semmit kívülről, s hogy kottáim — bár azoknak nagyobb része hon[80\(244\)](#) hever — Vargánénál vannak. Azonban a dalnok egy pár szép romanczet, saját szerzeményeit — énekelt is — láttá, hogy értek zenéhez, s így igen sajnálá, sőt kegyetlenségnek is elnevezé, hogy nem hallatom magam. Csinos hang, meglehetősen modor; előbb színpadon volt. Azonban mindkettőnek hibás olasz oskola, sőt még az olasz szavakat sem mondják tisztán ki! Lilaszínú ruhám vala, chemisette[81\(245\)](#) ép olly szalagokkal. Anyám izzené, hoznék neki vhist[82\(246\)](#) parthiát haza. Azonban nem volt s Pintér haza kísért, s Anyámmal piquetirozott.[83\(247\)](#) Nem sokára Vojnitsné küldött, nem akarnánk e vele kocsin sétálni [265](#)menni. Anyám mondá, mennék. Ott leltem Frohmannt. Anya, ez, Tercsi, s én felültünk a négy fogatú hintóba. F[rohmann] udvarias vala, finom, s nem találkozék ama fürkésző pillantással, melly mondani látszik: tehát ez az? Én is könnyű, természetes vagyok ellenében. Leszállottunk a sétánál vissza jövetkor. Hogy a két Ronay [Rónay], s Szekrényessy tüstén nálunk temettek, világos. Sz[ekrényessy] egy bóldog mosolyal közelede, s tréfásan mondá, már hallá, milly szépen éneklék. Tökélyesen velem együtt értett[84\(248\)](#) elvemben. Vojnitsék hallották, tán nem is lesz soirée,[85\(249\)](#) mivel péntek — különben mennének — s kikértek volna — Anyám semmi esetre sem hagyott

vólna, már is soknak találá a tánczot, s kíváná nyugodnék ma ki.

Rebesgeték, hogy lesz ma soirée, azonban Tercsim nélkülem nem akart menni. Anyám küldött értem; Szekrényessy karját kínálá, elfogadám.

Nem mondhatom, mennyire tetszik ez nékem, hogy itt, hól mindig a füredi fesz, a füredi géne fellett hallottam szóllani, hogy éppen itt, olly kevés a fesz, s olly lovagi szelleműek az ifjak. Annyi büszkeséget helyeznek lovagiságokba. Majd Meskó,⁸⁶⁽²⁵⁰⁾ majd Zichy,⁸⁷⁽²⁵¹⁾ majd Fiáth⁸⁸⁽²⁵²⁾ leányok jönnek le a sétára, mennek fel lakásokba, egyedül csak Haller,⁸⁹⁽²⁵³⁾ Fiáth, Zichy karján. Így Tercsi is. Így minden zavar, minden feltűnés előli félelem nélkül fogadám Sz[ekrényessy] karját el. Míg Vojnitséktól bucsúznám, Sz[ekrényessy] már Resivel beszédbe ereszkedett, s mikor karját nyújtá, mosolyal fordúlt felém: „mit kell hallanom? — s ön még nem is szóllott nékem? — Már ma a kávéházba hallám, hogy Glasernál⁹⁰⁽²⁵⁴⁾ éji zene vala — most Resit kérdezvén, hogyan aludt a bárónő ma éjjel, ennek válasza: nem a legjobban, mert álmában háborították a kisasszonynak hozott éji zene által! — S ön még nem is szóllott nékem!” Csalfán tekinték reá. Igen, persze, mond Resi, mintha nem ösmertem vólna a t[ekintetes] urra!” „Én reám?” „Persze, hisz mindjár reá ösmertem! Szemembe nézett. „s Nagysad mit mond ehhez?” Csak kérem, mondaná meg, ki vólt a hozó. „Tehát ön nem tudja?” Hisz ön tagadja, mondám könnyűdén — „Tehát igen is, én vóltam; s desperatus⁹¹⁽²⁵⁵⁾ vagyok, hogy éppen é[des] A[nyját] zavarám általa.” Korántsem! ő csak hamar ismét elaludt. De mondja ön, hogyan hallgathatott mindeddig? „Csak látni akarám, hogy önnek egy kis örömet csináltam e vele.” Menté magát, hogy nem eshetett jobban ki, azonban itt — persze Pesten, többet lehetne csinálni! s a t. Kérde, merheti e még feljönni? — Minden esetre! — hívém, hogy Anyám tán látott bennünket feljönni, s ha most Sz[ekrényessy] távozna, hihetné, hogy géneből előtte teszi.

266A[nyám] még piquetirozott. Leültünk. Én jaconetteruhám vevém elő; — Sz[ekrényessy] tán 1/2 óráig maradt; 8kor távozott. A[nyám] nem látta szívesen, hogy ide kísért; hátha még látta vólna, hogy karját elfogadám?! Sz[ekrényessy] gyengéd, finom ember, de még sem olly magas fokon még, mint édes Atyám! Ma, midőn Inkeyék távoztak, fájdalmas észrevételeket tón ezek durvasága felett; s milly különség van még is e falusi; s a Pesti urak között. Ez tetszett nékem. Sz[ekrényessy]nél mindent a míveltség tón, de látni, hogy tán szülei házánál nem honolt finom tón, az még nem tökélyes sajátja, mivel nem született vele.

sz[ombat] 24kén Talán a tegnapi honkisirés újolag irritálá⁹²⁽²⁵⁶⁾ Anyám, elég az hozzá, ő reggel nem kelt fel. Valami 8 órakor jön Szekrényessy inasa, az ő, s Vojnitsék nevében kérdezé, hogyan van Anyám. Ez izzené, hogy jobban, s én ehhez még hozzá tevém, hogy 10kor lejövünk a sétára. Ez tervben is vólt; azonban Anyám fekvé maradt, s így le nem ment. Vojnitsné jött Tercsimmel, valami 1/2 óráig maradtak — kikértek a színházba,⁹³⁽²⁵⁷⁾ s reunióba.⁹⁴⁽²⁵⁸⁾ Ma grand gouter⁹⁵⁽²⁵⁹⁾ van Andrássynénál⁹⁶⁽²⁶⁰⁾ is. Ebédre Anyám felkelt. D[él] u[tán] fehér batiste claviebe vetém magam, mellynek új teste valóban hasonlíthatlanúl áll; rövid újakkal, chemisette s sárga szalagövvel. Így Vojnitsékhoz, s ezekkel mentem. Az első padba ültünk. Én készakarva a nő, s Tercsi közé. Tercsi biztatásomra — valljon hazudand e a cigány — kérdé az egyik barnát, ki csináltatta tegnapelőtt a zenét a Glaser háznál. — „nem tudom, vólt a válasz; tán Jósi tudja” — Ő csalfa! — A Czimbalmos előttem ült, s egyre gyönyöködtete solojival⁹⁷⁽²⁶¹⁾, mellyeket, pour son amusement⁹⁸⁽²⁶²⁾ játszott. Végre kezdődött a zene. Szekrényessy lépett a terembe; köszönte. Tercsi magához hívá; ez melléje ült; kérdé, nem tudja lesz e ma soirée, vagy az urak mind kün vannak e András[s]ynénál?

Csak Haller, Csúzy, s Inkey, Fiáth s a Zichy grófok; mi többien mind itt vagyunk. Én a grófnő meghívását el nem fogadám, mivel tüstint színház után haza utazom. A postát már megrendeltem. Meg valék lepetve, de semmit észre nem vetetvén, könnyedén mondám: ön utazik? de miért? — Éppen akkor jött vólt

Babory⁹⁹⁽²⁶³⁾, egy gyönyörű olasz phisionomiájú fiatalember, kire már előbb Tercsi figyelmeztetett — Voynitsnéhoz; Tercsi átbeszélte hozzá. „Miért? mond Sz[ekrényessy] égőn. Miért legyen oly örült, még tovább itt mulatni? Miért tegyem magam még szerencsétlenebbé? Önt kerülnöm kell, mivel meg nem lágyíthatom! — S aztán még gúnyolni is!” — Gúnyolni? „Inasom által megizzeni, 10kor lejönnek, én lig várok, reméllek — de napom csak nem tűnik fel!” — Lelkemre, le akartunk jönni, de aztán A[nyám] mást határozott, s Voynitsék ágyban lelék még őt, kérdezze csak Tercsit. — Önnek igazán szándéka elutazni? „Tüstént a darab után; a postát már megrendeltem.” — Ez allatt a darab kezdődött. Figyeltem kezdetén, de utóbb ábrándimba estem tudtomon k[ív]ül. ²⁶⁷Komor levék. Nem csak hiúságból sajnáltam, hogy Sz[ekrényessy] elutazik. Hiúságból, mert annyira kitüntetés, ez által kitűnővé tesz az egész fiatalság előtt — senki sem tánczol annyit, mint én, senkinek [nem] udvarolnak annyian, mint nékem — s mind ezt Sz[ekrényessy]nek köszönhetem, ki mint maitre de plaisir¹⁰⁰⁽²⁶⁴⁾ animirozza¹⁰¹⁽²⁶⁵⁾ őket. Ki lesz Anna báli cotillon tánczosom? Azonban én azt hiszem, Sz[ekrényessy] több, mint közönséges ember, s így igen sajnálnám, hogy illy gyors elutazta megfoszt az alkalomtól, vele közelebb megösmerkedni, elveit kiö[s]merni, nézeteit megtudni — Egy elmés barátom társaságát nélkülözendém — je tombais en reverie¹⁰²⁽²⁶⁶⁾ — magam sem tudám. Sz[ekrényessy] ezt észre vevé, s tréfásan kérdé, mi vala az utolsó szó — valóban, nem tudtam. — „De ön olly komor, olly gondolkozó, mi baja?” mond ő részvétellel. Anyám nyugtalanít, mondám magam öszve szedve. Most Zichy grófnő jött, s Sz[ekrényessy] felkelvén, megkinálá helyével. Gludovác, Rónay Lajos valóban keveset láthattak a darabból, egyre engem szerencsétlenség pillantásaikkal. Sz[ekrényessy] igen délicate¹⁰³⁽²⁶⁷⁾ vala, semmikép feltűnő pillantgatásokkal. Zichyné mondá, csak thea lesz. Lendvay¹⁰⁴⁽²⁶⁸⁾ valóban remekül játszott. Feszült figyelmem minden felléptével, — de leléptével ismét vissza estem merengésembe. A darab végével a többi urak közt Sz[ekrényessy] is kikisért. „De ön olly merengő vólt!” — Anyám hogyléte nyugtalanít — mondék kikerülve. Sz[ekrényessy] azon figyelemmel vólt, hogy kedvencz darabimat játszatá a közök alatt. A kápolnánál¹⁰⁵⁽²⁶⁹⁾ mondám Sz[ekrényessy]nek ne utazzék. Mélyen tekintett szemembe. — „Komolyan mondja ön azt?” Csak nem tréfából utazik ön? „Hogyan is! hogyan is utazhatnék önnek e szavára? s hogy megvalljam: nem is vólnék képes, öntől válni — hisz minden percz önnek közelében kifejezhetlen becses előttem. Csak utazni akartam, mivel hívém, gúnyol ön; csak azért magam elszakítani öntől, mivel hívém, bolonddá akar tartani — óh én maradok, mivel ön engedí!” Égőn tekintett szemembe; bődög volt, csakhogy közelemben tűröm. Csak boszankodom, hogy merengésemet észre vevé — ez sejtésekre adhat neki okot. Voynitsnénál dámák valának; így csak Tercsi s én kocsiztunk ki. Egy tréfánk nem éppen rosszúl, de még sem kívánságunk szerint sült el. Tudtuk, hogy Fiáthék Andrásynénál vannak, így vak látogatással akartuk a terhes visittet¹⁰⁶⁽²⁷⁰⁾ tenni. Azonban az inas a mellett álló Kóros házba ment, s Horváth Péter¹⁰⁷⁽²⁷¹⁾ előnkbe futott — il faut faire bonne mine a mauvais jeu¹⁰⁸⁽²⁷²⁾ — semmit észre nem vétette kiszöktünk a kocsiból, s így hát itt tettünk látogatást. Késmárky leány hólnap fel jön a reunióba; hólnapra várják Nagy Ilkát¹⁰⁹⁽²⁷³⁾ is. Tercsi olly fellette délicate vala, hogy meg izzenetet hagyott ²⁶⁸Fiáthéknál, hogy Horváthék ne sejsék a tévedést. Büszkén galoppiroztunk ismét haza.

Tercsi olly kedves lény! mennyi ész, szív, milly nemes szabadelvűség, a női gyöngédség legkisebb megsértése nélkül. Mennyire értjük mi egymást! milly hasonlóak elveink! Mindketten panaszkodtunk a sors igazságtalansága fellett, melly — közel lakván egymáshoz — soha, most pedig, öszve hozott, hollott ismét korán kell elválnunk — Tercsi kért ne venném rossz néven, ő egy gyűrűt adand emlékül — haza érve, újamra húzá; hit, remény, szeretet. Ezen egyetlen éltetőnk, ezen legnemesebb itt is, túl is! Perczel Mórítzot leltük hon. Egy várt tárgynak első látásánál való kíváncsisággal, de — mint fínom ember, semmi tolokodással muttattatá magát be. Druszám¹¹⁰⁽²⁷⁴⁾ daganata felpattant, s így sokkal jobban van. Végre a teremnek vettük utunkat. Elszörnyedtem. Csupa víz a padlat, csak most mosatott fel. Vendégek gyéren mutatkoztak, ifjak közül senki. Tán nem is lesz semmi? Midőn a színházból jöttünk, Anyám a sétán vala.

Mondá neki Tercsi, hogy Zichyné mondá, csak gouter lesz kün. Komor vólt. „Csak fel ne üljenek, hogy azután jól kinevessék!” Sz[ekrényessy] mellette maradt, kocsizni nemigen akartak velünk, mert híves vólt. Most a terembe lépvén, A[nyám] jóslata szörnyűn túnt fel előttem. Bárcsak fehér ruhámat ne húztam volna — de éppen az olly feltűnő. Leültünk közönséges helyünkre; én kettőjük közibe. Azonban lassanként csak beszállongottak a némberek,¹¹¹⁽²⁷⁵⁾ s jöttek az ifjak is, kik közt sok ösmeretlen. Rónayék tüstint felkerestek, Babory, Balla,¹¹²⁽²⁷⁶⁾ Frohmann, is székeink megé állottak. 3 új tánczos. Azonban mind eddig se zene, se Szekrényessy. Az estebédnek már végén vala már majd mindenki. Hát talán még is elutazott? Vagy Andrássynéhoz marasztották? Végre csak belép. Hozzám repült. „Il se faut faire désirer!”¹¹³⁽²⁷⁷⁾ mondám csintalanúl. „Ne gúnyoljon mindég!” mond Sz[ekrényessy] keserűen. Tüstént körüljárt, s csak hamar világitaték a terem, s jött a zenészkar. Gludovác, s Nagy Leo¹¹⁴⁽²⁷⁸⁾ társalogtak addig velem. A tánczot Sz[ekrényessy] kezdé velem. Miért nem játszák soha a Riquiquit? — S en effet,¹¹⁵⁽²⁷⁹⁾ Sz[ekrényessy] velem tánczolá elő a francaiset,¹¹⁶⁽²⁸⁰⁾ a kedves Riquiquin. Estebéd alatt átellenben egy szép barna férjfiú ült. Tercsi mondá, Szakátsy¹¹⁷⁽²⁸¹⁾ színész. Első keringő után közül járván, Lendvay egy hosszú pillanatával találkoztam. Valahányszor mellette elhaladék egy kíséző pillantást nyerek. Sz[ekrényessy]nek mondám: hisz az Lendvay? „Igen, ösmeri ön ötet?” Csak játékból.¹¹⁸⁽²⁸²⁾ „Én őt jól ösmerem, s ha kívánja, tüstént bemutatom önnek.” Köszönöm. „De miért nem, ő olly fínom tónú, hogy a legjobb társaságba beillik, modorja olly noble¹¹⁹⁽²⁸³⁾ — Köszönöm, de a világ is noble — „Igaza van önnek! a világ mindent mindjár félremagyaráz — de hát ön nem ösmerete előbb!” mondá fürkésző ²⁶⁹pillantással. Talán sejté, az vólt a Budai hős,¹²⁰⁽²⁸⁴⁾ s most nyugodtságomból látá, hogy csalatkozáék. Ezen thema¹²¹⁽²⁸⁵⁾ hosszabb beszédre ada alkalmat. Valóban nevetnem kelle, midőn Tercsivel járék, másfelől Sz[ekrényessy] elől Rónay Lajos, hátul Gludovác körzének. Hogy roppant sokat tánczoltam, nem is kell említenem; Kupritz¹²²⁽²⁸⁶⁾ ismét minden második tourt;¹²³⁽²⁸⁷⁾ a többi urak is, köztök sok idegen, versengve tánczoltak; mindenki iparkoda, ez estét brillantá,¹²⁴⁽²⁸⁸⁾ animirozottá¹²⁵⁽²⁸⁹⁾ tenni, hogy mutassák a voléának,¹²⁶⁽²⁹⁰⁾ nincs reá szükségök.

A padlat megfoghatlan gyorsan száradott, s olly sík vala, mint a tükör. 10kor Anyám küldött értem. Nevetnem kelle; ösmerősím serege, elől Sz[ekrényessy] körzék Resit, s hozzám nem ereszték. Anyám izzené, tánczolnak e? s hogy e? — igen brillante; Etelka ki legfényesb tünemény; ő elótánczosnék; nem ereszthetjük el; a báróné csak nyugodt legyen; nem fogja magát meghűteni; tánczolnak tánczolnak!” — Ezt kiálták mindnyájan egy torokból. A kedves Polka követé Resi ajtón kitolását. Végre Cotillonra került a sor, mellyet természetesen Sz[ekrényessy] tánczolt el. Bízay [Bízay]¹²⁷⁽²⁹¹⁾ hozzám repült. „Bravo! mint előlejtősné; s mindig mint a reunió csillaga!” A Polkánál Inkey Sándor lelépé kissé ruhám — igen, Ineky; a két testvér megszökött Andrássynétől, és silány reuniókat keresi fel; mondák, hogy ott halálíg únalmas. De hogy fesse meglegpetésünk, midőn Cotillon alatt, Semsey,¹²⁸⁽²⁹²⁾ Fiáth, Csúzyék belépnek — s magokat tüstint feltalálva, a cotillonba állottak? Éppen nagy chaine¹²⁹⁽²⁹³⁾ következett. Csúzy Pali kezemet megnyomá, s erősen rázá, örömmel kiáltván: „jó estét Etelka!” — Ez szívesség! — Vargáné egy szép fiatal özvegnével, Vajdánéval vala jelen; Semseyné kérdé, ki az elótánczosné?

3/4 1kor indúltunk haza. Vojnitsné a fél sétatérig kísért; addig is én Sz[ekrényessy] karján, de tovább nem engedém menni, mert esőzni kezdett. Tovább folytattuk utunkat. „óh gyorsan megy ön!” panaszlá Sz[ekrényessy] kezemet szívére nyomá: „ah Adéle!” s ajkíra húzá. Mit mondott mindent? hogy szeret, hogy imád, hogy átkozza sorsát, melly őt ide hozá — s a t. Szívem erősen dobogott. Szinte félni kezdék. De Sz[ekrényessy] fínom ember. Az ajtóhoz érve, azt hívém, nem is akar többé távozni! kezemet még egyszer szívére húzá, s egy égő csókot nyomott kezemre, s aztán olly ²⁷⁰gyorsan távozott, hogy alig vala időm kendőjét, mellyet ismét nyakamra tekert, néki visszaadni.

Valóban tréfás vala Sz[ekrényessy] s Gludovác szorgoskodása; ha inni akartam, az egyik repült

visszatartóztatólag hozzám; az ablakba állottam, a másik esdekle: távoznék — mindkettőt Gouvernantenak¹³⁰⁽²⁹⁴⁾ nevezém el. Felérve vigyázva nyitottuk ki az ajtót; kün levetkőzém, becsúsztam lassan, bijouimat¹³¹⁽²⁹⁵⁾ levévén, ismét ki. Resi mondá, hogy Anyám igen nyugtalan vala. „Csak Sz[ekrényessy] ne kísérje őt!” mondá. — Ugyan bizony? Nem is akará, hogy Vojnitsék kísérjenek, mert tudá, akkor Sz[ekrényessy] is velünk vólna. Megköszönném! a sétán Resivel egyedül menni késő éjjel? a félelem megbetegített vólna! Szerencsésen, s csendesen lefeküdtem a sötétben. Alig fekvék, ébredte fel Anyám. „Etelka itt vagy?” Tevém, mintha ébrednék. Mondám, 11kor jövék haza. Beszélém, hogy Koroséknál valánk; hogy Vojnitsék az udvarig kísérték, s innen egyedül Resivel jöttem fel. „Hát Sz[ekrényessy] is veletek vólt?” „Igen 4-5 más úrral.” — Azonban csak Babory, s Rónay valának velünk. — Fürkészön kértett még Sz[ekrényessy] iránt; én nyugodtan válaszoltam. — Sz[ekrényessy] mondá nékem, hogy Anyám 7-ig a sétán maradt; ekkor haza kíséré őt s innen Arács¹³²⁽²⁹⁶⁾ felé sétált, hól Schmerzing[ge]¹³³⁽²⁹⁷⁾ találkozott, kit nagy nehezen be persuadált¹³⁴⁽²⁹⁸⁾ Andrássynéhoz; s ezért is jött olly későn fel. Csúzy legnagyobb őszinteséggel vallá nékem meg, cotillon után hosszasan beszélvén velem, hogy halálíg únatkoztak; táncoltak is ugyan, de 9 tánczosné került 7 tánczosra, s kicsiny is vólt a tér. Legkisebbé sem bánom, hogy nem valánk híva, de azért mégis udvariatlan vólt Andrássynétől. Én hogyan mulattam? Gedankenstrich!¹³⁵⁽²⁹⁹⁾ De soká nem fogok elaludhatni. Sz[ekrényessy] mondám, még soh se valék confus.¹³⁶⁽³⁰⁰⁾ „Ó bár én tehetném önt kissé confusá!” S valóban, ő minden erejével azon van — s egy kicsint tán már sikerült is neki: — Valóban fejem már zavart, lávaként ömledező vallomásai által — Voynán k[ív]ül még senki sem szeretett olly forrón — s éppen az ad point-ot¹³⁷⁽³⁰¹⁾ a dolognak, hogy Anyám olly annyira, s olly igaztalanul ellenem van.

v[asárnap] 25kén Ma 8 napja ama famosus¹³⁸⁽³⁰²⁾ tihanyi parthiának. Kürtyvel¹³⁹⁽³⁰³⁾ gyakran szóllok Csetkéről¹⁴⁰⁽³⁰⁴⁾ — igen kedveli, s dicséré. Reggel lejövénk a sétára. Horváthékkal szóllottunk. Nem sokára misére harangoztak be. Anyámnak Memlauerné csinált helyet a 3ik padban. Az egyik Meskó lány hozzám jött, s magokhoz hitt. Mise után Meskónéval találkozám, ez velünk sétált — Anyám egyre nógata keresném fel leányit — nem akarok az almába harapni! Csak Tercsimmel maradok.

271Késmárky kis[asszonnyal] soká beszélgettem. Minden pillanatban várják Ilkát. A tegnapi honkísérés igen járt fejemben. Tercsimnek irék reggel egy czédulkát, mondanák úgy, mint én beszélém. Az okos lány már előbb Pintér által kérdeztetvén avec quelque méfiance,¹⁴¹⁽³⁰⁵⁾ kivel jövék haza? egészen természetesen mondá: „hát velünk!” Szekrényessy csak utóbb jöve. Igen délicate vala; semmikép sem tolakodó. Gludovác, Frohmann, Rónay, Babory, igen körzének — Lendvay Lászlónéval¹⁴²⁽³⁰⁶⁾ sétált. Egy pár figyelemteli pillantásával találkoztam. Valóban örvendetes az elegancet tournurében¹⁴³⁽³⁰⁷⁾ látni.

11kor kísére Anyám haza. Anyám excusálá¹⁴⁴⁽³⁰⁸⁾ magát. Igen fínom vala Sz[ekrényessy]. A barriérenél¹⁴⁵⁽³⁰⁹⁾ leóldá a kulcsot; az udvaron egyedül szaladtam fel. Rózsaszínűn bélelt mullruhámra csak most varrám. Anyám 12kor jöve haza. 1kor értünk jött Vargáné kocsija. Kün találtuk Barczánét¹⁴⁶⁽³¹⁰⁾ leányával. Vajdánét bátyával, Korcsmárossal; jöttek még Hugon[n]ay,¹⁴⁷⁽³¹¹⁾ Bízay [Bízay], Nagy Leo, Szekrényessy, Szunyogh.¹⁴⁸⁽³¹²⁾ Vargáné okos asszony; észre vevé Anyám mint kedveli a grófit,¹⁴⁹⁽³¹³⁾ s antipathiáját¹⁵⁰⁽³¹⁴⁾ Sz[ekrényessy] iránt; kérdé, melléje ültessen e? kérem: ne. Éppen ebéd előtt Sz[ekrényessy] hozzám közelede. „Csak reménylem, olly kegyes lesz —” én azonban el nem várom, s kiszöktem. Barczáné, s Hugon[n]ay közt ültem. Igen szives valék evvel, a nélkül, hogy előző lettem vólna. Sz[ekrényessy] átellenembe jutott; beszédes vólt Barcza kis[asszonny]al, azonban égő pillanataival gyakran találkoztam. Félttem, hogy ezek észre vétetnek, s tán azok viszonzása supponiroztatik,¹⁵¹⁽³¹⁵⁾ s többé át se néztem. Ebéd vége felé múltkori themánk: az emancipatio¹⁵²⁽³¹⁶⁾ került elő. Nagy ismét ellenünk vitatkozott. Pártunkon a kis Szunyogh is vala. Sz[ekrényessy] Nagy részén. „Csak nem kell túlozni a

dolgot: fogok én önnek okokat mondani, mellyek meggyőzendik”. „Kérem” S most mondá, mikép fő czél, hogy vérök a keresztényekével keverődjék. „Így a keresztények vére is megromoljon?” mondám gúnnyal; komolyan. Sz[ekrényessy] szemrehányólag tekintte reám. Végre annyira vitattuk a dolgot, hogy Sz[ekrényessy] is megvallá, mikép Széchenyinknek¹⁵³⁽³¹⁷⁾ tökélyes igaza vala, a Pest megyei gyűlési beszédében, mellyben állitá, hogy az emancipáció létesültével a nemzet zománczát veszítendi.

Ebéd után csintalanul mondám Sz[ekrényessy]hez: ellenségem! — „én e? — ön azt tette velem ma, mit még eddig senki — elvemet megváltoztatta; én önnek meggyőződésemet áldozám fel, s önnek pártjára állottam.” Mondá melegen. — „Ön belőlem mindent tehet!” tevé égőn hozzá. Bizay nevetve jött. — „Ugyan az a kis ²⁷²Szunyogh rettentően szerelmes önbe! magán k[ív]ül kérde engem: ugyan ki az a derék, az a mennyei leány? — hisz mondom, Nagysád mindenkit confusá tesz!” — Ez egy, igen tetszik nekem Sz[ekrényessy]ben, hogy nem olly bolond féltő. Tegnap milly bődög vala ő; minél inkább kitüntetnek, fáitiroznak,¹⁵⁴⁽³¹⁸⁾ udvarolnak, annál inkább örvend, annál büszkébb ő. Ez ugyan talán kis hiúság, de a közönséges, s házias életben egy ritka, megbecsülhetlen kincs.

Ebéd után Anyám, Hugon[n]ay, Nagy, Korcsmáros, s utóbb Bizay vhisteztek. Engem zongora mellé expediáltak.¹⁵⁵⁽³¹⁹⁾ Nem vóltam hangomnál. — fantaziroztam.¹⁵⁶⁽³²⁰⁾ Sz[ekrényessy] ódálamon ült. Egyszer kezemet fogá meg, szivére, ajkihoz nyomá; hangja remegett, szemei szikráztak, legnagyobb hevültségben vólt. „Adéle! kedves Adéle! én önt szivből szeretem!” Ezen pár egyszerű szót úgy mondá, hogy valóban inkább lehet ezeknek hinni, mint sok czifra mondalmaknak. — „Lássá Sz[ekrényessy] —mondám szívesen — én önt nem akartam biztatni; én nem tudok szerelmes lenni; higye el, jobb szeretném ha égő tűz pusztitná keblem, mint ezen érzés nélküli, hideg állapotot — higye el, ez nem tesz bődögá! — s én még sem segíthetek rajta!” „Ah!” sóhajtá, s felszökött üléséből. — Vojnitsné, s Tercsi, egy sereg fiatal urakkal jött; Tihanyra kocsiztak, bennünket is akartak persuadálni, vagy legalább engem kikérni.

Anyám félt a borús időtől. Sz[ekrényessy] így nálunk maradt. Beszélém neki az eseményt a honkiserés végett. Igen keserítve vala, lovagiságába lett bizalmatlanság által; mondám neki, hogy koránsem az, hanem nálunk étiquette¹⁵⁷⁽³²¹⁾ nem engedi meg, s azért Anyám itt sem akará! Kelle néki ezt mondanom, hogy pancsba ne hozzon. Eszembe jut, egy múltkori tévedés. Szerdán Sz[ekrényessy] mondá, Annára¹⁵⁸⁽³²²⁾ nem marad, kell néki engem kerülni. Éppen táncz után sétáltunk, Sz[ekrényessy] fel vala hevülve, s egy déclaration¹⁵⁹⁽³²³⁾ követé a másikat. Használám a pillanatot: Annára hogyan állunk? „Hogyan állunk? — hát úgy, hogy én önt szivem mélyéből imádom!” mond ő. De én azt kérdem mondám mosolygva, kitérve, hogyan állunk Annára? „Hja Annára?! én azt nem hallottam vólt — s így e tévedésből önnek azt mondám, mit érzek, mi szivemet nyomá — e tévedésből ön mindent tud!” Sz[ekrényessy] ma mondá: „Anyja sokkal inkább kedvez nékem; annak inkább kegyében állok, mint önében.” — Csak azt ne higye, mondám belevágva, akkor igen csalatkozik; bizonyossá tehetem önt, hogy igen téved — csakhogy én nem mutatok többet, mintsem érzek!

Végre befogtak. Chemisettemet tűzém. Barczáné mondá leányának, segítene, mert mondá, befűzve bajos. — „Ó köszönöm! mondám könnyedén — az én fűzése, nem alkalmatlan” — „s mutatóm, milly könnyen valék fűzve. „S nem is olly rettentően vékony!” csudálá a nő. Sz[ekrényessy] mondá: „ön most útkocsimat látandja; most csináltattam csak; igen kényelmes — ó! ha önt ragadhatnám most vele Pestre!!”

Hozzá Vargáné, s urak ültek, mi Barczáékkal. A sétán három kocsiból kiszállottunk. Fel s alá mentünk. De híves vala. Resivel lerendeltünk meleg ruhákat. A patikánál éppen vevém crispine-em. Alig haladunk pár lépést — Anyám felkiált: Ah! Riefkolh! — s ²⁷³valóban, ez őt üdvözlé. Remeken hajlottam előtte meg. A

gúny, a hidegség, a dédain¹⁶⁰⁽³²⁴⁾ egy nemével; a legfeltünőbb részvétlenséggel. Derra¹⁶¹⁽³²⁵⁾ vala vele. Igaz! már reggel Horváth Pepivel¹⁶²⁽³²⁶⁾ beszélgettünk, ez most is velök vala. Tüstén hozzánk társultak. Sz[ekrényessy]vel igen szíves valék, hogy lássa, nem vagyok hősnő. Azonban ez csak hamar eltűnt. Leültünk. Riefkolh mellém; Derra másfelől állott. Evvel szíves valék, mint mindig. Mondá, tán jövő héten bejön. Pestről szóllottunk, s hogy már milly rég nem láttuk egymást, s a t. Ő mint udvarló, én mint barátnéféle. Riefkolh kérde, Dorfner mondá a kézcsókát? — mondá is, hogy D[orfner] írja neki; Füredre jövünk; de a zavarodás egy nemével hozzá tevé, hogy meg nem határozóan az időpontot, nem tudá, itt lel e bennünket. Ne félj! bizonytal nem vétetem veled észre, hogy tudom, még is csak értem jöttél!

Mondám neki, hogy Bezerilde meglátogatott. — Ő egyáltalán olly genirozott, olly mal a son aise¹⁶³⁽³²⁷⁾ vólt ellenemben, s én könnyűséggel, fínom, de közönyös tónommal mind inkább decontenanceirozám¹⁶⁴⁽³²⁸⁾ őt. Tudja ég hogyan, de csak azon themára: érezni, vergődünk. Egészen könnyűn mintha nem is reá czéloznék vetém oda: hiszem, hogy férjfiak nem is tudnak állandóan érezni.

„Pedig ön csalatkozik!” mond ő melegen, azon sajátságos pillantással, melly olly hódító nála — de engem még is hidegen hagyott — egészen ismét azon ömledező hanggal, azon meleg tüzzel accentjában,¹⁶⁵⁽³²⁹⁾ melly előttem olly ösmeretes — mintha elfeledné önmagát, el azon szándokát: részvétlenségemet gúnyval fizetni vissza — „higye el! mi állandóan tudunk érezni! — Azonban vannak alkalmak, midőn az ész a szivet meggyőzni iparkodik, hogy érzése csak emészt; midőn az érzést keblünkéből kiirtani parancsolja az ész!” Egészen elmélyedt e taglalásba. Meleg lőn, bús, s egy párszor sóhajtott is, s keserűek valának szavai: — Ő hozzám szóllott, egészen mint szerencsétlen szerető, ki még nem feledett el, s hiába törekedik részvétlenséget affectálni,¹⁶⁶⁽³³⁰⁾ gúnyba takarni keserűségét. Én csak hallgattam. Ő is elnémult, s maga elejébe merengett. Tisztán láttam, melegebben szeret mint valaha — mint Dorfner is mondá! — azonban sértett hiúsága ismét felébredt benne, s ő ismét felvevé azon tónt, mellyet a farsang ólta — Donna Dianna ellen — ellenemben használ.

Kérde, mit csinál litteratúrám?¹⁶⁷⁽³³¹⁾ De ismét a gúny egy nemével. Könnyűn válaszlam, hogy ismét dolgoztam. „Új? hisz ez nagyon szép!” Hogy azonban ne talántán higye, hogy hidegülése felletti búmban, tán valami kesergi¹⁶⁸⁽³³²⁾ nótát férczeltem öszve, könnyűn oda vetém, hogy egy víg novellát. — „Na, ön itt ismét feléledhet! csupa magyarok!” — Örvendek is neki. — Többekről szóllottunk még. Ez allatt megpillantám Nagy Ilkát, Horváthékkal. Oda futottam. Örvendtünk viszontlátáson. ²⁷⁴Hozzán jöttek, s ültek. Derra, Horváth, Korcsmáros felállván, helyt csináltak. Riefkolh mellettem maradott. Nem sokára nevetve jött Szekrényessy. Fáy¹⁶⁹⁽³³³⁾ változatait hozá. Megnézém, nem vólt benne semmi irat. Persze, magyarul szóllottunk. „Ó ha ön tudná, mit izzen önnek bátyám! kezét csókoltatja, s valakit bepokolni szeretne!” — s tovább nevetett. Nem kérdék. Nyilván bátya előtt dicsére Sz[ekrényessy] levelében, s ez sejtván a veszedelmet, őt bepokolni, azaz visszahozni kívánná. Riefkolh félig csudálva félig gúnyval nézett Sz[ekrényessy]re. tüstént észre vevém ezt. — francziául kérék Sz[ekrényessy]t, hozna egy padot. Tüstén teljesité. Igy az urak leülhettek. R[iefkolh] arca valóban classikai¹⁷⁰⁽³³⁴⁾ vala. A sejtett durva magyarnál franczia szókat hallani, annyira meg lepé őt, hogy ezt nem masquirozhatá.¹⁷¹⁽³³⁵⁾ Diadalmaskodtam. Míg ő szeretett, soha [nem] gúnyolám őt, de most, hogy ő fiant dépit¹⁷²⁽³³⁶⁾ annyit vétett már ellenem, már annyira megsértett, én is gúnyolom őt, olly pallástban azonban, hogy észre nem veszi; a legszúrósbb dolgokat, mintegy történetesen vetem oda. Kéntelen ő a némbéri ügyesség előtt meghajolni; s magát meggyőzőttnek érezni. Nem sokára távozott is Derra s Horváth[t]al.

Mi még egy ideig ülve maradtunk, míg esőzni kezdett. Ekkor Horváthék Ilka lakására, mi az új fürdőházi terassera menekültünk, míg Sz[ekrényessy] a ma, az én tiszteletemre — Anna név alá burkolt — arrangirozott tűzjáték után látott. Frohmannt Vojnitsékhoz expediáltuk. Tölgyes[s]yné a terembe ment. Mi

is kérdeztettük Vojnitsékat; de nem mentek. A kapuban Perczelné,¹⁷³⁽³³⁷⁾ Bonyhádról¹⁷⁴⁽³³⁸⁾ ült. Anyámnak széket hozatott, én pedig niéceével,¹⁷⁵⁽³³⁹⁾ Rosty Julival beszédbe ereszkedtem; hogy ezt ügyesen Augusztra fordítám, természetes. Juli állítá, hogy soh se vólt valódian Agnesba¹⁷⁶⁽³⁴⁰⁾ szerelmes; s annyira, s olly igazságosan dicséré, mikép örömmel hallgatám, s folytatám beszédét, persze, semmit észre nem vetetve. Végre Kováts Mari is bekeverte magát, ama nevetséges, elbizott leány, ki a múltkor olly minden női politika, hiúság s finomság nélkül panaszkodott a fellett, hogy az urak a csak nemes kis[asszonyok]kal nem is tánczolnak; ha a volée már fáradt, persze, ezek is jók; aber da pfeif sich darauf!¹⁷⁷⁽³⁴¹⁾

Végre sötét lón, s Lászlóné engagirozott¹⁷⁸⁽³⁴²⁾ az ő mostani, s a mi jövendő szobáinkba, néznők onnan a tűzjátékot, mert Anyámnak nem vala kedve a híves esten, a nyárfa parkba menni, hova már számtalan padok vittettek. Ilka is most jött, s igen kívánna le menni, de nem találtunk garde des damesot¹⁷⁹⁽³⁴³⁾, mert Horváthné is félt a hívségtől — felülről meglehetősen láttuk, csak hogy nem vólt szemüvegem. Nagyon tetszett nékem. Különösen a fent, magasban felpattant, s leszórt különszínű csillagok. ²⁷⁵Csak hogy a pointe elveszett! Lent ülni, s dicsérettel az arrangeurnek¹⁸⁰⁽³⁴⁴⁾ örömet csinálni!

Végre mindnyájan a terembe mentünk. Nagyon tele vala, mert sokan innen is nézték a tűzjátékot. Gludovác, ki a sétán is már igen hosszasan társalga velem, helyt csinált nekünk, s éppen Fiáthék ellenébe jutottunk. A leányok mindjár magyarul szóllítának, mire Anyám kérde, kik, s anyokkal beszélgetni kezd. Vojnitsné is csak hamar jött, s Tercsi mellém jutott. Végre az ifjak, s így Sz[ekrényessy] is jövének. Nem sokára kezdődött a táncz. Egy asztal expediatott a másik után el, s előképét láttuk a hólnapi bálnak, melly alig lesz népesebb a reuniónál. Riefkolh első tánczát velem tánczoló. Derra igen szorgalmasan tánczolt velem, Kupritz, mint mindig, minden második tourt. Egyszer mellettünk elrepült. „Ha valaki ma elesik, hát ez az!” mondám Anyámhoz. Két percczel ezután igen szerencsésen; avec beaucoup de decendre¹⁸¹⁽³⁴⁵⁾ ott feködt Barcza kis[asszony]jal. De milly vala meglepetésem, midön felszökik, helyére viszi, s tüstént előttem meghajol. Valóban nem tudtam, merjek e? — s minden esetre merésznek találám tőle — azonban nem mutatám neki félelmeim — s Isten neki! s olly szerencsésen körülrepültük kétszer a termet, mintha ő épen csak mutatni akarta volna. jha! ilyen tánczosnéval könnyű!

Egyszer Riefkolh Tallián Sidyvel¹⁸²⁽³⁴⁶⁾ tánczolt; a leány coquette¹⁸³⁽³⁴⁷⁾ pillantást vettett utánna. „Ki vólt ez?” kérdé Semsey Sarolta¹⁸⁴⁽³⁴⁸⁾ egy hautaine¹⁸⁵⁽³⁴⁹⁾ mosollyal. „Egy tiszt; nem tudom nevét!” sugá fontosan Sidy. Már nyelvemen vólt neve — azonban mit keveredjem belé! Gyönyörű leányka ez a Sidy. Új tánczosink közt feltűnt Gerliczi báró,¹⁸⁶⁽³⁵⁰⁾ s Mérey,¹⁸⁷⁽³⁵¹⁾ Polkát játszottak. Jött famosus tánczosom, Riefkolh. Szinte jól esett! Ezután Derra, ki majdnem kizárólag csak velem tánczolta tourait — Ezt Sz[ekrényessy] s végre hozzám futott gratios¹⁸⁸⁽³⁵²⁾ Rónaym. Ismét mindenki szeme elállott, nagy csudájú táncunkon. De igaz, nagyságunk, növésünk igen öszve illik, s hiszem is, hogy csinosan tánczoljuk. Ezt követé francaise, mellynek nagy colonneját¹⁸⁹⁽³⁵³⁾ Sz[ekrényessy] velem előtánczoló. Ez után Riefkolh gúny nemével mondá: „ej! mit nem tesznek önből a fürediek! Sopront ön soha nem szerencsélte francaiseal.” — Vegyes tánczok követték ezt; míg ismét francaisera került a sor. Fix tánczosom, Schmerzing nem vala itt, s szépen ülve maradtam. Vigaszomra a szép Fiáth leány is ült, e bútársnémhoz ültem, s vígan elcsevegtük sértett hiúságunkat. Anyám valóban annyi égardal¹⁹⁰⁽³⁵⁴⁾ lehetett volna, ez ülve maradt táncz után még egy vígabbat elvárni — azonban megtiltá, tovább tánczolnom. A kociért már küldve vólt, azonban Tercsim, s az előszer megjelent druszám, mégis tánczoltak. Komor valék. Midön múlt péntek ablakomra támaszkodva, búsan látám túl a lebegő termeteket, keserűen hallám át a ²⁷⁶melodiás¹⁹¹⁽³⁵⁵⁾ zenét, avval biztattam magam: annál vígabban leszek mai estén — s íme! — megcsalatkoztam! Az emberek így ugyan szóra nem veheték, hogy francaiseban ülve maradtam — mivel többé nem is tánczoltam — de oda vala, Riefkolh ellótti diadalom! Sz[ekrényessy]vel cotillonra valék elígérve; ha kívántam, hogy

R[iefkohl] mint előtánczosnét láthatott volna, s ezt Sopronban is mondhatná — E keringőt egy újabb követé

Sz[ekrényessy] nem tánczolt, hátam megé ült; Tercsi mellett. Babory. Sz[ekrényessy] ismét ömledező lön. Ma már megpendített themájára tért vissza. Csak egy szót, csak igen, avagy nem!” — Hisz én önt igen kevéssé ismerem még, mindenik szó kimondására! — „Ah! azt pillanatnak kell szülni, nem fontolásnak! mi fontolva van, többé nem érzés!” s a t. — Gludovác is jött.

E keringő vége felé, bejelenteték a kocsit. Sz[ekrényessy], Frohmann, Babory lekísértek; Vojnitsékkal felültünk. Sz[ekrényessy] a kocsiba segített. Kezemet még az övében tartá — „csak egy vígaszszót, csak egy szót Adéle!” esdeklé. — Valóban olly szerencsétlen arczot csinált, hogy — egy gyenge kézszorítással, e mellett fejem nemet rázásával ültem be. Valóban olly igen sajnáltam őtet, annyira tudám magam hangulatába behelyezni, hogy már nyelvemen vala az „igen” — meg hisz megcsalnád! sűgá a lélekismeretesség.

„Engedi e ön reménylenem? — csak igen vagy nem?” De ha igazat mondok, lekötelezem magam némikép. Andrássyné mondá ma Anyámnak, tegnapi inpromptujére¹⁹²⁽³⁵⁶⁾ kérni akará, de nem látván a sétán, ez elmaradott. Udvarias, ha nem is igaz. Ilka, egy igen kedves más Bezeredy¹⁹³⁽³⁵⁷⁾ kis[asszony], s Késmárky kis[asszony] itt valának; sokat vóltam velök. Derra szerény, de decidált¹⁹⁴⁽³⁵⁸⁾ udvarlóm. R[iefkohl] nem üdvözölt a bálon. Még egy jelenetet Sz[ekrényessy]vel kell feljegyznem. D[él] u[tán] vhist után ama Voyna patientet¹⁹⁵⁽³⁵⁹⁾ csináltam. Jobbról Korcsmáros, balról Szekrényessy átellenemben Anyám ült. Igaz ruhám felségesen állott, hajamban ama szalag coiffure.¹⁹⁶⁽³⁶⁰⁾ Sz[ekrényessy] nem ösmeré többé magát — il me devorait par se regards¹⁹⁷⁽³⁶¹⁾ — minden forrott benne — szemei szikráztak. Midőn kész vala a patience, lehajolt, ajkaival kezem akará érinteni — észrehevém, s gyorsan visszahúzáam. Ő fel találá magát, s udvariasan mondá, e szép patience mutatásáért akará kezem csókolni; ezt Korcsmáros is kijelenté, s így Anyám tán nem vevé észre, qui il avait perdu latéte.¹⁹⁸⁽³⁶²⁾ Este velem egy tourát tánczolván, a hangászkar mellett egy „Ah”ot sóhajta. Mi baj? kérdem nevetve. „Ah mit kelle ma hallanom! — hogy Adéle nem tud szeretni!” erre helyünkre értünk, ő öklével homlokára ütött, s „ah!” fojtá magában, s hátam megé állott.

(Folytatjuk)

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely

---

277 Műhely

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál¹

Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál¹⁽³⁶³⁾

Sopron történetének elmúlt közel 500 évéből mintegy 150 éven át európai szinten is kimagasló zenei

életéhez feltétlenül hozzájárultak a város orgonistái és zeneszerzői. A reformáció hozta gyökeres változások hosszú időn át megerősítették a lutheránusok szerepét. Bár az ellenreformáció mintegy száz éven át társadalmi visszaesésüket okozta, egyházzenei ténykedésük Rauch András működése alatt beindult lendületes fejlődése a katolikusok 1674-es templomviszavétele után sem tört meg. Zenei életük éppen ez idő alatt virágzott fel és élte Psyllius Lukács, Wohlmuth János és Knogler Dániel nevei által fémjelzett fénykorát. Knogler idejében fél évszázadon át a kantátaéneklés a legmagasabb európai egyházzenei műhelyek szintjén állt.²⁽³⁶⁴⁾ A soproni evangélikusok zenéje tehát a város életében és a nyugati zenekultúra szintjéhez viszonyítva is hosszú időn át kimagasló volt, amely elsősorban orgonistáiknak és zeneszerzőiknek köszönhető. Ők voltak, akik a kezdetkor megalapozták Sopron zenei fejlődését, de ők voltak azok is, akik az evangélikus egyházzene fénykora után lehetőségeik szerint szembeszálltak a racionalizmus templomi zenét eltipró szellemével, majd később újjáélesztették az egyházi muzsikálást, sokszor vezető szerepet vállalva a város zenei életében is. Egy évezred lezártával röviden összefoglaljuk a közel ötszáz év alatt e pozíciókban működők tevékenységét.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál / A soproni evangélikusok orgonistái

A soproni evangélikusok orgonistái

Sopron evangélikusai kezdettől fogva igényelték a jól képzett orgonistákat. A város többször taníttatta őket külföldön — elsősorban Regensburgban —, így többnyire világot járt, művelt emberek voltak. Meg kell őket különböztetnünk a kántoroktól, akik egy része ugyan tudott orgonálni, de fizetésben és beosztásban is — olykor méltatlanul — lényegesen az orgonisták mögé helyezte őket a kor értékítélete. A kántoroknak általában csak a 17. századtól volt önálló státuszuk. Leggyakrabban mint iskolai tanítók vagy gimnáziumi tanárok működtek, akiknek az iskolai énektanítás, néha a kórus betanítása, az ünnepi alkalmakkor és a temetéseken az ének vezetése és alkalmanként az orgonista helyettesítése volt a feladata. Az orgonisták az ²⁷⁸istentiszteletek zenei szolgálatát látták el, így ők orgonáltak, ők vezették a kórust³⁽³⁶⁵⁾ és a zenekart, amelyeket a legtöbb esetben ők is tanítottak be.

Alább csak az orgonistákat említjük, s a kántorok ismertetésétől eltekintünk, noha közöttük is voltak kiváló zenészek és zeneszerzők is.⁴⁽³⁶⁶⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál / Az átmeneti időszak orgonistái (1532–1606)

Az átmeneti időszak orgonistái (1532–1606)

A reformáció korában szinte minden templomban hirdették az igét az új szellemben prédikáló hitszónokok is. Így a több, mint 400 évvel ezelőtti orgonistákról ma már nehéz eldönteni, hogy milyen vallásúak voltak, megmaradtak-e a római katolikus hit mellett, vagy lutheránusoknak érezték magukat. Tekintettel arra, hogy ez idő tájt a városnak csak egy orgonistája volt, aki éppen a legfontosabb istentiszteleten, általában a Szent Mihály-templomban orgonált, e muzsikásokat mindenképpen az evangélikusok orgonistáinak is kell tekintenünk, hiszen a templomot a katolikusokkal közösen használták. Az egykori számadáskönyvek és jegyzőkönyvek mindenesetre neveiket és szolgálatukat megőrizték az utókor számára.⁵⁽³⁶⁷⁾ (A többi evangélikus istentiszteleti helyen az ekkor még státusszal nem rendelkező kántorok, segédkántorok töltötték

be az énekvezető szerepét, s ha tudtak, orgonáltak is.)

Sundlich Gáspár 1532–1535 között,

Kneissel István 1535–1540. (?) április 6-ig volt orgonista, bár az 1540-es dátum téves lehet, ugyanis egy

Knauss nevű orgonistát az 1539-es számadáskönyv szerint 20 hetes próbaidőre alkalmaztak. S mivel közben húsvétkor vendég orgonistát hívtak, így nagy valószínűséggel *Kneissel* 1538 végén már távozott állásából.⁶⁽³⁶⁸⁾

*Kellner Lőrinc*⁷⁽³⁶⁹⁾ 1540–1549 között volt orgonista. 1543–1548 között adószedőként is dolgozott, s így a külső tanács tagja is volt. Jómódú lehetett, mert több ingatlanja, valamint regálja és virginálja is volt.

Antal mestert 1549. szeptember 25-én fogadták fel Kellner utódjául, ő azonban csak 1550. április végéig, mintegy 7 hónapig működött hivatalosan.

Pircker Ulrich 1551. július 4-től 1553-ig volt orgonistája Sopronnak. Münchenből jött, s a Szent János-templommal szemben volt a háza.

279 *Gergely* orgonistát 1553-ban alkalmazták, de fél évi szolgálat után meghalt.

Güntzel Lőrinc 1554. április 24-én állt szolgálatba, s valószínű, hogy 1556 közepéig volt állásban, ugyanis augusztusban már új orgonistát vettek fel. S mivel az új orgonista csak két évig tevékenykedett, 1558-tól ismét Güntzelt alkalmazták 1561-ben bekövetkezett haláláig.

Seibitz (Seibnicz, Seubnicz) *Pétert* 1556. augusztus 26-án vették fel, de két év múlva, 1558 Szt. György napján megvált állásától. Ő egyébként orgonaépítő is volt, akire (társával együtt) később a Szent Mihály-templom új orgonájának építését bízták. Ez nagy kitüntetésnek számított, hiszen az 1700-as évek végéig ezen vidék nagyobb városaiban szinte kizárólag külföldi orgonaépítőre bízták az új hangszerék építését.

Siessmilch Bertalan 1563 közepétől 1564 májusáig, majd

Zeyner (Zeiller, Zeillner) *János*⁸⁽³⁷⁰⁾ 1564–1572 között volt Sopron orgonistája.

Urmannsfelder Lőrinc 1572-ben, utódja

Metzler Gábor Ferenc pedig 1573–74 között élvezte a Szent Mihály-templom orgonista javadalmát.

1575-től 1582-ig nem maradt fenn feljegyzés az orgonistákról. Mivel ez egybeesik a két felekezet békés viszonyának felbomlásával, talán emiatt nem töltötte be senki sem az orgonista állást. Az ok természetesen az is lehetett, hogy egyszerűen nem volt erre alkalmas személy. A kieső időszakra mindössze egy utalás található: később, 1595-ben *Huenek Gábor* prédikátort azzal ajánlják a tanácsnak, hogy ő azelőtt ¾ talán éppen ebben az időben⁹⁽³⁷¹⁾ ¾ orgonista volt Sopronban.

Guldner Mátyás 1582-től 1584 szeptemberéig töltötte be az orgonista állást, ezután Bécsújhelyre költözött, ahonnan mint orgonaépítőt hívták át Sopronba a Szent Mihály-templom orgonajavítási munkáinak befejezéséhez. Bár a két felekezet korábbi jó viszonya ekkorra már teljesen megromlott, mégis feltételezhető Guldner lutheránus mivolta: 1584-ben ugyanis éppen akkor távozott Sopronból, amikortól az evangélikus istentiszteletek mintegy 20 évre megszűntek.

Miután az evangélikusok vallásszabadságát a királyi rendelet megvonta, a soron következő orgonisták, úgymint *Herrenhandt János Kristóf* (1584–1586?), *Sturm István* (1591), *Fischer Lipót*¹⁰⁽³⁷²⁾ (1591–1596), *Akács István*¹¹⁽³⁷³⁾ (1597–1598) és *Auerswald János Jakab* (1598–1605) katolikus szolgálatban álltak. Bár ez még nem jelenti azt, hogy mind valóban katolikusok voltak, hiszen Sopron evangélikusainak létszáma a tiltás ellenére is rohamosan növekedett .

280(Akács István személye jó példa erre, mivel szülei — Akách Miklós plébános és Michkó Éva —

Gerengel Simon evangélikus lelkész előtt kötöttek házasságot. Evangélikus mivoltát támaszthatja alá az, hogy — valószínű vallási okból fakadó — összeférhetlensége miatt a katolikusok 1598-ban menesztették.)¹²⁽³⁷⁴⁾

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál / Orgonisták az evangélikus egyház felvirágzásának és zenei fénykorának időszakában (1606–1781)

Orgonisták az evangélikus egyház felvirágzásának és zenei fénykorának időszakában (1606–1781)

Az 1606-os bécsi béke a reformáció győzelmét jelentette, ettől kezdve már egyértelmű, hogy kik voltak az evangélikusok orgonistái.

*Pfarrkircher Szilveszter*¹³⁽³⁷⁵⁾ már hosszabb ideig, 1614–1629-ig volt az evangélikusok orgonistája. Fizetése, lakása és a hangszerek miatt sokat panaszkodott, így nem volt népszerű a városatyák előtt, akik már 1616–1618 között kifogásolták magatartását és hiányos tudását, sőt elbocsátását is szorgalmazták. Erre azonban nem került sor, bár közben volt jelentkező az állásra. A pályázót a tanács nem vette fel, talán azért, mert a közepes tehetségű Pfarrkirchernél is szerényebb képességű volt. Pfarrkircher gyakran lakodalmakban is muzsikált, de olykor már nem őt hívták meg. A tanács csak a megfelelő alkalomra várt, hogy elbocsássa, ugyanis még a tevékenysége alatt működő Wigeleb Bálint —jóllehet csak kántor volt— nemcsak színvonalas, de tevékeny muzsikusként is bizonyult. Pfarrkirchert végül 1629-ben elbocsátották, s helyére egy kiváló muzsikust, Rauch András került.

*Rauch András*¹⁴⁽³⁷⁶⁾ (*1592, †1656) A Sopronhoz közel fekvő ausztriai Pottendorfban született. 1610-től 1625-ig Hernalsban (ma Bécs XVII. kerülete) működött. A vallásüldözés miatt volt kénytelen 1628-ban elhagyni a Bécs melletti inzersdorfi orgonista állását, ahol 1627-től az alsó-ausztriai evangélikus rendek alkalmazásában állott. Sopronban talált menedéket, itt 1629-től 1656-ban bekövetkezett haláláig volt orgonista. Amikor Sopronba érkezett, négy addig megjelent művének köszönhetően már ismert zeneszerző volt. Sopronban sem csak orgonistaként és karnagyként, hanem zeneszerzőként is működött, akinek számos városi ünnepélyen, hangversenyen, sőt még az 1634-es soproni országgyűlésen is – a király és más előljárók előtt – felcsendültek alkalmi kompozíciói. Soproni tevékenysége alatt Nürnbergben, Bécsben és Luzernben is megjelentek művei. 1643. március 30-án szerzett polgárjogot. Sajnos, gazdag zeneszerzői terméséből alig maradt fenn valami. Az ő működésével kezdődött el a soproni evangélikusok zenéjének virágkora. ²⁸¹Minden bizonnyal ő Sopron eddigi legnagyobb, legrangosabb evangélikus zeneszerzője.

Psyllius Lukács ¹⁵⁽³⁷⁷⁾ (*?, †1685) a csehországi Deutschbrod (Znaim) városából származik. 1638(?)–1648 között a soproni gimnáziumban tanult. Gimnazistaként tagja volt az énekkarnak, majd később a zenekarnak is. A tanács által adott útiköltségen 1648-ban külföldön végzett tanulmányokat. 1649-től a gimnázium tanára és ismét a zenekar tagja. 1656-tól haláláig az evangélikusok orgonistája, karmester és zeneszerző. Művei nem maradtak fenn, egyedül arról a motettájáról van tudomásunk, amit a városnak ajánlott. Csaknem 30 évig tartó működése alatt megőrizte az evangélikus egyházzene Rauch munkássága nyomán kialakult magas színvonalát, sőt, a zenei élet az ellenreformáció során, a templomok visszaadását követően is tovább virágzott.

*Wohlmuth János*¹⁶⁽³⁷⁸⁾ (*1643, †1724) Ruszton született, középiskoláit Sopronban végezte, ahol zenét is tanult és a zenekarnak is tagja volt. 1663–65 között Boroszlóban az Elisabethaneum diákja volt.

1665-től 1667-ig a wittenbergi egyetemen tanult, majd Samuel Lange lipcsei superintendens meglátogatása után visszaköltözött szülővárosába, Rusztra. 1667–1674 között a ruszti iskola rektora volt. Ekkor nagybátyja, Kusser János is Ruszton dolgozott kántorként. A ruszti evangélikus templom és iskola elvétele után Regensburgban magánórákból élt. 1686-ban a soproniak felajánlották neki az orgonista állást, amit ő ez év áprilisában el is fogadott. Emellett ének- és zeneoktatást is végzett. 34 éven át szolgált kiváló képességeivel egyházát. Nagyszámú magántanítványa között Eszterházy Pál nádor és főispán (maga ugyancsak kiváló muzsikus) két gyermekét, Mihályt és Gábort is oktatta virgináljátékra. Minden bizonnyal gazdag zeneszerzői terméséből csak kevés műve maradt fenn. 1720-ban Knogler Dánielnek adta át az orgona kulcsait, 1721-ben pedig iskolai állásától is megvált gyenge látása miatt. Haláláig, 1724-ig nyugdíjasként élt Sopronban.

*Knogler Dániel*¹⁷⁽³⁷⁹⁾ (*1699, †1772)¹⁸⁽³⁸⁰⁾ 1718-ban a soproni gimnázium és kórus tagja, amikor a konvent Regensburgba küldte zenét tanulni, hogy majd 1720-ban a megromlott látású Wohlmuth János méltó utódja lehessen. 1740. április 11-én esküszik fel soproni polgárnak. Egyházát 52 éven át szolgált mint orgonista és karnagy. Regensburgban nagy hatást tett rá Christoph Stolzenberg, aki a regensburgi evangélikus gimnázium tanára volt, és a gyülekezet zeneigazgatójaként hét évfolyamnyi ²⁸²kantátát komponált. Valószínűleg Knoglernek köszönhető, hogy Stolzenberg¹⁹⁽³⁸¹⁾ műveiből több, mint 110 található a soproni evangélikus könyvtár kottatárában, amelyeket teljes bizonyossággal rendszeresen előadtak. Knogler tevékenysége alatt a kantátaéneklés virágkorát élte Sopronban.²⁰⁽³⁸²⁾ Hétről hétre más-más művek – nem csak kantáták – csendültek fel a templom karzatán.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál / Orgonisták a felvilágosodástól napjainkig (1781–2001)

Orgonisták a felvilágosodástól napjainkig (1781–2001)

*Seybold István*²¹⁽³⁸³⁾ (*1753?, †1831) Knoglert már betegsége idején is helyettesítette, de csak több hónappal Knogler halála után, 1772. december 28-án nevezte ki a konvent. Az ének- és zenekar vezetését valamint az énekesek betanítását azonban teljesen Wanko András kántorra bízta. Csak a templom felépítése után vezényelte Seybold őket, de sajnos nem sokáig, mert a konvent rövidesen felszámolta mindkét együttest.²²⁽³⁸⁴⁾ A polgárjogot 1794-ben szerezte meg. 1826-ban az egyházi zeneiskola megalapítására kiírt pályázaton ő is indult, a konvent azonban – elismerve érdemeit – korára való tekintettel mégsem őrá bízta a zeneiskola vezetését. Öt évvel később, 78 éves korában hunyt el.²³⁽³⁸⁵⁾

Süssmann Károly Vilmos csak 1835 augusztusától volt orgonistája a gyülekezetnek. Seybold után 1830-tól ifj. Wanko András kántor működött helyettes orgonistaként.²⁴⁽³⁸⁶⁾ Süssmann, aki énektanár is volt, énekegyüttesével a soproni Zeneegyesületben, a líceum dísztermében mutatkozott be, azonban a társulás további sorsáról nem tudunk. Ifj. Wanko halála után, 1840. szeptember 11-től átvette a kántori teendőket is, s e hármas minőségben 1846. augusztus 9-ig működött.²⁵⁽³⁸⁷⁾

*Altdörfer Keresztély*²⁶⁽³⁸⁸⁾ (*1825, †1898.) gutenbergi születésű orgonista és zeneszerző. A gyülekezet az akkor Esslingenben élő Altdörfert is felkérte, hogy pályázzon a megüresedett orgonista állásra. A meghirdetett pályázaton 7 jelentkező közül őt választották²⁷⁽³⁸⁹⁾ meg Süssmann utódjául. 1847-től működött Sopronban mint evangélikus egyházi orgonista és karigazgató. A soproni „Dalfűzér” férfikar megalapítója és karnagya volt. Ő szervezte meg az első országos énekkari találkozót. A soproni Zeneegyesület számos hangversenyét ő vezényelte. Többször fellépett templomi kórusával világi

hangversenyeken, ahol népdalfeldolgozásokat – köztük saját [283](#)műveket is – énekeltetett. Főleg férfikari műveket komponált. Bartók Béla első önéletrajzában azt írta, hogy Altdörfer Keresztély volt felfedezője, amikor gyermekként Nagyszöllösön megismerte. Az evangélikus templom 1884-ben épített, messze földön híres Walcker-orgonája az ő útmutatásai szerint készült.

Altdörfer Viktor[28\(390\)](#) (*1860, †1940) orgonista és zongoraművész, Altdörfer Keresztély fia. Első nyilvános zenei szereplése 13 éves korában volt. Zenei tanulmányait Bécsben és Lipcsében végezte, ahol zongora- és orgonaművészi oklevelet és matematika-tanári diplomát szerzett. 1887-ben apja utódként, nyilvánosan meghirdetett pályázaton került a soproni „*organista és kántori állomásra*”.[29\(391\)](#) Nemcsak, mint orgonista és karnagy működött, hanem mint zenepedagógus is. A soproni Zeneegyesület több nagyszabású hangversenyét ő vezényelte. Néhány éven át a soproni Zeneegyesület ének- és zenekarát is vezette. Számos zongorahangverseny szólistája volt. Rendkívüli improvizációs képességgel rendelkezett, korálelőjáték rögtönzései emlékezetesek maradtak. Altdörfer Viktor sokat tett Bach zenéjének újjáélesztéséért. Peschko Zoltán őt tartotta a legjobb magyar orgonistának.[30\(392\)](#)

Amminger (Szentgyörgyi) Kálmán (*1903, †1976.) Pozsonyban született, tanítóként 1925-ben kezdett Sopronban dolgozni, majd 1933-ban vette át Altdörfer Viktortól az orgonista és karigazgatói feladatokat. Már fiatal tanítóként sokat foglalkozott orgonákkal. Szoros kapcsolatot tartott az akkori legismertebb hazai orgonistákkal. Amikor az orgonista teendőket átvette, a gyülekezet vezetőségénél kezdeményezte az orgona modernizálását és bővítését az orgonareform elvei alapján. Ennek eredményeként 1948-ban készülhetett el a régi sípok felhasználásával egy hárommanuális hangszer. Egyházi funkciói mellett gyakran adott orgonahangversenyt, melyeken a legnagyobb Bach-, C. Franck-Widor-, Guilman- és Liszt-művek is elhangzottak.[31\(393\)](#) Turistáknak először ő tartott rendszeresen orgonahangversenyeket; ezt a hagyományt az utána következő orgonisták is folytatták 1987-ig. 1974-ben vonult nyugállományba.

Valtynyi Gábor (*1945) gyermekkori zenei tanulmányait a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában Gergely Ferencnél folytatta, majd egy évet elvégzett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karvezetés szakán Soproni József, Fasang Árpád, Szőnyi Erzsébet, Bárdos Lajos és Maros Rudolf tanítványaként. 1964-ben a budapesti Fasori evangélikus gyülekezet orgonista-karnagya lett, ezzel párhuzamosan a kántorképzőn is tanított. Eközben egy nyáron a drezdai Kirchenmusikschule-ban Christoph Albrechtnél hospitált, s tanulmányozta a szászországi barokk hangszereket valamint a Jehmlich-orgonagyár munkálatait. 1970-ben elvégezte a Teológiai Akadémiát, majd Sopronban helyezkedett el, mint orgonista és egyházmegyei segédlelkész. 1971-től a Győr-Soproni Ev. Egyházmegye zenei előadója lett, 1975-től a Nemzetközi Himnológiai Munkaközösség (IAH) tagja volt. 1977-től az Országos Filharmónia művésze. Az MTA Zenetudományi Intézetének [284](#)megbízásából elkészítette a soproni ev. egyház régi kottatárának jegyzékét, ennek során fedezte fel Wohlmut János egyetlen fellelhető egyházi zeneművét (*Miserere*), valamint Stolzenberg elveszettnek hitt kantátáit. 1978-tól polgári foglalkozású lett, de továbbra is rendszeresen hangversenyezett.[32\(394\)](#)

Laborczy Erzsébet (*1954) orgonatanulmányait Trajtler Gábornál végezte, majd 1979-től lett a soproni evangélikus templom orgonistája. Működése során rendszeresen adott orgona- és kórusangversenyeket. Új énekkart szervezett, amellyel a nagyobb ünnepi istentiszteleteken végzett szolgálatok mellett számos hangversenyt adott Sopronban és az országban. Hazai fellépésein túl két finnországi, egy észtországi és egy berlini hangversenykörúton vett részt kórusával.[33\(395\)](#) 1991-es távozása után elvégezte a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola ének-egyházzene szakát, majd a grazi Universitát für Musik und Darstellende Kunst egyházzene szakán képezte tovább magát. 1996

óta a Berzsényi Dániel Főiskolán egyházzene-irodalmat és orgonajátékot tanít.

Róth Márton (*1973) zenei tanulmányait Hartán kezdte, majd Kalocsán folytatta, később Szegeden a Zeneművészeti Szakközépiskolában zongora- és orgona szakon tanult. 1991-ben elkezdte a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Szegedi Konzervatóriumának orgona szakát, miközben felvételt nyert a bécsi Universitát für Musik und Darstellende Kunst evangélikus egyházzene szakára, ahol orgonálni Hans Haselbocknel, majd Peter Planyavskynal tanult. 1998-ban a művészetek magisztere címmel végzett. 1998 óta a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Líceum énektanára, 1999 óta az evangélikus templom orgonistája.[34\(396\)](#)

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: ot évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangelikusoknal1 / Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben

Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben

A reformáció idoszakabol oly kevés zenei irat és feljegyzés maradt fenn, hogy ezek alapján ma már nem állapítható meg teljes bizonyossággal: voltak-e akkoriban a lutheránus szellemu muzsikusok között zeneszerzők? így a reformáció kezdetétől 1600-ig konkrét adatok hiányában nem sikerült zeneszerzőt név szerint feltárni. Azonban akkoriban a képzett muzsikusok nagy része – akik nélkül az evangélikus egyházi zene felvirágzása aligha lett volna lehetséges – a kor gyakorlatának megfelelően értett a zeneszerzeshez is. Sajnos, az idők folyamán a kották jelentős részének nyoma veszett, sok fennmaradt kompozíciónak pedig a szerzőjét nem sikerült azonosítani. Mégis, számos forrás igazolja a soproni muzsikusok zeneszerzői tevekenysegeet.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: ot évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangelikusoknal1 / A barokk kor zeneszerzői

285A barokk kor zeneszerzői

Holzhauser Farkas (*?, †1638) az alsó-ausztriai Purbachbol származik, s előzőleg Kőszegen működött tanítóként. 1630-ban, Wigeleb Bálint halála után – talán az akkor már Sopronban működő Rauch javaslatára – ot vettek fel a kántori állásba. Wigeleb hagyatéki leltárában már szerepel Holzhauser egy műve, aminek azóta nyoma veszett. Holzhauser alig több, mint egy évig tartó tevekenysege után egy bárótól magantanıtoi állásra kapott meghívást, azonban 1634-ben visszatért soproni kántori állásába, ahol 1638-ban bekövetkezett halalalig működött.[35\(397\)](#)

Rauch András (*1592, †1656) életrajzát fentebb az orgonisták között ismertettük. Zeneszerzői munkásságával itt külön nem foglalkozunk, mivel személyét nemcsak a hazai, de a külföldi zenei lexikonok (MGG) is részletesen tárgyalják. Működése alatt az evangélikus egyház zenéje európai színvonalat ért el.[36\(398\)](#)

Psyllius Lukács (*?, †1686) a soproni gimnázium tanáraként és az evangélikusok orgonistajakent zeneszerzéssel is foglalkozott, műveit azonban nem ismerjük. Mindössze arról a motettajarol maradt fenn levéltári dokumentum, amelyet – Rauch szokását követve – 1660-ban juttatott el jokıvansagaival a városi tanácsnak.[37\(399\)](#) Ha művei kiadására gondolt is, 1673-tol az ellenreformáció miatt erre már nem volt lehetsége.

Capricornides (Capricornus) Sámuel[38\(400\)](#) (*1629?, †1665) 1640-ben még az evangélikus gimnázium

kórusának a tagja volt. A soproni anyakönyvek hiányában nem tudjuk, hogy pontosan meddig maradt Sopronban, komponált-e a kórus vagy a zenekar számára. 1649-től Pozsonyban házitanítóként működött. Neve azonban mindenképpen említésre méltó, ugyanis 1651–57 között a pozsonyi egyház zeneigazgatója lett, majd Stuttgartban elnyerte az udvari karmesteri állást, ahol híres zeneszerzővé vált.

*Kusser János*³⁹⁽⁴⁰¹⁾ (*1626, †1695) 1649–53 között a körmöcbányai egyház segédkantora és az iskola zenetanára volt. Kortársai jó muzsikusként tartották. Valamikor 1653–55 között, Rauch működésének utolsó éveiben érkezett Sopronba. A gyülekezetben 1657-ig működött tanárként, kántorként és zeneszerzőként. Mivel Pozsonyban Capricornus Stuttgartba költözésével a zeneigazgatói állás megüresedett, 1657 tavaszán Pozsonyba költözött, ahol 1672-ig látta el e tiszteket. 1672–74 között Ruszton volt kántor, majd az ellenreformáció miatt ő is Stuttgartba távozott.

*Kern Tóbiás*⁴⁰⁽⁴⁰²⁾ evangélikus gimnáziumi tanár és zeneszerző volt. Igen keveset tudunk róla. Csatkai Endre történész kutatásai tárták fel, hogy szerzeményéért 1657-ben a ruszti gyülekezet pénzületi elismerésben részesítette, sőt a rusztiak a szolamok bekötésére is áldoztak. Szenvedélyes, szabadszájú ember lehetett, mert I. Lipótra ²⁸⁶tett csúf megjegyzéséért, illetve esküvője éjszakáján más zenészekkel együtt elkövetett éjszakai trombitálásáért börtönbüntetést kapott. Mivel Sopronban 1657–72 között 5 évig működött, nincs okunk feltételezni, hogy gimnáziumi tanári működése során felhagyott volna a komponálással.

*Schubert János*⁴¹⁽⁴⁰³⁾ evangélikus lelkész, Schubert Pál evangélikus lelkész fia, már 1631-ben tagja volt a zenekarnak. Apja temetésére 1649-ben az iskola rektora egy „*Euthanasia*” című gyászódát írt, amelyet ezúttal nem Rauch András zenésített meg, hanem Schubert János. Műve nyomtatásban is megjelent. A szoprán és alt szólóra, két 2–8 szolamú vegyeskarra írt kompozíció számozott basszussal ellátott kísérettel rendelkezik. A homofón szerkesztésű egyteteles művet az Országos Széchényi Könyvtár őrzi.

*Wohlmuth János*⁴²⁽⁴⁰⁴⁾ (*1643, †1724) életrajzát az orgonisták között felvázoltuk. Minden bizonnyal gazdag zeneszerzői terméséből csak kevés műve maradt fenn. Egyetlen ismert egyházi műve az 1696-ban komponált 5 szolamú zenekari kíséretes *Miserere*. Tudunk zsoltafeldolgozásairól is, mivel címlapjai illetve zsoltaárszövegeinek másolatai töredékesen fennmaradtak. Neki tulajdonítható a Stark-féle virginalkönyv is.

*Grünler (Gründler) Gottlieb*⁴³⁽⁴⁰⁵⁾ (*1668, †1731) Regensburgban született, de Sopronba Pozsonyból jött 1687 körül, fiatal házasként. 1693-tól Wohlmuthtól átvette a diszkantisták tanítását. Kántorként közel annyi fizetést kapott, mint Wohlmuth János, ami nagy elismerést jelentett. 1717-ben, a reformáció 200 éves emlékünnepére, Dobner Ferenc „*Wie alt ist Luthers Lehr?*” kezdetű szövegére komponált egy áriát zenekari kísérettel, melyet az evangélikus konventnek dedikált, s amelyért szép tiszteletdíjat kapott. Sajnos, a mű sorsa és Grünler további zeneszerzői tevékenysége ismeretlen. 1726-ban egészségi állapota megromlott, s 63 éves korában elhunyt.

Russ (Ruess) János Kristóf (*1677, †1750) 1686-ban Wohlmuth János fiával együtt mint diszkantista működött az együttesben, tíz évvel később már hegedűsként szerepelt a zenekari tagok között. Név szerint 1696-ig említik a számadáskönyvek. Az I. József halála alkalmából 1711-ben tartott gyászistentiszteleten hangzott el egy műve. Életéről és zeneszerzői tevékenységéről csak annyit tudunk, hogy a zenekarban 1686–1716 között játszott, s 72 éves korában „*Hochchorddirector*”-ként halt meg.⁴⁴⁽⁴⁰⁶⁾

*Knogler Dániel*⁴⁵⁽⁴⁰⁷⁾ (*1699, †1772) fent vázolt orgonista és karnagy pályája mellett zeneszerző is volt. Bár egyetlen műve sem jelent meg nyomtatásban, valószínű, hogy a soproni kottatárban található sok névtelen kantáta jó részének ő a szerzője. Rendszeres zeneszerzői tevékenységének bizonyítéka az a

konventi jegyzőkönyv, [287](#) melyben a konvent Knogler Wohlmann kántorral kibékíteni igyekeznek: „... a művek előadásában havonként váltsák egymást [...] Knogler, mint idősebb, az egész hónapban át vezényelje saját és mások műveit, a következő hónapban pedig ugyanezt tegye a kollégája.” [46\(408\)](#)

Wohlmann Sámuel[47\(409\)](#) (*1710, †?) szülei 1723-ban hozták Sopronba diáknak. 1723–24 között diszkantistaként, majd 1725–30 között tenoristaként említik. 1743-ban szerzett polgárjogot. 1732–46 között a gyülekezet kántora. Heves természete és szakmai féltékenysége miatt összetűzésbe került Knogler Dániel orgonistával. Más alkalommal lelkesz főnökét is durván megsértette, azonban a jegyzőkönyv szerint „e faragatlan és gőgös embert ez esetben mégsem bocsátották el”. 1746 februárjában lemondott állásáról és távozott Sopronból. Boroszlóban hunyt el. A soproni kottatárban fennmaradt sok korabeli névtelen kantáta szerzőjeként Knogler mellett Wohlmann jöhet számításba. Egy négyzólamú, zenekari kíséretes Kyriéje és Glóriája, valamint a még tenoristaként 1728-ban számozott basszussal összeállított korálkönyve fennmaradt Sopronban.

Koseck Mihály[48\(410\)](#) (*1719?, †1767) a soproniak meghívására 1746-ban érkezett Regensburgból kántornak. Koseck 22 fennmaradt műve között 4 kantáta található a soproni kottatárban. 1759-ben betegsége miatt lemondott állásáról, s csak az esti istentiszteleteken orgonált haláláig.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Kormos Gyula: Öt évszázad orgonistái és zeneszerzői a soproni evangélikusoknál / A 19. és 20. század zeneszerzői

A 19. és 20. század zeneszerzői

Altdörfer Keresztély[49\(411\)](#) (*1825, †1898) mint orgonista és karigazgató 1847-től működött a gyülekezetben. Főleg férfikari műveket írt és evangélikus korálokat harmonizált. Ő szerkesztette a dunántúli evangélikus egyházkerület 1873-ban megjelent, széles körben elterjedt, több kiadást megért korálkönyvét. Egyházi műveken túl népdalfeldolgozásai is ismertek voltak.

Kapi Gyula[50\(412\)](#) (*1850, †1923) nyolc éves korában elvesztette szüleit és három testvérét. Rokonai és pártfogói nevelték, többek között Pálffy József, a soproni Tanítóképző-Intézet alapítója. A soproni Líceumban kitűnő tanuló volt, zenei tehetsége már korán megmutatkozott. 14 éves korában zenetanítással enyhítette anyagi gondjait. Minden vonós hangszerezen játszott, de zongorán és orgonán mesteri fokon. [288](#) Középszkolai tanulmányai után a soproni Tanítóképző-Intézetben megszerezte a tanári diplomát, ahol közben 1869-től segédtanár, majd 1872-től az intézet rendes tanára volt. 1873–74 között Lipcsében és Zürichben folytatott tanulmányokat, majd 1882-ben az Tanítóképző-Intézet igazgatójává nevezték ki. Itt 1905-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig dolgozott. Az első világháborút követő tanárhiány miatt még ingyenes óraadó tanárként felajánlotta segítségét. Jóval Kodály és Bartók előtt foglalkozott népdalgyűjtéssel. Nagyarányú egyházzenei reformot hajtott végre, különösen a kántorképzés terén. Pedagógiai tevékenysége és írásai mellett igen termékeny zeneszerzőnek is bizonyult. Orgonaiskolát írt, összhangzattani gyakorlókönyvet szerkesztett, prelúdiumos gyűjteményt adott közre. Kóruskiadványaiban több mint 50 saját kompozíciója (mintegy fele férfikari mű) jelent meg, de nagy számú világi szerzeménye, valamint gyűjteményei és feldolgozásai is bizonyítják zeneszerzői sokoldalúságát. Egyik legmaradandóbb alkotása és munkásságának csúcsa mégis az 1912-ben megjelent korálkönyve, amely ekkor a leghaladóbb zenei elveket képviselte. Korálkönyvében a magyar, német és szlovák gyülekezetek dallamait igyekezett országosan egységessé tenni, meghagyva néhol a választás lehetőségét is. Ez a korálkönyv volt az alapja az 1950-es években megjelent korálkönyv első kötetének is, amely szintén nagy népszerűségnek örvendett.

*Kárpáti Sándor*⁵¹⁽⁴¹³⁾ (*1872, †1939) kőszegi születésű. Elemi és polgári iskoláit Kőszegen végezte, majd Sopronba került az Evangélikus Tanítóképző-Intézetbe, ahol tanítói és kántori képesítést kapott Kapi Gyula zenei tanítványaként. Ezután Budapesten a polgári iskolai tanárképző-intézetben folytatta tanulmányait. 1905 szeptemberétől a soproni Tanítóképző-Intézet tanára lett, ahol két évtizeden át az összes zenei tárgyat (ének, karének, zongora- és orgonajáték, hegedűjáték, zeneelmélet, zenekari gyakorlatok) tanította. Férfikari művei mellett zongorakíséretes dalfeldolgozásai ismeretesek, de komponált zongoraműveket és hegedűszonátát is.

*Hamar Gyula*⁵²⁽⁴¹⁴⁾ (*1881, †1976) Kőszegen született, dédapja és apja is kőszegi tanító volt. A középiskola négy alsó osztályáig Kőszegen tanult, ezután a soproni Tanítóképző-Intézetben folytatta tanulmányait, ahol kitűnő minősítésű tanítói oklevelet szerzett. Ezután elvégezte a budai Pedagógiumot, ahol polgári iskolai tanári oklevelet, majd az egyetem mellett szervezett tanárképző kollégiumban Tanítóképző-Intézeti tanári képesítést nyert. Tanári szolgálatát 1904-ben a budapesti Deák téri Evangélikus Leánypolgári Iskolában kezdte, azonban 1905-ben meghívták a Kapi Gyula igazgató nyugdíjazása folytán megüresedett tanítóképzői állásra. Amikor 1919-ben az I. világháború után hazatért a hadifogságból, ²⁸⁹megválasztották az intézet igazgatójává. Kiváló pedagógiai tevékenysége mellett orgonálással és zeneszerzéssel is foglalkozott, emellett az Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karán egyházi éneket és zenét is tanított. Az „Evangélikus Népiskola” 1932-ben beindított kántori rovatának a vezetője lett, amelynek kottamellékletében a rendszeresen közreadott régi mesterek művei mellett saját és Gárdonyi Zoltán szerzeményeit is megjelentette. 1936-ban nyugdíjba ment, de tovább alkotott. Főleg vokális műveket komponált. Vegyeskari darabok mellett számos művét férfikarra és egyneműkarrá írta, melyek közül többnek a szövegét is ő szerezte. Harmónium- és orgonakíséretes művei, énekdolgozásai és orgonaművei mellett néhány kamaraművet is írt. Kórusműveit a 20. századi modern áramlatok gyakorlatilag teljesen elkerülték. Ma ismert műveinek száma 98, ami minden bizonnyal kevesebb a teljes zeneszerzői termésénél.

*Gárdonyi Zoltán dr.*⁵³⁽⁴¹⁵⁾ (*1906, †1986) 1931-ben, zenetudományi doktorátusának megszerzését követően került Sopronba. Bár református vallású, 1931–41 között az Evangélikus Tanítóképző-Intézet ének- és zenetanára volt. Emellett a soproni Evangélikus Teológián egyházzenét tanított, s a Liszt Ferenc Zeneegyesület karnagyaként is működött. Sopronban eltöltött évei első nagy zeneszerzői alkotó-periódusát jelentették, amely időszak egyben kamarazenei tevékenységének virágkora is volt. 1941–67 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola professzora, 1946-tól felszámolásáig a Zeneakadémia protestáns egyházzenei tanszakának vezetője volt. 1972-ben családjával Németországba költözött. Az evangélikus egyháznak a legtöbbit az istentiszteleteken is használható orgona- és kórusművei jelentik.

Szokolay Sándor (*1931) a békéstarhosi Zenei Gimnáziumban érettségizett, majd a Budapesti Zeneművészeti Főiskolán Farkas Ferenc zeneszerző tanítványa volt. Műveivel számos pályázaton díjat nyert. Nyugdíjba vonulásáig a budapesti Zeneakadémián tanított. 1993-ban Sopronba költözött, ahol ma is rendkívül termékeny zeneszerzői tevékenységet folytat. Munkásságát először Kossuth-díjjal, majd kétszer Bartók-Pásztory díjjal jutalmazták, s legutóbb a Corvin-lánc tulajdonosa is lett. Bár nagyszabású egyházi műveit még korábban komponálta, nevét mégis meg kell említeni a soproni evangélikus zeneszerzők sorában, hiszen mai alkotó tevékenységével az egész ország zenei kincsét gazdagítja.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Frank Norbert: Történeti források és a természettudomány, avagy miként értelmezik az erdészek az erdőt

290 Frank Norbert: Történeti források és a természettudomány, avagy miként értelmezik az erdészek az erdőt

Nagy érdeklődéssel olvastam Szabó Péter dolgozatát a Soproni Szemle idei első számában.¹⁽⁴¹⁶⁾ Írása igen fontos és izgalmas kérdéskörrel, a történeti ökológia, mint határtudomány²⁽⁴¹⁷⁾ kutatásának problematikájával foglalkozik. Aki ide merészkedik előbb-utóbb azon találja magát, hogy a vállalt feladatok, kutatni való témák bonyolultsága, az adathalmazok egymásra épülése miatt a probléma helyes és szakszerű megoldáshoz feltétlenül szükséges a határtudomány másik oldalán lévő szakemberekkel való konzultálás. Ezt támasztja alá a hivatkozott dolgozatban Majer Antal történetökológiai vizsgálatának³⁽⁴¹⁸⁾ kritikai elemzése.

Szabó Péter írásának gondolataival egyetértek, azonban van néhány megjegyzésem, ami arra ösztönözött, hogy tollat ragadjak. A szerző azt írja: *“Hasonlóan összetett téma az erdőtörténet. ...míg az erdészek inkább a gazdasági szempontokat veszik figyelembe, és az erdőket alapvetően csak a fák közösségeként értelmezik.”*⁴⁽⁴¹⁹⁾ Úgy gondolom, hogy sem a mondat első, sem a második fele így nem teljes, nem helytálló. De nézzük, hogy az erdészek mennyire nézik a fát és látják az erdőt!

Morozov az 1920-ban megjelent munkájában a következő definíciót adja az erdőre: az erdőt a fás növények életközösségének kell tekintenünk, amelyek mind külső alakjukban, mind belső felépítésükben egymásra, az elfoglalt talajra és légkörre kiterjedt kölcsönhatás következtében változnak⁵⁽⁴²⁰⁾. Roth Gyula véleménye szerint „az erdő a fáknak, esetleg fás cserjéknek olyan tömege, amelyek egymás fejlődésére, valamint az alattuk levő talaj alakulására, sőt még a közvetlenül környező légkörre is többé-kevésbé felismerhető befolyással van.” Szélesebb értelemben az erdő egy életközösség (biocönózis), amely az egymásra hatást gyakorló fákból, cserjékből és egyéb, ezekhez társuló növényekből (fitocönózis), valamint állatokból áll (zoocönózis), és közvetlen környezetére is, tehát éghajlatára és talajára is befolyással van.

Az erdészek, erdőmérnökök, a téma iránt érdeklődő szakemberek által írt dolgozatok számát jelzi, hogy az Erdészettörténeti Közlemények periodikának nemrég jelent ²⁹¹ meg az 50. kötete. Az ebben található dolgozatok többsége nem egyes erdőtömbök, erdőterületek gazdasági elemzésével, hanem olyan fontos kérdésekkel foglalkozik, mint például: egykori és mai erdőállományok fajösszetétele, egykor alkalmazott erdőkezelési módszerek, időjárás- és termőhelyviszonyok hatása a fatermőképességre, mellékhasználatokra, és hasonlók. Úgy gondolom, ezen írások tanulmányozása után nyugodtan kijelenthetjük, hogy az erdészettörténeti kutatások homlokterében egyáltalán nem a gazdasági szempontok állnak.

Az erdőgazdálkodás, mint a nevéből is következik, az ökonómiai lehetőségeket, feltételeket nem hagyhatja figyelmen kívül, hiszen az asztalhoz szükséges fát, ahol e sorokat írom, valahol létre kellett hozni, fel kellett dolgozni, át kellett formálni, és a kereskedelem vérkeringésébe is el kellett juttatni. Azok a papírok, amelyek mindennapjaink elengedhetetlen részei, szintén az erdőkből érkeznek hozzánk. (Néhány adat: húsz fát kell kivágni ahhoz, hogy egy gyermek kétéves koráig eldobható papírpelenkát hordjon; 700 bolti papírzacskó gyártásához egy egész fára van szükség.⁶⁽⁴²¹⁾) Jelenlegi ismereteink szerint a fát, mint anyagot nem tudjuk nélkülözni. (Sajnos sokan a műanyagokra való érzékenység, allergia miatt sem tehetik ezt meg.)

Nagy gond lenne, lett volna, ha az erdészek az erdőket alapvetően csak fák közösségeként értelmeznék. Az erdészek és erdőmérnökök természet iránti szeretete, tisztelete, a természetes környezetünk megóvása, féltése miatt javasolták – ők elsőként – számos terület védelem alá helyezését. Kaán Károlynak, a magyar

erdészársadalom egyik legjelesebb alakjának nevéhez fűződik az első természetvédelmi törvényünk. (Mi lett volna, hogy ha csak a fákat látták volna, az erdőt, a tájat nem?)

Úgy gondolom, hogy ma a történeti folyamatok erdőkre gyakorolt hatásának elemzésével is foglalkozó erdészek, erdőmérnökök nemcsak a fákkal, azok gazdasági értékeivel foglalkoznak. Nézzük például a Dudlesz-erdő erdőkielése, erdőhasználata, erdőgazdálkodása történetének kapcsolatrendszerét. Az ún. marhacsapa (*Kahle Leiten*), valamint a Kis és a Nagy-Hársárok és a Hubertusz-lak környéke voltak az erdei legeltetés fontosabb helyei. Az elvégzett helyszíni termőhelyfeltárások, a vegetáció vizsgálata, valamint a Sopron Város Levéltárában őrzött történeti dokumentumok alapján szoros kapcsolatok mutathatók ki. A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a *Calamagrostis arundinacea* és a *Melampyrum pratense* növényfajokkal jellemezhető erdőtársulások csak a legeltetett területeken (gyertyános–kocsánytalan tölgyesek, cseres–kocsánytalan tölgyesek) találhatóak. Az állandó legeltetés következtében a termőhely, a faállományok erősen leromlottak.⁷⁽⁴²²⁾ A számos cönológiai vizsgálat és talajfúrás alapján szignifikáns kapcsolat mutatható ki a legeltetett területek és növényzetük között. De nézzünk egy másik példát! A 16/A erdőrészletben lévő faállomány fiziognómiai és cönológiai vizsgálata azt mutatta, hogy ezt a területet valamikor igen jelentős mértékű emberi hatás érte. Az erdő történetének kutatása során előkerült 1954-es Üzemptervben részletes leírás található a 16-os erdőrészletről, amely ²⁹² szerint ez a terület 1945 és 1948 között a fegyveres erdők gyakorló bombázó tere volt. „A részlet belsejében elhelyezett vasúti szerelvény és páncélos harckocsi modelleket bombázták mélyrepülésben. ...Az említett cselekmény annyira súlyos sebeket ütött a faállomány testén, hogy nyomait jelenleg is magán viseli.” Az erdő a szakavatott szemnek jelzi, hogy valami történt az életében, s számos esetben ezt történeti dokumentumokkal, adatokkal alá is tudják támasztani.

A szerző hivatkozva egy korábban megjelent dolgozatára azt írja, hogy „Az igazság ezzel szemben az, hogy a – túlevelűek kivételével – minden fa újranő, ha kivágják.” Ez tehát azt jelenti, hogy ha kivágunk egy fát az kinő, ha kivágunk egy erdőtömböt az is újra kinő? Ez így nem teljesen tényszerű. A terminus technikusoknál maradván a fák sarjadzának, amely történhet többek között gyökérről, tuskóról, gyökfőről. Többszöri sarjaztatás következtében a sarjadzóképeség jelentősen csökken, ezáltal a faállományok magassági és átmérő dimenziói is csökkennek. Számos fafaj esetében az sem mindegy, hogy mely korban történik a faegyed kivágása, hiszen a kor függvényében csökken a sarjadzóképeség, sőt egyes fajok esetében akár meg is szűnik. A túlevelűekkel kapcsolatos közbevetése is pontosításra szorul, hiszen a tiszafa, amely bár Magyarországon nem gyakori, mégis kiváló sarjadzó és visszaszerző-képességgel rendelkezik⁸⁽⁴²³⁾.

A másik tény, amiben nem osztom Szabó Péter véleményét, az dolgozatának utolsó bekezdésében található, amely szerint „a történeti módszertan elsajátítása szerintem könnyebb, mint a természettudományoké.” Végzettségem, eddigi kutatásaim alapján részemről ez éppen fordítva igaz; s talán ezért szükséges (szükséges lenne) a határtudományokkal foglalkozók, a téma iránt érdeklődők együttműködése. Mindezekhez kívánok Szabó Péternek sok sikert és örömet, a kialakítandó szakmai kapcsolatokban hosszú távú, eredményekben gazdag együttműködést.

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Arcok

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Arcok / Dr. Horváth Dénes: Jéhn Antal (1913–2002)

Dr. Horváth Dénes: Jéhn Antal (1913–2002)

„... Ifjú szívek drága vére
Legyen áldva, s legyen véve
Most és sokszor ! Inkább adjál,
Mínthogy egyszer rászoruljál. ...”

Egy régi soproni gyógyszerésszel lettünk szegényebbek. 2002. március 15-én, 89 éves korában meghalt Jéhn Antal vasdiplomás gyógyszerész. A harmadik szívinfarktusa legyőzte a gyógyszerészt, aki 60 éven keresztül gyógyszerertárban készített gyógyszereivel is sokszor küzdött eredményesen a különböző betegségek ellen. A város és környéke betegei többször ismételtették meg a jó hatásúnak bizonyult gyógyszereit.

Gyógyszerész családból származott. Apja, Jéhn Vilmos, miután beosztottként már 15 évet dolgozott a soproni Oroszlán gyógyszerertárban, a belügyminisztertől 1893-ban engedélyt kapott az ötödik soproni

patika megnyitására. A gyógyszerertárat először Vöröskereszt néven a Rákóczi u. 49-ben nyitotta meg Jéhn Vilmos, majd 1903-ban került a jelenlegi helyére, az Újteleki u. 54-be. Miután a Vöröskereszt név védetté vált, a gyógyszertár neve Arany Keresztre változott.

294 Fia, Jéhn Antal, 1913-ban született. A helybeli bencés gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Lelkes tagja volt az iskola cserkészcsapatának. Később, mint gyógyszerész is megmaradt a csapat öregcserkészének, és nevelte a cserkész-törvényekre a gimnázium fiataljait, akiknek gyógyszerészi hivatásával is példát mutatott.

1935-ben kapott gyógyszerészi oklevelet Budapesten a Pázmány Péter Egyetemen. 1938-ban vette át apjától a gyógyszerertárat, amelynek felújítása, korszerűsítése alkalmával a patika műkö homlokzatán beteg gyermekének gyógyszert adó édesanya domborművét formáztatta meg. Bent az officina világítótestének felirata: Salus rei publicae suprema lex (A közügyek előmozdítása a legfőbb törvény) is gyógyszerészi hitvallására utalt.

1950-ben, az államosításkor, Jéhn Antalt az Oroszlán gyógyszerertárba helyezték át a gyógyszerertár vezetőjeként. 1951-ben, amikor a vállalati főgyógyszerészi állást létrehozták, Győr-Sopron megye első főgyógyszerésze lett. Egy év után azonban visszajött Sopronba előző állásába. Az Oroszlán gyógyszerertárból ment nyugdíjba 1973-ban, de utána még húsz évig nyugdíjasként ott dolgozott, majd további öt esztendeig a helybeli Lőver gyógyszerertárban készítette a magisztrális gyógyszereket.

Anyanyelvén kívül beszélt németül, franciául, sőt a középiskolai latin tudását továbbfejlesztve, baráti körben gyakran tartott latin nyelven hosszú köszöntőt. A helybeli gyógyszerertári asszisztensképző iskolában az intézet létrejöttétől kezdve több évtizeden át oktatta a latin nyelvet, és a hallgatók részére latin jegyzetet is összeállított.

A negyvenes években a Magyarországi Gyógyszerész Egyesület Sopron megyei szervezetének titkára volt. A gyógyszerertárak államosítása idején a soproni gyógyszerészek több országos szakmai konferenciát szerveztek, s a szervezésből Jéhn Antal is kivette a részét. A Vöröskereszt vezetőségi tagjaként lelkesen szervezte a véradásokat, s maga is többszörös véradóként számos kitüntetésben részesült. Közreműködött a Patikamúzeum létrehozásában. Társ szerzője volt a meginduláskor kiadott „A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye” c. füzetnek. Értékes családi iratait a Soproni Levéltár kezelésébe adta,¹⁽⁴²⁴⁾ így bocsátva azokat a kutatók rendelkezésére; bélyeggyűjteményét pedig a Pannonhalmi Bencés Főapátságnak adományozta.

Egész életében lelkes híve volt a gyógyszerertári gyógyszerkészítésnek. Orvosságaival sokszor tette olcsóbbá a betegek gyógyulását. Ezért választottuk a nekrológ élére a gyógyszerkészítő Jéhn Antal képét. Utódja nem maradt. Véget ért a Jéhn gyógyszerészek: apa és fia összesen 120 esztendei soproni gyógyszerészi szolgálata.

Emlékét kegyelettel megőrizzük !

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Könyvespolc

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Könyvespolc / Helyreigazítás (Dávidházy István könyvismertetéséhez)

Helyreigazítás (Dávidházy István könyvismertetéséhez)

A Soproni Szemle 2002. évi második számában Dávidházy István: Ifj. Sarkady Sándor — Szabó Péter: Soproniak a Don-kanyarban. Sopron, 2001. című könyvismertetésében a 178. oldal utolsó mondata helyesen így hangzik: “Ők, vagy utódaik fényképeik, naplói és egyéb irataik rendelkezésre bocsátásával lehetővé tették egy olyan mű megszületését, amelynek elolvasását mindenkinek azzal ajánljuk, hogy hozzánk hasonlóan, a könyvet letéve az a meggyőződés alakul ki bennük, hogy két derék magyar ember kiváló és hézagpótló művét tartották a kezükben.”

2002. LVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Frank Norbert egy. adjunktus, Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőművelés Tanszék 9041 Sopron, Pf. 132.

Horváth Dénes ny. gyógyszerész, 9400 Sopron, József Attila u. 30.

Horváth László ny. fizikus, 1143. Budapest, Semsey u. 9.

Katona Csaba levéltáros, Magyar Országos Levéltár 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4.

Kormos Gyula egy. Adjunktus, BME 1111 Budapest, Műegyetem rkp. 3.K.mf.22

Németh István levéltáros, Magyar Országos Levéltár 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4.

Winkler Gábor egy. tanár, 9028 Győr, Páva u. 38/F.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Németh István, H.: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon (A felső-magyarországi városszövetség) PhD disszertáció 109–120.

2 (Megjegyzés - Popup)

Štátny Oblastný Archív v Levoča, Archív mesta Levoča (=AML) XIII/89. Bártfa, 1647. július 19., ill. XXI/10. fol. 243. Lőcse, 1684. február 14.

3 (Megjegyzés - Popup)

Németh István [H.]: A kassai követek jelentése az 1572. évi február–áprilisi országgyűlésről, Fons 1. (1994) 31–51., 150–178., 153., 158–159., 162.

4 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Supplementum H. Listiny, listy a spisy (=AMK H I.) 3715/167. Pozsony, 1568. január 5.

5 (Megjegyzés - Popup)

Jóllehet kutatásainkat nem terjesztettük ki a többi szabad királyi városra, adataink alapján azt érzékeljük, hogy ezek a felső-magyarországi városszövetséggel együtt tárgyalt ügyek nagyjából lefedik azt a területet, amelyben a városok közösen léptek fel.

6 (Megjegyzés - Popup)

Kubinyi András: A városi rend kialakulásának gazdasági feltételei és a főváros kereskedelme a XV. század végén, Tanulmányok Budapest Múltjából 15. (1963) 189–226.

7 (Megjegyzés - Popup)

Iványi Béla: Bártfa szabad királyi város levéltára, 1319–1526, Budapest, 1910. 3797. Buda, 1504. augusztus 10. Az országgyűlés által becikkelyezett döntés: CJH 1504:28. A budai és pesti polgárok fellendülő marhakereskedelméről: Kubinyi András: Die Städte Ofen und Pest und der Fernhandel am Ende des 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts, Der Aussenhandel Ostmitteleuropas 1450–1650. Die ostmitteleuropäischen Volkswirtschaften in ihren Beziehungen zu Mitteleuropa, Szerk.: Bog, Ingomar, Köln–Wien, 1971. 342–433.; Kubinyi András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig), Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején Szerk.: Gerevich László – Kosáry Domokos 2. köt. Budapest, 1973. 7–240., 102–111.; Kubinyi András: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján, TSz 36. (1994) 1–52.

8 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Schwartzbachiana (=AMK Schw.) 2423.

9 (Megjegyzés - Popup)

AMK Schw. 2693.

10 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 4843/13. Pozsony, 1599. június 9.; ill. Körmöcbánya város levele: 4843/59. Körmöcbánya, 1599. június 3.

11 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 9541/34. Szokolca, 1676. március 30.; 9473/25. Pozsony, 1676. április 16.; 9473/27. Sopron, 1676. április 2.; 9473/23. Nagyszombat, 1676. március 28. A felső-magyarországi városszövetség levele Modor városához: Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Városi és kamarai iratok (E 554) t. sz. 1934. Eperjes, 1676. március 9.

12 (Megjegyzés - Popup)

Németh István, H.: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon (A felső-magyarországi városszövetség) PhD disszertáció 134–174.

13 (Megjegyzés - Popup)

AML XIII/102/6. Bécs, 1609. április 1.

14 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy mestskej administratívy, Malá mestská kniha (Liber civitatis minor) (=AMK H III/2. mac.) mac. 50. 1610. december 1.

15 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5442/19. Sopron, 1611. április 30.; 58480/1. Pozsony, 1611. május 15.; 5442/37. Pozsony, 1611. június 28. Az alsó-magyarországi szabad királyi városok levele: 5442/26. Pozsony, 1611. július 22., ill. H III/2. mac. 50. fol. 160. 1611. július 27.; Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron Város Levéltára (=SVLt.) Lad. VIII et UU Fasc. 8. 620. Kassa, 1611. augusztus 5. A kassaiak levelét néhány nap múlva megkapták a pozsonyiak és azonnal összehívták a városok gyűlését. Uott.

16 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5480/6. Nagyszombat, 1612. szeptember 16. Ugyanez a levél: AML IV/72/2.

17 (Megjegyzés - Popup)

Az alsó-magyarországi városok feltehetően mindegyik városba elküldték levelüket. A Kassa részére küldött példány: AMK H I. 5480/26/a. A lőcsei példány: AML IV/72/3. Pozsony, 1612. november 16. Két évvel később ugyanerről: AMK H III/2. mac. 50. fol. 182. 1614. március 19.

18 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5540/10. Lőcse, 1613. január 31.

19 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5587/3. Pozsony, 1614. január 28.

20 (Megjegyzés - Popup)

SVLt. Lad. VIII et UU Fasc. 8. 646. Nagyszombat, 1624. április 4., Lad. VIII et UU Fasc. 8. 647. Pozsony, 1624. április 6. A nagyszombati és kassai polgárcsaládok összeköttetésére a mezőszegedi Szegedi család talán a legjobb példa: Újvári Zsuzsanna, J.: Egy kereskedőcsalád metamorfózisa (A mezőszegedi Szegedi család), Óra, szablya, nyoszolya (Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17–18. században Szerk.: Zimányi Vera Budapest, 1994. 33–98. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 9.), 33–34., 36–37.

21 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 10561/92. Eperjes, 1692. augusztus 14.; 10561/120. Kluknó, 1695. október 8. Sopron város levele a nádorral folytatott tárgyalásokról: 11005/118. Sopron, 1695. augusztus 2. Pozsony ugyanerről: 11005/109. Pozsony, 1685. augusztus 17.

22 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11005/114. Bécs, 1695. augusztus 24.; 11005/104. Nagybánya, 1695. szeptember 13.

23 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11005/101. Eperjes, 1695. február 10.; 11152/40. Lőcse, 1696. március 6.; 11152/49. Lőcse, 1696. május 16.; 11152/61. Bártfa, 1696. november 20.

24 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11453/5. Bécs, 1699. november 25.

25 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11742/32. Körmöcbánya, 1701. május 19.; 11244/67. Bécs, 1697. október 18.; 11742/4. Sopron, 1701. június 6. Vö.: AMK Schw. 11844. Hn., 1702. december 3.

26 (Megjegyzés - Popup)

AMK H III/1. 102. Kassa, 1729. március 6.

27 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 4843/95. Pozsony, 1599. március 23.

28 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5398/24. Pozsony, 1610. április 14.; 5398/22. Pozsony, 1610. április 11.

29 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 8669/44. Lőcse, 1661. szeptember 6.; 8800/44. Körmöcbánya, 1663. július 19.

30 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 7719/36. Nagybánya, 1662. október 28.; 8800/24. Nagybánya, 1663. július 12.

31 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Supplementum H. Listiny, listy a spisy (=AMK H II.) 1680.

32 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Missiles (E 204) Erdődy György Szomolan, 1695. október 10.; AMK H I. 10022/7. Nagyszombat, 1686. július 13.; 11152/69. Késmárk, 1696. december 8.

33 (Megjegyzés - Popup)

Németh István [H.]: Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban, Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben, Szerk.: Petercsák Tivadar – Berecz Mátyás Eger, 1999. 117–127. (Studia Agriensia 20.) 124–126.

34 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11453/33. Pozsony, 1699. július 19.

35 (Megjegyzés - Popup)

A kassai országgyűlési követek jelentése: AMK H I. 5018/6. Pozsony, 1602. február 14.; 5018/2. Pozsony, 1602. március 16.

36 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5323/53. Pozsony, 1609. július 23.

37 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5221/30. Szatmár, 1607. június 30.

38 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 7467/8. Szatmár, 1646. május 1.; 6017/40. Szatmár, 1647. február 25.; 8913/23. Szatmár, 1665. február 28.

39 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 8257/7. Késmárk, 1654. március 6.

40 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Supplementum Schramianum 19344. Pozsony, 1610. január 2.

41 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5782/167. Pozsony, 1617. április 28.; 5782/32/a. Pozsony, 1617. augusztus 14. A városok közös ünnepélyes protestációjának szövege: AMK Schw. 5803. Pozsony, 1618. június 26. A városszövetség gyűléséről: AMK H III/2. mac. 53. fol. 113. 1617. szeptember 5. A követutasítás: uott fol. 128. 1617. november 27.

42 (Megjegyzés - Popup)

AMK H III/2. mac. 49. fol. 170. 1609. május 14.; H I. 5871/8. Pozsony, 1619. december 10.

43 (Megjegyzés - Popup)

AML XIII/102/13. Besztercebánya, 1621. március 31.

44 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 5323/2. Pozsony, 1609. december 12.

45 (Megjegyzés - Popup)

AML III/66/2. Nagyszombat, 1644. december 21. Soporni Miklós kassai követ jelentése: AMK H I. 7145/32. Nagyszombat, 1644. december 23.

46 (Megjegyzés - Popup)

A várost ért vádak: AMK H II. 1647. A tiltakozásról: Schw. 7572. Pozsony, 1647. július 12.

47 (Megjegyzés - Popup)

A városok közti levelezésről: AMK H I. 7788/23. Eperjes, 1649. január 11.; 7788/14. Eperjes, 1649. augusztus 4.; 7788/12. Eperjes, 1649. július 21. Keviczky jelentése: H III/2. mac. 63. fol. 28. 1649. július 21. Trencsén testimoniális levele: Schw. 7753.

48 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Wesselényi (E 199) II/37/2. Eperjes, 1658. május 23.; AMK H I. 8362/13. Eperjes, 1658. május 27. A felső-magyarországi városszövetség gyűléséről: 8457/64. Lőcse, 1568. szeptember 18.; H III/2. mac. 68. fol. 15–16. 1658. szeptember 21.; fol. 27–28. 1658. november 29. A városok tiltakozása: H II. 1659.

49 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 8669/68. Pozsony, 1661. február 24. Kérvényük: Magyar Országos Levéltár, Családok, személyek, 1945 előtti nem kormányzati szervek iratai, Családok személyek iratai, Csáky család levéltára, Kassai levéltár (P 72) Fasc. 652. 173. Wesselényi támogató levele: AMK Schw. 8636.

50 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 8913/37. Kőszeg, 1665. október 24.; 8913/2. Körmöcbánya, 1665. október 4.; 8913/49. Pozsony, 1665. november 14.; 8362/33. Szokolca, 1665. november 20. A felső-magyarországi

városszövetség reakciója: 8913/43. Eperjes, 1665. november 24.

51 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 10092/15. Eperjes, 1681. február 11.

52 (Megjegyzés - Popup)

AMK H I. 11152/30. Bécs, 1696. december 5.

53 (Megjegyzés - Popup)

Németh István, H.: Kassai polgárok és katonák a 16. században. (A hadsereg beköltözésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében a Mohácsot követő évtizedek során) Levéltári Közlemények 68. (1997) 143–198.

54 (Megjegyzés - Popup)

Kemény Lajos: Görög kereskedők Kassán. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 9. (1902) 142.; Kerekes György: Görögök Kassán a XVII. században. Századok 45. (1911) 366–369.; Kerekes György: Jövevény alföldiek és görögök Kassán 1660–1662-ben. Századok 45. (1911) 289–291.

55 (Megjegyzés - Popup)

Erdélyi görög kereskedők szabadalomlevelei. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 5. (1898) 402–405.; Országos felügyelőség a görög kereskedők felett. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 2. (1895) 79–80.; Takáts Sándor: Erdélyi görög kereskedők 1701-iki szabadalomlevele. Magyar Gazdaságtörténeti Szemle 6. (1899) 286–287.

56 (Megjegyzés - Popup)

Archív Mesta Košic, Supplementum H. Mestské knihy a registre, Knihy nadmestského zákonodárstva 79.

57 (Megjegyzés - Popup)

Összefoglalóan a német várospolitikára: Bog, Ingomar: Betrachtungen zur korporativen Politik der Reichsstädte, Ulm und Oberschwaben, Zeitschrift für Geschichte und Kunst, 34. (1955) 87–101.; Schmidt, Georg: Der Städtetag in der Reichsverfassung. Eine Untersuchung zur korporativen Politik der freien und Reichsstädte in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts, Wiesbaden, 1984. (Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches 5., Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte, Mainz 113., Abteilung Universalgeschichte); Schmidt, Georg: Die Städte auf dem frühneuzeitlichen Reichstag, Vom Städtebund zum Zweckerband, Szerk.: Kirchgässner, Bernhard – Becht, Hans-Peter Sigmaringen, 1994. 29–43. (Veröffentlichungen des Südwestdeutschen Arbeitskreises für Stadtgeschichtsforschung 20.)

58 (Megjegyzés - Popup)

A források összeolvasásában Trostovszky Gabriella és Kulcsár Krisztina volt a segítségemre, amelyet ez úton köszönök.

59 (Megjegyzés - Popup)

A Kassa városának küldött példányban helytelenül 'ubi' szerepel.

60 (Megjegyzés - Popup)

Inscriptio/inscripció szó szerinti jelentése: ráírás, fölírás, beírás

61 (Megjegyzés - Popup)

Az Inscriptiós könyv iratanyagai a Magyar Országos Levéltár (MOL), Magyar Kamara Archivuma, Archivum Familiae Nádasdy (MOL Nádasdy lt.) 31987. és 31988. raktári számú mikrofilmjein olvashatók.

62 (Megjegyzés - Popup)

Egy egész jobbágytelek (továbbiakban: telek) Szentmiklóson és Szerdahelyen 18,5 hold szántót és három kaszás rétet tett ki, ahol a szántó magában foglalta a határban lévő kültelket és a ház környezetében lévő beltelket (udvar, kert, pajta) is. Egy kaszás rét nagysága akkora, amekkorát egy átlagos kaszás egy nap alatt lekaszállhat.

63 (Megjegyzés - Popup)

adomány

64 (Megjegyzés - Popup)

kiváltság

65 (Megjegyzés - Popup)

A kedvezmények döntően az ingyenmunka (robot), a helyadó és a dézsma elengedésére vonatkoztak, míg a hegyvámról, vagyis a szőlőterület után az évi terméstől függetlenül a földesúr részére járó bormennyiségről, az ún. hegyvámorról az inscripciók többségében nem mondott le a földesúr.

66 (Megjegyzés - Popup)

nyugtatvány

67 (Megjegyzés - Popup)

felmentés

68 (Megjegyzés - Popup)

(Pozoni)

69 (Megjegyzés - Popup)

kötelezvény

70 (Megjegyzés - Popup)

(Szent Miklossi)

71 (Megjegyzés - Popup)

A felsorolásra került helységnevek előfordulási arányának kiszámításához csak azokat az inscripciók leveleket vettük figyelembe, amelyeknek címében valamely Sopron vármegyei helységnév illetőleg Sárvár neve szerepelt. Itt jegyezzük meg, hogy a levelek címében néha hiányzott a helységnév. Ilyen esetekben át kellett volna ezeket a leveleket olvasnunk és a helységnévre vonatkozó adatokat a szövegrészből így kigyűjtenünk. Emiatt a helységnév megjelölést – a címében – nem tartalmazó inscripciók leveleket a számításainknál figyelmen kívül kellett hagynunk. Úgy gondoljuk azonban, hogy a viszonylag nagy számú mintavétel miatt a Sopron vármegyei és a sárvári helységnév előfordulási arányok még ezzel a kényszerű korlátozással sem tartalmazhatnak durva hibát.

72 (Megjegyzés - Popup)

ma Deutschkreuz, Ausztria

73 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőszentmiklós

74 (Megjegyzés - Popup)

ma Nagycenk. Az inscripciókban: Cenk és Dávidcenk.

75 (Megjegyzés - Popup)

ma Lockenhaus, Ausztria

76 (Megjegyzés - Popup)

ma Strebersdorf, Ausztria

77 (Megjegyzés - Popup)

ma Sopronkövesd

78 (Megjegyzés - Popup)

ma Kapuvár

79 (Megjegyzés - Popup)

ma Steinberg, Ausztria

80 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőboz

81 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőendréd

82 (Megjegyzés - Popup)

ma Nikitsch, Ausztria

83 (Megjegyzés - Popup)

ma Kapuvárhoz tartozik

84 (Megjegyzés - Popup)

ma Röjtökmuzsaj

85 (Megjegyzés - Popup)

ma Rábapordány

86 (Megjegyzés - Popup)

ma Röjtökmuzsaj

87 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőszentmiklósához tartozik

88 (Megjegyzés - Popup)

ma Agyagosszergény

89 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőszéplak

90 (Megjegyzés - Popup)

ma Horvátzsidány

91 (Megjegyzés - Popup)

Szentmiklós mezőváros, a mai Fertőszentmiklós nagyközségnek (Győr–Moson–Sopron megye) az Ikva pataktól keletre eső részén helyezkedett el. A település 1533-ban Nádasdy Tamás Kanizsai Orsolyával történt házassága révén került a Nádasdyak kezébe a hatalmas dunántúli Kanizsai-földbirtok részeként, és 1671-ig maradt a Nádasdyak tulajdonában, amikor Nádasdy Ferencet a király elleni összeesküvésben való részvétele miatt Bécsben kivégezték, birtokait pedig a kincstár elkobozta.

92 (Megjegyzés - Popup)

A ma már Fertőszentmiklós nagyközséghez tartozó Szerdahely az Ikvától északra helyezkedett el. Ebben a döntően zsellérek lakta faluban a Nádasdyaknak csak jelentéktelen birtoka volt.

93 (Megjegyzés - Popup)

Az 1587. és 1590. esztendő közötti kapui számadásokban többször is olvasható a „szentmiklósi tartomány” kifejezés, ami utalhat a település rangjára vagy egy esetleg kialakítandó gazdálkodási központra is. (MOL, Nádasdy lt. 31990. raktári számú mikrofilm)

94 (Megjegyzés - Popup)

Id: Nádasdyak hegyvám elszámolását. MOL, E 156 Urbariales et Conscriptioes (továbbiakban U. et C.) Fasc. 12., No. 42.

95 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdy Tamás felesége Kanizsai Orsolya 1557-ben Ferenc kisfiával a pestis járvány elől Sárvárról ideiglenesen Szentmiklóstra költözött. (MOL, Nádasdy lt. Missiles, Sennyei Ferenc levele Nádasdy Tamáshoz, 1557. jún. 14.). A szentmiklósi Nádasdy-udvarház viszonylag szerény méretére Nádasdy Tamásnak feleségéhez írt 1558. május 31-i levelében található utalás: „*menj Szent Miklóstra, de bizony kevés házad leszen*” (Károlyi Árpád – Szalay József: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése, Bp., 1882. 22. o.). Az 1597. évi szentmiklósi urbárium összeírásában még szerepel „*az regi udvárhely*” megjelölés (MOL, U. et C. Fasc. 12., No. 42/II.)

96 (Megjegyzés - Popup)

Így Klaszekovics István, aki 1576-tól 1612-ig Szentmiklóson a lelkészi, majd esperesi, sőt 1612-től haláláig (1620) a dunántúli evangélikus egyházmegye püspöki teendőit is ellátta, illetőleg Galgóczy Miklós, aki 1622 és 1634 között volt Szentmiklós prédikátora, majd később esperese. Galgóczy egyébként két évig a wittenbergi egyetemen is tanult. Payr Sándor: A dunántúli evangélikus egyházkerület története. I. köt. Sopron, 1924. 94. és 845. o. és Horváth László: Adatok Klaszekovics István 1596 előtti szentmiklósi prédikátorságáról, SSz. 2000/4.

97 (Megjegyzés - Popup)

A legnevesebb szentmiklósi evangélikus tanítók Szennyesi Ferenc (1596), Kopácsi István (1602) és Sárosi Bálint (1628) voltak. Payr Sándor i.m. 94 o.

98 (Megjegyzés - Popup)

Szentmiklóson megtartott megyegyűlések időrendben: 1580. jún. 27., aug. 4., Nov. 6., 1581. jan. 1., jan. 22., máj. 4., jún. 17., aug. 27., okt. 15., 1582. ápr. 1., jún. 15., szept. 5., nov. 22., 1583. febr. 24., jún. 2., szept. 15., 1584. ápr. 24., okt. 19., 1585. aug. 20. 1586. máj. 12., okt. 16., 1587. márc. 12., máj. 15., okt. 1. Tóth Péter: Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái, I. köt. (1579–1589). Sopron, 1994. 43. o.

99 (Megjegyzés - Popup)

SL, Sopron vármegyei céhek iratai, IX. 1., 1. és 4. doboz

100 (Megjegyzés - Popup)

Bécs

101 (Megjegyzés - Popup)

A telek (sessio) megjelölés egy egész jobbágytelket jelöl. (1. 3. lábjegyzetet)

102 (Megjegyzés - Popup)

Hely és időpont megjelölése nélkül. Feltehetően még 1608 előtt kaphatta ezt Klaszekovics, mivel a MOL U. et C. Fasc. 12. No. 42/IV (1608. évi) szentmiklósi összeírásban, már hivatkozás történik a neki adott inscripcióra.

103 (Megjegyzés - Popup)

A zsellérhely nagysága a jobbágytelek 1/8-át nem haladta meg.

104 (Megjegyzés - Popup)

tallér = 1,8 magyar forint

105 (Megjegyzés - Popup)

Sankt Wolfgang, Felső-Ausztria

106 (Megjegyzés - Popup)

Seibersdorf, Alsó-Ausztria

107 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C., No. 103

108 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 124.

109 (Megjegyzés - Popup)

Itt mondok köszönetet Dominkovits Péter főlevéltáros úrnak, aki felhívta a figyelmemet erre az iratanyagra.

110 (Megjegyzés - Popup)

a földbirtok legfőbb gazdasági irányítója

111 (Megjegyzés - Popup)

udvarbíró

112 (Megjegyzés - Popup)

Szentmiklós mezővárosban.

113 (Megjegyzés - Popup)

MOL, U. et C. Fasc. 56. No. 33.

114 (Megjegyzés - Popup)

Ismeretes, hogy a jobbágyoknak a megtermelt gabonájuk és boruk tizedrészét az egyháznak kellett átadni. Az idézet arra utal, hogy ezt a tizedszedési jogot a földesúr haszonbérbe vette és az egyházi tizedet nem természetben, hanem pénzben fizette be a megyéspüspöknek.

115 (Megjegyzés - Popup)

MOL, U. et C. Fasc. 12. No. 42/IV.

116 (Megjegyzés - Popup)

MOL, P 1927. Bezerédy lt. 4 csomó, 29. tétel. Fasc. 4. No. 27.

117 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Iván: Magyarország családai. Pest 1858. II. kötet, 96. o.

118 (Megjegyzés - Popup)

MOL, P 1919. Bezerédy lt. Fasc. 3. No. 15.

119 (Megjegyzés - Popup)

(Szent Mikloson)

120 (Megjegyzés - Popup)

MOL, U. et C. 12. 42/IV.

121 (Megjegyzés - Popup)

Kovacsics Márton kétkerekű malmának építéséről felvett inkvizíciós jegyzőkönyv (1648. április 23.).
MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 115. et A.

122 (Megjegyzés - Popup)

hasznló pénzzel

123 (Megjegyzés - Popup)

Sárvárhoz közeli, Vas vármegyei település

124 (Megjegyzés - Popup)

SL, Acta Juridica. Tom. 1. Fasc. 92. No. 3488.

125 (Megjegyzés - Popup)

A család magvaszakadása miatt az inscripcionált ingatlan visszakerült a földesúrhoz.

126 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Nádasdy lt. Inscriptiós könyv 7. köt. 237. és 512. o.

127 (Megjegyzés - Popup)

a jelen dátumtól (az inscripció levél dátumától)

128 (Megjegyzés - Popup)

SL, Acta Juridica. Tom. 2. Bella család iratai. Fasc. 1. No. 1.

129 (Megjegyzés - Popup)

Salk Anna ház eladásról szóló levelében a kelteztést vélhetően elírták, mivel ott 1628. júl. 23. szerepel, a valószínűleg helyes dátum: 1728. SL, Acta Juridica. Tom. 2. Bella család iratai. Fasc. 1. No. 1–3.

130 (Megjegyzés - Popup)

Radics István Sopron megyei hadbiztos volt. SL, Acta Juridica, mint az előző

131 (Megjegyzés - Popup)

szegődményében, fizetési szerződésében

132 (Megjegyzés - Popup)

lásd a 66. sz. lábjegyzetet

133 (Megjegyzés - Popup)

Az inscripció időpontja szerint Nádasdy Ferenc volt az adományozó.

134 (Megjegyzés - Popup)

valószínűleg a mai Mátyás király utca

135 (Megjegyzés - Popup)

(Sz:Miklosy)

136 (Megjegyzés - Popup)

Süttör és Fertőszentmiklós között (ma is létező) erdő neve.

137 (Megjegyzés - Popup)

MOL, P 623. Széchényi család levéltára, 125. csomó, II. kötet 2. csomó

138 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 127.

139 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Nádasdy lt. Gazdasági Ügyvitel Iratai (1624–1646)

140 (Megjegyzés - Popup)

negyed

141 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 127.

142 (Megjegyzés - Popup)

MOL, Esterházy lt. Rep. 14. Fasc. A., No.. 49.

143 (Megjegyzés - Popup)

Többek között: MOL, Esterházy lt. Rep. 16. Fasc. C. No. 125. et NB. (1694); No. 129. (1701); No. 129. et NB. (1701)

144 (Megjegyzés - Popup)

(Szent Mikloson)

145 (Megjegyzés - Popup)

(Sz:Miklosy)

146 (Megjegyzés - Popup)

(Groff Nadasdy Pal)

147 (Megjegyzés - Popup)

tc = et cetera; és a többi, itt cím és rang felsorolása helyett

148 (Megjegyzés - Popup)

mindenkinek

149 (Megjegyzés - Popup)

rendjében

150 (Megjegyzés - Popup)

(Nadasdy Georgy)

151 (Megjegyzés - Popup)

kegyünket

152 (Megjegyzés - Popup)

(Szent Mikloson)

153 (Megjegyzés - Popup)

(Soprony)

154 (Megjegyzés - Popup)

(Kapuý)

155 (Megjegyzés - Popup)

(Szilý)

156 (Megjegyzés - Popup)

két egész jobbágytelket

157 (Megjegyzés - Popup)

(Timar Marton)

158 (Megjegyzés - Popup)

(Krysan Marton)

159 (Megjegyzés - Popup)

100 (Tymar Marton)

160 (Megjegyzés - Popup)

101 (Barbelý Mihalý)

161 (Megjegyzés - Popup)

102 (Philep Kovacz)

162 (Megjegyzés - Popup)

103 örököseink

163 (Megjegyzés - Popup)

104 hozzá csatlakoztathassuk

164 (Megjegyzés - Popup)

105 a mi kapui várunkban

165 (Megjegyzés - Popup)

Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója). Soproni Szemle, 2002. 2. sz. 126–145. p.

166 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 128. p.

167 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. Zadjeli Schlachta Etelka naplója. XII.kötet

168 (Megjegyzés - Popup)

Zadjeli Schlachta Etelka soproni naplója 1838–1842. S. a. r. és jegyz.: Csatkai Endre. Sopron, 1943. 7. p.

169 (Megjegyzés - Popup)

L.: Csatkai E.: i. m. 7., 139. p.

170 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 132. p.

171 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 132. p.

172 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 131. p.

173 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 136. p. 85. lj.

174 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 132. p. 59. lj.

175 (Megjegyzés - Popup)

Katona Cs.: i. m. 130. p. 24. lj.

176 (Megjegyzés - Popup)

törvényesít, hivatalosan elfogad — itt: elismer (latin)

177 (Megjegyzés - Popup)

Augusz Antal tolnai földbirtokos, később Tolna vármegye alispánja, majd Pest vármegye főispánja, a helytartótanács elnöke, 1875-től báró. Liszt Ferenc barátja. Schlachta Etelkához hasonlóan ő is zenerajongó volt, a lány egy időben viszonzatlan szerelmet érzett iránta. — A továbbiakban csak azokat a személyeket jelöljük lábjegyzetben, akik a napló adatai alapján azonosíthatóak, akkor is, ha közismert családok tagjairól van szó. A személyek azonosításához elsősorban az 1841. évi balatonfüredi fürdőlistának a Városi Helytörténeti Gyűjteményben (Balatonfüred) őrzött példánya nyújtott segítséget. A fürdőlistára a továbbiakban nem hivatkozunk.

178 (Megjegyzés - Popup)

Vojna Félix gróf, tábornok, Széchenyi István katonatársa, aki Sopronban gyakori vendége volt a Schlachta-háznak. Etelka iránt gyengéd érzelmeket táplált.

179 (Megjegyzés - Popup)

Riefkohl Rudolf hannoveri születésű ulánushadnagy, Etelka korábbi udvarlója.

180 (Megjegyzés - Popup)

Marseillese. Francia forradalmi dal, ma a francia állami himnusz.

181 (Megjegyzés - Popup)

szerenád, éji zene (francia)

182 (Megjegyzés - Popup)

spalettát

183 (Megjegyzés - Popup)

udvarias (francia)

184 (Megjegyzés - Popup)

polonéz (francia)

185 (Megjegyzés - Popup)

nyitánya (francia)

186 (Megjegyzés - Popup)

Vincenzo Bellini (1801–1835) operája

187 (Megjegyzés - Popup)

Egressy Béni (1814–1851) a Szózat zeneszerzője

188 (Megjegyzés - Popup)

a muzsikus cigányok prímása

189 (Megjegyzés - Popup)

Joseph Lanner (1801–1843) keringője

190 (Megjegyzés - Popup)

dalcím

191 (Megjegyzés - Popup)

A portici néma (Der Stumme von Portici) Daniel-Francois-Esprit Auber (1782–1871) francia operaszerző egyik főműve.

192 (Megjegyzés - Popup)

rámutató — itt: irányító, a zenét kérő (latin)

193 (Megjegyzés - Popup)

cigaretta (olasz)

194 (Megjegyzés - Popup)

zenészek

195 (Megjegyzés - Popup)

ne titkoljuk, ne színleljünk (francia)

196 (Megjegyzés - Popup)

vállra hulló csipke fejkendő (spanyol)

197 (Megjegyzés - Popup)

Gottlieb Márton zombori könyvtáros. Etelka édesapja korábban királyi kamarai adminisztrátorként dolgozott Zomborban, innen az ismeretség.

198 (Megjegyzés - Popup)

összeveszve (francia)

199 (Megjegyzés - Popup)

házasságkötés, házassági ajánlat (francia)

200 (Megjegyzés - Popup)

gyakran keringőztek (német)

201 (Megjegyzés - Popup)

zavarba jött (francia)

202 (Megjegyzés - Popup)

Istenhozzádot (francia)

203 (Megjegyzés - Popup)

küzdőtér (latin)

204 (Megjegyzés - Popup)

Rónay Móric főjegyző Zomborban, majd 1848-ban Torontál vármegye alispánja, vagy Rónay Lajos táblai hites jegyző Zomborban, majd 1861-ben Torontál vármegye képviselője az országgyűlésen. 1841 nyarán mindketten Füreden időztek, a napló hasábjain mindkettőjükéről említést tesz Schlachta Etelka.

205 (Megjegyzés - Popup)

Vojnits István szabadkai táblabíró felesége, aki két leányával érkezett Füredre nyaralni.

206 (Megjegyzés - Popup)

Vojnits István leánya.

207 (Megjegyzés - Popup)

Csúzy Pál Zala vármegyei birtokos, később honvéd őrnagy.

208 (Megjegyzés - Popup)

GludovácZ József Pestről.

209 (Megjegyzés - Popup)

Inkey Kazimir szilasbalhási (Veszprém vármegye) szolgabíró

210 (Megjegyzés - Popup)

Inkey Sándor pacsai (Zala vármegye) táblabíró

211 (Megjegyzés - Popup)

Báró Pongrácz József pozsonyi császári és királyi tanácsos.

212 (Megjegyzés - Popup)

Ürményi János tábornok Bécsből. Személyét a napló előző részének közlésekor tévesen Ürményi József későbbi alnáddal azonosítottam (Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója). Soproni Szemle, 2002. 2. sz. 130. p. 24. l.). — 1841 nyarán Füreden időzött Ürményi

Ferenc császári és királyi belső titkos tanácsos is.

213 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: a sétatéren — a mai Gyógy tér.

214 (Megjegyzés - Popup)

Frohmann Alajos Budáról.

215 (Megjegyzés - Popup)

unokatestvére (francia)

216 (Megjegyzés - Popup)

Perczel Mór (1811–1899) bonyhádi (Tolna vármegye) táblabíró, 1848–49-ben honvéd tábornok.

217 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: sibylla: jósnő — itt: rosszindulatú vénasszony (görög/latin).

218 (Megjegyzés - Popup)

helyesen: ton — modor, hangnem (francia)

219 (Megjegyzés - Popup)

a kárvallás tesz okossá (német)

220 (Megjegyzés - Popup)

tapintatlan (francia)

221 (Megjegyzés - Popup)

nyugatlanság (francia)

222 (Megjegyzés - Popup)

tapintatos (francia)

223 (Megjegyzés - Popup)

Écsy László fürdőfelügyelő, aki 1835–1888 között, több mint fél évszázadig töltötte be e posztot.

224 (Megjegyzés - Popup)

öltözéket — itt: alkalomhoz illő öltözéket (francia)

225 (Megjegyzés - Popup)

1835–36 során épített, 46 lakó és 9 fürdőszobával ellátott fürdőépület. Nevét a még a 18. századi alapokon

álló Ó-fürdőháztól való megkülönböztetés végett kapta. Mindkét épület a mai Állami Szívkórház helyén állott a Gyógy téren. Részletesen: Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988. 458–465. p.

226 (Megjegyzés - Popup)

parkettás (francia)

227 (Megjegyzés - Popup)

terasz (francia)

228 (Megjegyzés - Popup)

Schodelné Klein Rozália operaénekesnő, a Nemzeti Színház ünnepelt művésze.

229 (Megjegyzés - Popup)

rendezni (francia)

230 (Megjegyzés - Popup)

A Füreden birtokos nemes Varga család valamelyik tagjának felesége. Személye pontosan nem azonosítható.

231 (Megjegyzés - Popup)

felháborodás, méltatlankodás (latin)

232 (Megjegyzés - Popup)

Schlachtáék szobalánya. Személyét a napló előző részének közlésekor tévesen Gludováciz Risával (Resivel), Etelkáék soproni ismerősével azonosítottam (Katona Csaba: Egy soproni kisasszony a füredi fürdőben (Schlachta Etelka naplója). Soproni Szemle, 2002. 2. sz. 129. p. 10. l.)

233 (Megjegyzés - Popup)

Pintér Mátyás soproni császári királyi kapitány, füredi törzsvendég.

234 (Megjegyzés - Popup)

zavar (francia)

235 (Megjegyzés - Popup)

Mamlauer György pesti kerselkedő felesége.

236 (Megjegyzés - Popup)

Helyesen: Schaffenbergerné. Csupán annyi bizonyos, hogy pesti lakos volt.

237 (Megjegyzés - Popup)

A Tallián család számos tagja törzsvendégnek számított Füreden, az itt említett személy nem azonosítható pontosan. Ezen a nyáron Füreden időzött pl. Tallián József szentkirályszabadjai (Veszprém vármegye) táblabíró, Tallián Antal kőszegi (Vas vármegye) kamarás, Tallián Lajos ádándi (Somogy vármegye) táblabíró stb.

238 (Megjegyzés - Popup)

dalcím

239 (Megjegyzés - Popup)

Conradin Kreutzer (1780–1849) Granadai éjszallás (Nachtlager in Granada) c. operája

240 (Megjegyzés - Popup)

Vincenzo Bellini (1801–1835) operája

241 (Megjegyzés - Popup)

érzelmes dalokat (olasz)

242 (Megjegyzés - Popup)

dalcím (A ház utolsó órája — német)

243 (Megjegyzés - Popup)

súgtam (francia)

244 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: otthon

245 (Megjegyzés - Popup)

blúz, ingblúz (francia)

246 (Megjegyzés - Popup)

whist — népszerű kártyajáték

247 (Megjegyzés - Popup)

pikét — népszerű kártyajáték

248 (Megjegyzés - Popup)

Értsd: tökéletesen egyetértett velem.

249 (Megjegyzés - Popup)

esti fogadás (francia)

250 (Megjegyzés - Popup)

A báró Meskó család valamelyik, nem azonosítható tagjának felesége két leányával nyaralt Füreden 1841-ben.

251 (Megjegyzés - Popup)

A gróf Zichy család tagjai feltűnően kedvelték Füredet, 1841 nyarán is számosan időztek a Balatonnál közülük. Így pl. Lángról (Fejér vármegye) Zichy György feleségével és három fiával, valamint Zichy Jozefa és Zichy Amália grófnő, Kálozról (Fejér vármegye) Zichy Ödön, akit 1848-ban Görgey Artúr akasztatott fel árulásáért Csepel szigetén, Zichy Károly Pozsonyból stb.

252 (Megjegyzés - Popup)

A Fiáth család tagjai ugyancsak Füred állandó vendégei közé tartoztak. 1841-ben a Balatonnál időzött Fiáth István székesfehérvári táblabíró, Fiáth Ferenc Fejér vármegye másodalispánja ugyancsak Székesfehérvárról stb.

253 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Haller Sándor Telegdről (Bihar vármegye).

254 (Megjegyzés - Popup)

A későbbi neves — Krúdy Gyula számos novellájában is megörökített — Esterházy-fogadónál. Az Esterházy Károly füredi telkén lévő, akkor még földszintes épületet 1836-ban vette bérbe húsz évre Glaser Lipót vendéglős. 1838-ban az épület emelettel bővült. Részletesen: Zákonyi F.: i. m. 449–454. p.

255 (Megjegyzés - Popup)

kétségbeesett (latin)

256 (Megjegyzés - Popup)

ingerelte, felizgatta (latin)

257 (Megjegyzés - Popup)

A Kisfaludy Sándor kezdeményezésére Balatonfüreden 1831-ben átadott első dunántúli kőszínház. Részletesen: Fára József: A balatonfüredi színház megalapítása és működésének első évtizedei. Zalaegerszeg, 1925.

258 (Megjegyzés - Popup)

helyesen: réunion — összejövetel (francia)

259 (Megjegyzés - Popup)

nagy uzsonna (francia)

260 (Megjegyzés - Popup)

Gróf Andrássy Károlyné, született gróf Szapáry Adél, aki fiával, gróf Andrássy Aladárral, az Első Magyar Általános Hitelbank későbbi elnökével nyaralt Füreden.

261 (Megjegyzés - Popup)

szólóival

262 (Megjegyzés - Popup)

a maga szórakozására (francia)

263 (Megjegyzés - Popup)

Babory Kálmán Pestről.

264 (Megjegyzés - Popup)

100 az öröm mestere (francia)

265 (Megjegyzés - Popup)

101 lelket önt belé, felélénkíti (latin)

266 (Megjegyzés - Popup)

102 álmodozásba estem (francia)

267 (Megjegyzés - Popup)

103 finom, visszafogott (francia)

268 (Megjegyzés - Popup)

104 Lendvay Márton (1807–1858) színész, a Nemzeti Színház ünnepelt művésze.

269 (Megjegyzés - Popup)

105 A Gyógy téren álló 1761-ben épült kápolna, amelyet az 1846-ban átadott ún. Kerektemplom felavatása után bontottak le. Zákonyi I.: i. m., 132 p.

270 (Megjegyzés - Popup)

106 látogatást (latin)

271 (Megjegyzés - Popup)

107 Vélhetően Horváth Péter bácsi (Bács vármegye) főbíró.

272 (Megjegyzés - Popup)

108 a tévedés kedvező képet fest a gonosz játékról (francia)

273 (Megjegyzés - Popup)

109 A Bezerédy család rokoni kötelekébe tartozó leány. 1841. július 25-én érkezett Füredre Bezerédy Kálmán ménfői (Győr vármegye) táblabíró és annak felesége társaságában.

274 (Megjegyzés - Popup)

110 Vélhetően Bezerédy Etelka (Adél)

275 (Megjegyzés - Popup)

111 nők — a szó a 19. század közepén még nem bírt pejoratív jelentéssel

276 (Megjegyzés - Popup)

112 Balla Endre megyei aljegyző Pestről.

277 (Megjegyzés - Popup)

113 A hiánya teszi magát kívánatosá. (francia)

278 (Megjegyzés - Popup)

114 Nagy Leó táblabíró Pestről.

279 (Megjegyzés - Popup)

115 valóban (francia)

280 (Megjegyzés - Popup)

116 francia keringő (francia)

281 (Megjegyzés - Popup)

117 Szakácsy István színész Pestről.

282 (Megjegyzés - Popup)

118 T. i.: a színpadról.

283 (Megjegyzés - Popup)

119 nemes (francia)

284 (Megjegyzés - Popup)

120 Amennyire a naplóból kivehető, Etelkát hírbe hozták, miszerint Budán szeretője volt, akinek kilétét azonban nem ismerték. Etelka e „szeretőt” nevezi gúnyosan „Budai hősnek”.

285 (Megjegyzés - Popup)

121 téma (görög)

286 (Megjegyzés - Popup)

122 Kupricz Imre veszprémi ügyvéd vagy az ugyancsak veszprémi Kupricz Sándor királyi táblai hites jegyző. 1841 nyarát mindketten Füreden töltötték.

287 (Megjegyzés - Popup)

123 kör, forgás (francia) — tournak azt nevezték, amikor a táncos és hölgy partnere nem a zene végéig táncoltak együtt, hanem a zene alatt egyszer körbetáncolták a termet, majd a táncos a hölgyet helyére kísérte

288 (Megjegyzés - Popup)

124 csillogóvá — itt: ragyogóvá, vonzóvá (francia)

289 (Megjegyzés - Popup)

125 étellel telivé — itt: jól sikerültté (francia)

290 (Megjegyzés - Popup)

126 Előkelő világ (francia) — itt: — átvitt értelemben — a főnemesség, amelynek tagjai zömében gróf Andrássy Károlynénál báloztak ugyanezen az estén.

291 (Megjegyzés - Popup)

127 Bizay Mihály, a „nemzet bárója”. Évtizedeken át a nyarait Füreden töltő „népszórakoztató” ripacs, aki feltűnő külsejével, „elmés” bemondásaival, színházi közönség toborzásával stb. szórakoztatta a fürdővendégeket. A 19. századi Balatonfüred talán legismertebb alakja. Részletesen: Katona Csaba: A „nemzet bárója”, aki már életében legenda lett. Homo ludens I. Fel. szerk.: Bana József. Győr, 2002. (Győri Tanulmányok, 26.) 35–46. p.

292 (Megjegyzés - Popup)

128 Semsey Józsefné született gróf Keglevich Éva Semséről (Abaúj vármegye) nyaralt Füreden 1841-ben, vélhetően az ő valamelyik rokona.

293 (Megjegyzés - Popup)

129 lánc (francia)

294 (Megjegyzés - Popup)

130 nevelőnőnek (francia)

295 (Megjegyzés - Popup)

131 ékszer, bizsu (francia)

296 (Megjegyzés - Popup)

132 Balatonarács: Füred és Csupak között fekvő helység, ma közigazgatásilag Balatonfüred része.

297 (Megjegyzés - Popup)

133 Schmerzing Tádé báró kancelláriai fogalmazó Felsőörsről (Zala vármegye), 1861-ben Nyitra vármegye országgyűlési képviselője, aki ezredes apjával nyaralt Füreden.

298 (Megjegyzés - Popup)

134 győzködött — itt: beajánlott (latin)

299 (Megjegyzés - Popup)

135 gondolatjel (német)

300 (Megjegyzés - Popup)

136 zavart, szédült (latin)

301 (Megjegyzés - Popup)

137 helyesen: pointe — csattanó, poén (francia)

302 (Megjegyzés - Popup)

138 híres (latin)

303 (Megjegyzés - Popup)

139 Kürthy Lajos táblabíró Koltárol (Komárom vármegye), korábban Komárom vármegye alispánja.

304 (Megjegyzés - Popup)

140 Csetke Mihály komáromi kereskedő, Szekrényessy előtt Etelka első komolyabb udvarlója a füredi nyaralás során. Érdekességként érdemes megemlíteni, hogy Csetke és Szekrényessy ugyanazon a napon, 1841. július 20-án érkeztek Füredre.

305 (Megjegyzés - Popup)

141 valamilyen gyanakvással (francia)

306 (Megjegyzés - Popup)

142 Vélhetően László Dávid veszprémi ügyész felesége.

307 (Megjegyzés - Popup)

143 az eleganciát megjelenésében látni (francia)

308 (Megjegyzés - Popup)

144 kimentette (latin)

309 (Megjegyzés - Popup)

145 kapunál (francia)

310 (Megjegyzés - Popup)

146 Barcza Erzsébet győri táblabíróné Krisztina nevű leányával.

311 (Megjegyzés - Popup)

147 Gróf Hugonnay Gusztáv Bakufáról (Vas vármegye).

312 (Megjegyzés - Popup)

148 Szunyogh József királyi táblai hites jegyző Pestről.

313 (Megjegyzés - Popup)

149 ti. Hugonnayt

314 (Megjegyzés - Popup)

150 ellenszenvét (görög)

315 (Megjegyzés - Popup)

151 feltételeztetik (latin-francia)

316 (Megjegyzés - Popup)

152 itt: a zsidóság egyenjogúsítása (latin)

317 (Megjegyzés - Popup)

153 Gróf Széchenyi István (1790–1861)

318 (Megjegyzés - Popup)

154 itt: dicsőítenek (francia)

319 (Megjegyzés - Popup)

155 küldtek — ti. rávettek, hogy zongorázzak (latin)

320 (Megjegyzés - Popup)

156 improvizáltam (francia)

321 (Megjegyzés - Popup)

157 illendőség (francia)

322 (Megjegyzés - Popup)

158 Ti. az Anna-bálra.

323 (Megjegyzés - Popup)

159 kinyilvánítás — itt: vallomás (francia)

324 (Megjegyzés - Popup)

160 megvetés, lenézés (francia)

325 (Megjegyzés - Popup)

161 Derra császári királyi hadnagy Pázmándról (Győr vármegye) Etelka régi ismerőse volt Sopronból. Derra Etelka korábbi udvarlójának, Riefkohl Rudolf hadnagynak volt a fegyvertársa és barátja, Füredre is együtt érkeztek meg 1841. július 25-én hat másik katonatársuk társaságában.

326 (Megjegyzés - Popup)

162 Szentgyörgyi Horváth József császári és királyi nyugalmazott főhadnagy Tótvázsonyból (Veszprém vármegye)

327 (Megjegyzés - Popup)

163 kárörvendő (francia)

328 (Megjegyzés - Popup)

164 elbizonytalanítottam (francia)

329 (Megjegyzés - Popup)

165 hangjában (francia)

330 (Megjegyzés - Popup)

166 tettetni, elhíttetni (latin)

331 (Megjegyzés - Popup)

167 irodalmam —ti. foglalkozom-e még irodalommal? (latin)

332 (Megjegyzés - Popup)

168 Értsd: kesergő

333 (Megjegyzés - Popup)

169 Fáy András (1786–1864) író, politikus, az Pesti Hazai Első Takarékpénztár az ő kezdeményezésére jött létre.

334 (Megjegyzés - Popup)

170 klasszikus (latin)

335 (Megjegyzés - Popup)

171 álcázhatta (francia)

336 (Megjegyzés - Popup)

172 bosszúságomra (francia)

337 (Megjegyzés - Popup)

173 Perczel Ádámné született Rosty Francika

338 (Megjegyzés - Popup)

174 Helység Tolna vármegyében.

339 (Megjegyzés - Popup)

175 helyesen: niéce — unokahug (francia)

340 (Megjegyzés - Popup)

176 Rosty Ágnes később báró Eötvös József felesége (testvére, Ilona Trefort Ágostonhoz ment nőül).

341 (Megjegyzés - Popup)

177 de füttyül rá (német)

342 (Megjegyzés - Popup)

178 kötelezett — itt: rábírt bemenni (francia)

343 (Megjegyzés - Popup)

179 kísérőt (francia)

344 (Megjegyzés - Popup)

180 rendezőnek (francia)

345 (Megjegyzés - Popup)

181 sok tisztességgel — értsd: tisztességgel szólva (francia)

346 (Megjegyzés - Popup)

182 Tallián Szidónia Szilvagyraól (Vas vármegye).

347 (Megjegyzés - Popup)

183 kacér (francia)

348 (Megjegyzés - Popup)

184 Vélhetően Semsey Józsefné leánya

349 (Megjegyzés - Popup)

185 helyesen: hautain — gögös (francia)

350 (Megjegyzés - Popup)

186 Báró Gerliczy István megyei aljegyző Biharból (Bihar vármegye).

351 (Megjegyzés - Popup)

187 Mérey Károly udvari kincstári titkár Budáról.

352 (Megjegyzés - Popup)

188 kecses (latin)

353 (Megjegyzés - Popup)

189 oszlopba — itt: táncsorba (francia)

354 (Megjegyzés - Popup)

190 helyesen: égarde — tekintet, figyelem (francia)

355 (Megjegyzés - Popup)

191 dallamos

356 (Megjegyzés - Popup)

192 váratlanjára (latin) — azaz váratlanul megrendezett összejövételére

357 (Megjegyzés - Popup)

193 Sok más dunántúli nemes családhoz hasonlóan a Bezerédy család tagjai is szívesen múltatták idejüket Füreden. 1841 nyarán is ott időzött Bezerédy Mihály táblabíró és felesége Pápáról (Veszprém vármegye), Bezerédy Kálmán táblabíró és felesége Ménfőről (Győr vármegye), Bezerédy Ferenc táblabíró Győrből stb.

358 (Megjegyzés - Popup)

194 levágott, elvégzett — itt: ejtett (latin)

359 (Megjegyzés - Popup)

195 pasziánsz (kártyajáték) (francia)

360 (Megjegyzés - Popup)

196 fejdísz (francia)

361 (Megjegyzés - Popup)

197 felfal engem a tekintetével (francia)

362 (Megjegyzés - Popup)

198 mennyire elvesztette a fejét (francia)

363 (Megjegyzés - Popup)

A szerző tanulmánya a Magyar Egyházzene VIII. évf. (2000/2001) *Sopron és környéke evangélikusainak orgonái* c. cikksorozatának 361-380. oldalai között *Sopron — II.* alcímmel megjelent cikke 368–380. oldalak közötti részének bevezetővel ellátott változata, így arra a későbbiek során nem hivatkozunk.

364 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16–18. században. Akadémiai Kiadó, Budapest 1984. (a továbbiakban: Bárdos 1984.) 50–121. p.; Kormos Gyula: Sopron és környéke evangélikusainak orgonái. Sopron — I. In: Magyar Egyházzene VIII. évf. (2000/2001) 61-104. p.

365 (Megjegyzés - Popup)

Az 1500-as évek elején még általában az iskolamester feladata volt a kórus vezetése.

366 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története Kiadta a Soproni Ág. Hitv. Evang. Egyházközség Sopron, 1917. (továbbiakban: Payr 1917.) 146. p. Payr Sándor a korai időszak orgonistáinak névsorát Gamaufnak a városi és egyházi számadásokból, jegyzőkönyvekből kiírt jegyzéke alapján állította össze.

367 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 14–18, 22–23, 27–34, 368–369. p.; Bán János: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron 1939. (a továbbiakban: Bán 1939.) 112, 115. p.; Payr 1917. 146. p. Noha az orgonisták szinte kivétel nélkül németajkúak voltak, mégis $\frac{3}{4}$; a szakirodalom eddigi gyakorlatának megfelelően $\frac{3}{4}$; nevüknek egységesen a magyar megfelelőjét használjuk.

368 (Megjegyzés - Popup)

A két név feltűnő hasonlósága alapján, az írásmód korabeli ingadozásának ismeretében elképzelhető, hogy mindkét esetben ugyanazon személyről van szó, akit esetleg a szolgálatával kapcsolatos problémák miatt

alkalmaztak újólaj próbaidőre. A kérdést csak újabb források esetleges felbukkanása döntheti el.

369 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron 1939. 118. p.; Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Akadémiai Kiadó, Budapest 1982. (a továbbiakban: Házi 1982.) 220. p. [2256] sorszám alatt. (A szögletes zárójelben lévő számok a Házi által alkalmazott mutatószámokat jelentik.)

370 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 971. p. [11897].

371 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 29. p. szerint talán 1586 és 1589 között működött Sopronban.

372 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Bán 1939. 117. p.

373 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. 20. p. [58] szerint Agatsh, Payr 1917. szerint Akách.

374 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 27–30. p.

375 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 42–44, 50. p. és Payr 1917. 249., 255. p.

376 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 50–53, 58–66, 68, 74–79. p.; Mollay Károly: Rauch András Sopronban, SSz. 46 (1992) 289–311. p.; Josef Pausz: Rauch András: egy evangélikus muzsikus az ellenreformáció viszontagságaiban, SSz. 46 (1992) 193–212. p.; Uő: Andreas Rauch. Ein evangelischer Musiker – 1592–1656. Evangelische Pressverband in Österreich, 1992.; Nagy Alpár: Rauch András Házi Jenő kéziratosa hagyatékában, in: Házi Jenő emlékkönyv, szerk. Dominkovits Péter, Turbuly Éva, Sopron 1993. (a továbbiakban: Házi Emlékkönyv 1993) 63 112. p.; Házi 1982. 726. p. [8622]; MGG Lexikon Die Musik in Geschichte und Gegenwart Hg. Friedrich Blume Bd.1–16. Kassel-Basel 1949–1979. (továbbiakban MGG) 11. kötet 25–26. p.; Zenei lexikon (Brockhaus–Riemann) 1–3. kötet Zeneműkiadó, Budapest 1983–85. (a továbbiakban Brockhaus: Zenei lexikon) 3. köt. 186. p., valamint e cikk Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben c. fejezetében!

377 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 71–72, 79–80, 94–95, 98–99, 371. p.; Házi Emlékkönyv 1993. 95–96.; Házi 1982. 184. p. [1828], továbbá Brockhaus: Zenei Lexikon 3. köt. 161. p.; Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: Zenei lexikon I–III. kötet, Zeneműkiadó, Budapest, 1965. (a továbbiakban Szabolcsi: Zenei Lexikon) III. köt. 158. p.,

valamint ld. e cikk *Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben c. fejezetében!*

378 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 83, 99–101, 107, 110, 198, 372. p; Fiedler, Karl: Geschichte der evangelischen Pfarrgemeinde A. B. in Rust. Eisenstadt 1951. 20–21.; Házi 1982. 961. p; MGG 3. köt. 1568. p., 13. köt. 1072. p.; Payr Sándor: Wohlmuth János orgonista és karmester, Sopron jeles zeneművésze Sopronvármegye 1929. január 1, 3, 4, 5. számai; Brockhaus: Zenei Lexikon 3. köt. 666. p.; Szabolcsi: Zenei Lexikon III. köt. 671. p., továbbá ld. e cikk *Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben c. fejezetében!*

379 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 110–121, 375. p., továbbá Házi 1982. 252. p. [2602], továbbá e cikk *Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben c. fejezetében.*

380 (Megjegyzés - Popup)

Evangélikus halotti anyakönyv (továbbiakban: EvHa), Soproni Evangélikus Gyülekezeti Levéltár (továbbiakban: Evlt): 1772/30. március 7/10-i bejegyzése alapján 72 évet és 4 hónapot élt. Születési dátumát nem sikerült fellelni, ez azonban az előbbi bejegyzés alapján megbízhatóan kiszámítható.

381 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. közlésével ellentétben a néhai Stolzenberg-kutató, Jürgen-Peter Schindler szerint nevét Stoltzenberg-nek írta, ezt a változatot említi Brockhaus: Zenei Lexikona is.

382 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 111. p.

383 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 121–122, 176–180, 202–205, 378. p.; Házi 1982. 845. p. [10155]; EvHa VI. köt. 125., 1831. május 30.

384 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 178. p.

385 (Megjegyzés - Popup)

EvHa: 1831. május 30., 76. pont, 125. p.

386 (Megjegyzés - Popup)

Nem Bitroff volt az orgonista, mint ahogy azt Rusznyák Ferenc említi, amikor a soproni orgonistákat kéziratában felsorolja (Evlt), vagy ahogy ezt Papp József: A soproni evang. tanítóképző-intézet története 1858–1908. Sopron 1908. c. kiadványában említi, hiszen a számadás (továbbiakban KR) szerint ilyen címen más vette fel ezen évek alatt mind az orgonista, mind a kántor fizetését.

387 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A soproni képzőművészeti és zenei művelődés története 1848-1948, Soproni Szemle 3–4. szám. Sopron 1962. (a továbbiakban: Csatkai 1962.) 42. p.; Evtl: 1834–1846. évi KR. Süssmann talán elköltözhetett a városból, mivel az EvHa adatait 1874-ig vizsgálva nem derült ki halálának napja.

388 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai 43–44. p.; Magyar Életrajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967. I. kötet 26. p.; Brockhaus: Zenei Lexikon 1. köt. 42–43. p.; Szabolcsi: Zenei Lexikon I. köt. 59. p., továbbá ld. e cikk *Zeneszerzők a soproni evangélikus gyülekezetben* c. fejezetében!

389 (Megjegyzés - Popup)

Evtl: KR 1846. dec. 17. és I. 766. pályázati iratok.

390 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai 1962. 51–60. p.; Magyar Életrajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1967. I. köt. 26. p.; Brockhaus: Zenei Lexikon 1. köt. 43. p., valamint Szabolcsi Zenei Lexikon I. köt. 59. p.

391 (Megjegyzés - Popup)

Zenelap II. évf. 7. szám, 1887 márczius 1. 56. p.

392 (Megjegyzés - Popup)

Evangélikus Népiskola 1940. 119–120. p.

393 (Megjegyzés - Popup)

Evtl: Amminger-hagyaték.

394 (Megjegyzés - Popup)

Valtynyi Gábor közlése alapján.

395 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Kormos Gyula: Zenei élet a soproni evangélikus templomban 1979. augusztus – 1992. augusztus között (Kézirat, Evtl)

396 (Megjegyzés - Popup)

Róth Márton közlése nyomán.

397 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 45, 53–58, 68, 370. p.; Bán 1939. 190. p., továbbá ld. e cikk *A soproni evangélikusok orgonistái* c. fejezetében!

398 (Megjegyzés - Popup)

Házi Emlékkönyv 1993. 63–112. p.; MGG 11. köt. 25–26. p.; Brockhaus: Zenei Lexikon 3. köt. 186. p.; Szabolcsi: Zenei Lexikon III. köt. 190. p. *Concentus votivus* c. kórusműve, Jancsovics Antal kiadásában a SSz. 46 (1992) 312–332. oldalain látott napvilágot.

399 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 80, 371. p.; Házi Emlékkönyv 1993. 96. p.; Brockhaus: Zenei Lexikon 3. köt. 161. p.

400 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 70, 71, 76, 371, 623. p.; MGG 2. köt. 818–821. p.

401 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 75–76, 80, 99, 102, 371. p.; MGG 2. köt. 818. p. és 7. köt. 1913. p.; Brockhaus: Zenei Lexikon 2. köt. 369. p.

402 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 184. 82–83, 279, 371. p.

403 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 58, 74–75, 81, 82, 83, 323, 325, 371. p.; Hamar Gyula: A soproni evangélikus igehirdetők, Soproni evangélikus gyülekezeti lap V. évf., 1–3. szám, 1942. március 29. 3. p.; Házi 1982. 829. p.

404 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 99, 107, 549. p., továbbá MGG 3. köt. 1568. p. és 13. köt. 1072. p.

405 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 100, 104, 109, 111–112, 114, 373. p.

406 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 100, 105, 108, 372. p.; Evangélikus keresztelési anyakönyv: 1677. szept. 30.; EvHa: 1750. febr. 15.

407 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 118–119, 375. p.

408 (Megjegyzés - Popup)

Nem Knoglerben volt a hiba, ő legfeljebb csak türelmét veszthette a nála fiatalabb Wohlmannal szemben, akinek durvaságát egy későbbi jegyzőkönyv is megörökítette. Ld. Konventi Jegyzőkönyvek (Evl) 1741. nov. 25.

409 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 112, 114–115, 118–120, 375, 549, 610. p.; Házi 1982. 960. p. [11746].

410 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos 1984. 112, 114, 116–118, 120–121, 377, 387, 455–460. p.

411 (Megjegyzés - Popup)

Chorálkönyv Ágost. Hitv. Evang. Egyházközségek használatára (II. kiadás). Sopron 1897.

412 (Megjegyzés - Popup)

Eredeti neve Knapp Gyula. A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi Soproni Tanítóképző-Intézet 54-dik értesítője az 1911-12. iskolai évről. Sopron 1912.; Korálkönyv a magyarországi ágost. hitv. evang. egyházközségek használatára. Luthertársaság könyvkiadóhivatala, Budapest 1912.; Magyar Éneklő Kar 90 vallásos ének férfikarra (Kapi Gyula szerk.). Luther-Társaság, Budapest 1909.; Nagy Karénektár (Fővenyesi Bertalan szerk.) Rozsnyai Károly Könyv- és Zeneműkiadó Budapest, 1911.; Vallásos karénekek vegyeskarra (Piri és Székely könyvnyomdája, Sopron 1918.); ld. továbbá a Kapi családnál lévő kéziratokat, amelyet ifj. Kapi Gyula bocsátott rendelkezésemre.

413 (Megjegyzés - Popup)

Evangélikus Naptár 1973. 36–40. p.; A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi Soproni Tanítóképző-Intézet értesítője az 1906/1907. iskolai évről. Sopron 1907. 27. p.; Gárdonyi Zoltán: Kárpáti Sándor, in: A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület soproni líceumának és tanítóképző-intézetének évkönyve. Győr 1939. 6-8. p.; Szabolcsi: Zenei Lexikon II. kötet 305. p.

414 (Megjegyzés - Popup)

1912 előtt Hammer néven. Evangélikus Naptár, 1973.; Kormos Gyula: Egy soproni evangélikus egyházzene: Hamar Gyula (1881–1976), in: Magyar Egyházzene IV. (1996/1997) 1. szám, 59–68. p.; Kormos Gyula: Egy soproni evangélikus pedagógus és egyházzene: Hamar Gyula (1881–1976), SSz LI (1997) 272–280. p.

415 (Megjegyzés - Popup)

Győri Johanna Mária: Gárdonyi Zoltán (1906–1986) műveinek jegyzéke, in: Magyar Egyházzene VII. (1999/2000) 53–76. p.; Karasszon Dezső: Gárdonyi Zoltán (Magyar Zeneszerzők 8.). Mágus Kiadó, Budapest 1999.; Magyar Egyházzene III (1995/1996) 2. szám.

416 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Péter: Történeti források és a természettudomány. SSz 56 (2002) 59-65.

417 (Megjegyzés - Popup)

Bertényi Iván (szerk.): A történelem segédtudományai. – Pannonica-Osiris, Budapest, 375 o., 1998 R.
Várkonyi Ágnes (szerk.): Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológiai világból. – Osiris,

Budapest, 371 o., 2000. Tusor Péter (szerk.): R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére. – ELTE BTK, Budapest, 644 o., 1998.

418 (Megjegyzés - Popup)

Majer Antal: Fenyves a Bakonyalján. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988.

419 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Péter: im. 61.o.

420 (Megjegyzés - Popup)

G. F. Morozov: Az erdő élettana. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1952.

421 (Megjegyzés - Popup)

Szodridt István: Fák a környezetvédelemben. Referátum, Erdészeti Lapok 131(11): 351. o.

422 (Megjegyzés - Popup)

Frank Norbert: A természet és az ember alakította soproni Dudlesz-erdő. PhD értekezés tézisei, 2001.

423 (Megjegyzés - Popup)

Majer Antal: A Bakony tisztafása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 373 o.

424 (Megjegyzés - Popup)

Az iratanyag Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárában a XIV/59. fond szám alatt található. (A szerkesztőség).